

SAMSUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE
HIDIRELLEZ KÖYLERİNDEKİ YERADLARININ HALK ETİMOLOJİSİ VE
TOPONOMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Esratur ER YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Keskin

Mart 2024

TEZ ONAYI

Esranur ER YILMAZ'ın

“Samsun İli Bafra İlçesine Bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez Köylerindeki Yeradlarının Halk Etimolojisi ve Toponomi Bağlamında İncelenmesi” başlıklı tezi 12/03/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Samsun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Unvanı Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı)

.....

.....

Üye

.....

.....

Üye

.....

.....

Üye

.....

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

13.03.2024

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım ‘‘Samsun İli Bafra İlçesi’ne Bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez Köylerindeki Yeradlarının Halk Etimolojisi ve Toponomi Bağlamında İncelenmesi’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla beyan ederim.

Esranur ER YILMAZ

ÖNSÖZ

Yeradları, bir milletin kültürel hafızasını ve bilgi birikimlerini bünyesinde taşıyan, bu yönüyle de halkbilim, adbilim ve tarih gibi alanlar bakımından değer taşıyan verilerdir. Bir yeradının oluşum sürecinde çeşitli etkenler söz konusu olduğu için yeradları çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Söz konusu etkenler süreçle birlikte tabakalaşma göstermekte, önceleri bir hikâye çevresinde şekillenen yeradı, zamanla efsaneleşerek, bu efsanelerin anlatıcılarını kaybetmesi ile yeniden adlandırma sürecine girebilmektedir. Söz konusu süreç kısa bir süre içinde ve her yeradında gerçekleşmemekle zamanla tüm yeradları için söz konusu olabilmektedir. Çok yönlü bir yapıya sahip olan yeradları ancak, araştırmacıların farklı disiplinlerin kuram ve yöntemlerini birlikte kullanmalarıyla tam olarak anlaşılabilir. Bu yönüyle yeradlarının çok katmanlı yapısının anlaşılabilmesi için bu doğrultuda oluşan malzemenin kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Türk kültüründe adlandırma olgusu oldukça önemlidir ve adlandırmalar gelişigüzel bir şekilde yapılmamaktadır. Bir bölgede biçimlenen yeradları araştırmacılara, ilgili bölgenin tarihi, coğrafyası, inanışları ve kültürü hakkında da çeşitli bilgiler sunmaktadır. Söz konusu bu bilgileri tam olarak anlamak, değerlendirmek ve açıklamak için pek çok disiplinin ilgili kuram, görüş ve yaklaşımlarından yararlanmak gerekmektedir.

Çalışmanın “Giriş” kısmında çalışmanın amacı, konusu, kapsamı, yöntemi ve terminolojik çerçevesi verilmiştir. “I. Bölüm”de, sahadan derlenen yeradları “Katman Analizi”, “Tür Sınıflandırması” ve “Leksik-Semantik Sınıflandırma” yöntemi ile sınıflandırılmıştır. Çalışmanın “II. Bölüm”ünde sahadan elde edilen malzeme folklor disiplini odağında “Halk Etimolojisi ve Toponimi” başlığı altında, yeni bir tasnif önerisiye sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Böylece yeradbiliminde yaygın olarak kullanılan sınıflandırma ve inceleme yaklaşımlarına ek olarak, sahadan elde edilecek yeradlarının folklor çalışmaları örnekleminde yararlanılabilecek yeni bir tasnifle ele alınabilmesine katkı sunulması hedeflenmiştir.

Çalışmanın her aşamasında bilgisini, tecrübesini ve yardımlarını eksik etmeyen kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ahmet Keskin’e, kaynak kişilere ulaşmamızda yardımlarını esirgemeyen Hıdırellez, Çetinkaya ve Yağmurca muhtarlarına ve tüm bu verileri elde etmemizi sağlayan kaynak kişilere çok teşekkür ederim. Hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmanın tamamlanması sürecinde de beni destekleyen sevgili eşim Örsan Burak Yılmaz’a teşekkür ederim.

Mart 2024

Esranur Er Yılmaz

İÇİNDEKİLER

ÖZET	X
ABSTRACT	XI
TABLOLAR LİSTESİ	XII
HARİTA VE GÖRSELLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
GİRİŞ: ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ, SAHASI, TEORİK VE TERMİNOLOJİK ÇERÇEVESİ.....	1
a. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
b. Çalışmanın Amacı.....	1
c. Çalışmanın Yöntemi	2
ç. Çalışmanın Özgün Değeri	3
d. Literatür Özeti	4
d.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar	4
d.1.1. Tezler.....	4
d.1.2. Makaleler ve Bildirler	5
d.1.3. Kitaplar ve Kitap Bölümleri.....	6
d.2. Türkiye Dışında Yapılan Çalışmalar	6
e. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgi.....	8
f. Çalışmanın Kuramsal ve Kavramsal Çerçevesi	11
f.1. “Dilbilim”, “Adbilim” ve “Folklor”	11
f.2. “Adbilim”, “Yeradbilim” ve “Silikyeradbilim”	16
f.3. “Etimoloji” ve “Halk Etimolojisi”.....	18
f.4. “Folklor”, “Halk Etimolojisi” ve “Anlatıbilim” (Narratoloji).....	21

I. BÖLÜM

SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE HIDIRELLEZ KÖYLERİNDEN DERLENEN YERADLARININ KATMAN ANALİZİ, TÜR SINIFLANDIRMASI VE LEKSİK-SEMANTİK AÇIDAN İNCELENMESİ.....	27
1.1. Katman Analizi	27
1.2. Mikrotoponimlerin Türleri.....	28
1.2.1. Mikrooykonimler	28

1.2.1.1. Mikrokomonimler	29
1.2.1.2. Mikroorpedyonimler	29
1.2.1.2.1. Arkaç (Ağıl-Dam) Adları	29
1.2.2. Mikrooronimler	29
1.2.2.1. Boğaz Adları	29
1.2.2.2. Dağ Adları.....	29
1.2.2.3. Düz (Ova) Adları	29
1.2.2.4. Tepe Adları	29
1.2.2.5. Yaka Adları.....	30
1.2.3. Mikrohoronimler	30
1.2.3.1 Doğal Mikrohoronimler	30
1.2.3.1.1. Mevki Adları.....	30
1.2.4. Mikrodromonimler	30
1.2.4.1. Yol-Geçit-Patika Adları	30
1.2.4.2. Köprü Adları	30
1.2.5. Mikroagronimler	31
1.2.5.1. Alan Adları	31
1.2.5.2. Tarla Adları.....	31
1.2.6. Mikrohidronimler	31
1.2.6.1. Mikropotamonimler	31
1.2.6.1.1. Çeşme Adları	31
1.2.6.1.2. Pınar Adları	31
1.2.6.2. Mikrolimnomonimler	32
1.2.6.2.1. Göl Adları.....	32
1.2.6.3. Mikrohelonimler	32
1.2.6.3.1. Bataklık Adları.....	32
1.2.6.4. Mikropelagonimler	32
1.2.7. Mikrourbonimler	32
1.2.7.1. Mikroagronimler (Meydan Adları).....	32
1.2.7.2. Mahalle Adları	33
1.2.7.3. Mezarlık Adları.....	33
1.2.8. Mikrodrimonimler	33
1.3. Leksik-Semantik Analiz	34

1.3.1. İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Objeler Arasındaki Bağ Doğrudan Yansıtan Yeradlar	36
1.3.1.1 Kişi Adları (Antrotoponimler).....	36
1.3.1.1.1. Önad, Soyad, Önad-Soyadlarla Oluşanlar.....	36
1.3.1.1.2. Lakaplarla Oluşanlar	36
1.3.1.1.3. Ünvanlarla Oluşanlar.....	37
1.3.1.2. Kökadlar (Etnotoponimler)	37
1.3.1.2.1. Millet Adları ile Oluşan Yeradları.....	37
1.3.1.2.2. Boy, Aşiret Adlarıyla Oluşan Yeradları	38
1.3.1.2.3. Mezhep, Tarikat Adlarıyla Oluşan Yeradları	38
1.3.1.3. Yeradlılar (topotoponimler)	38
1.3.1.3.1. Suadlılar (hidrotoponimler).....	39
1.3.1.3.2. Dağadlılar (Orotoponimler).....	39
1.3.1.3.3. Bağadlılar (agrotoponimler)	39
1.3.1.3.4. Ormanadlılar (Dirimotoponimler).....	39
1.3.1.3.5. Yoladlılar (dromotoponimler)	39
1.3.1.3.6. Mevki Adları	39
1.3.1.4. Bitkiadlılar (Fitotoponimler)	40
1.3.1.4.1. Ağaç Adlarına Bağlı Olanlar.....	40
1.3.1.4.2. Çalı Adlarına Bağlı Olanlar.....	40
1.3.1.4.3. Ot, Mantar, vb. Adlarına Bağlı Olanlar.....	40
1.3.1.4.4. Meyve Adlarına Bağlı Olanlar	41
1.3.1.4.5. Sebze Adlarına Bağlı Olanlar	41
1.3.1.4.6. Tahıllara Bağlı Olanlar.....	41
1.3.1.5. Hayvan Adlılar (Zootoponimler).....	41
1.3.1.5.1. Evcil Hayvanlarla İlgili Yeradları	41
1.3.1.5.2. Vahşi Hayvanlarla İlgili Yeradları	42
1.3.1.6. Hayvancılığa ve Konar-Göçer Hayata Bağlı Yeradları.....	42
1.3.1.7. Tarıma Bağlı Yeradları.....	42
1.3.1.8. Maden ve Madencilığe Bağlı Yeradları	42
1.3.1.9. Araç-Gereç, Giyim-Kuşam, Eşya Adlarıyla İlgili Yeradları.....	42
1.3.1.10. Bir Olaya Dayalı Yeradları.....	42
1.3.1.11. Mitadlılar (Mitotoponimler).....	43
1.3.1.12. Yiyecek, İçecek Adlarına Bağlı Yeradları.....	43
1.3.1.13. Meslek Adlarına Bağlı Yeradları	43
1.3.1.14. Sosyal, Dinî Hayat ve Etkinliğe Bağlı Yeradları.....	43
1.3.1.14.1. Dinî Hayatla İlgili Yeradları	44
1.3.1.14.1.1. İslâm Diniyle İlgili Yeradlar.....	44

1.3.1.14.1.2. Hristiyanlık Diniyle İlgili Yeradları	44
1.3.1.14.2. Sosyal Hayatla İlgili Yeradları.....	44
1.3.1.15. Yapıtaşlılar (Hrematoponimler).....	44
1.3.1.16. Rüzgaradlılar (Anemotoponimler)	45
1.3.1.17. Yıldızadlılar (Astrotoponimler)	45
1.3.1.18. Zamanadlılar (Hronotoponimler).....	45
1.3.2. İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Objeler Arasındaki Bağlı Dolaylı Yansıtan Yeradları	45
1.3.2.2.1. Coğrafi Terim ve Coğrafi Terim Niteliğindeki Sözcüklerle Kurulan Yeradları	45
1.3.2.2. Yerin Konumuna Bağlı Yeradları	45
1.3.2.3. Renk Adlarıyla Kurulan Yeradları	46
1.3.2.4. Sayı Adlarıyla Kurulan Yeradları.....	46
1.3.2.5. Benzetmeye Dayalı Yeradları.....	46
1.3.2.5.1. Coğrafi Nesnenin Dış Görünümüne Dayalı Yeradlar	47
1.3.2.5.2. Coğrafi Nesnenin İç Özelliğine Dayalı Yeradları	47
1.3.2.6. Anlamı ya da Kaynağı Tespit Edilemeyen Yeradları	47
1.3.2.6.1. Sadece Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları	47
1.3.3. Anlamı ve Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları.....	47
Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	48

II. BÖLÜM

SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE HIDIRELLEZ KÖYLERİNDEN DERLENEN YERADLARININ HALK ETİMOLOJİSİ BAĞLAMINDA SINIFLANDIRILMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ.. 51

2.1. Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları.....	54
2.2. Halk İnanışları, Kültürleri ve Ritüelleriyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	56
2.3. Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	60
2.4. Bitki Adlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	64
2.5. Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılıkla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları ...	65
2.6. Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları.....	68
2.7. Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	69
2.8. Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	69
2.9. Etnik Kökenle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları	72
2.10. Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yeradları	73
Bölüm Sonucu ve Değerlendirme	74

SONUÇ	81
KAYNAKÇA	84
EKLER	92
Ek-1: Etik Kurul Onayı	92
Ek-2: Görüşme ve Anket Soruları Listesi	93
EK-3: Derlenen Malzeme Örneği	95
Ek-4: Sözlü Kaynaklar	102
EK-5: Çalışma Sahasına Ait Görseller	103
EK-6: Çalışma Sahasına Ait Uydu Görüntüleri	107
ÖZGEÇMİŞ	110

ÖZET

SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE HİDİRELLEZ KÖYLERİNDEKİ YERADLARININ HALK ETİMOLOJİSİ VE TOPONOMİ BAĞLAMINDA İNCELEMESİ

Esranur Er YILMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mart 2024

Danışman: Doç. Dr. Ahmet KESKİN

Her türlü özel adı inceleyen adbilim çeşitli alt dallara ayrılmaktadır. Adbilimin alt dallarından biri olan yeradbilimi (topomie, topomy, topymie), yeradlarının ortaya çıkışlarını, yapılarını, anlamlarını, gelişimlerini, ortaya çıkışlarındaki geleneği ve prensipleri araştıran bir bilim dalıdır. Etimoloji (etymology), kelimelerin kökenini tarihî gelişme süreçleri ve anlambilim çerçevesinde inceleyen bilim dalıdır. Halk etimolojisi (folk etymology, volksetymologie) ise kelimelerin kökenini etimolojik tahliller ve sağlam delillere dayanmadan, daha çok yakıştırma ve uydurma yoluyla açıklamaktır. Halk etimolojileri bir yeradının gerçek verilmiş sebebinin unutulmasına bağlı olarak bu yeradının halk tarafından genellikle bir efsane veya halk anlatısına dayandırılan hikâyelerle ilişkilendirilerek yeniden açıklanması sonucunda oluşmaktadır. Bu nedenle yeradlarının folklor bağlamında incelenmesinde tarih, coğrafya gibi disiplinlerle birlikte anlatıbilim (narratoloji) disiplininden de yararlanmak gerekmektedir. Yeradları, bugüne kadar yapılan çalışmalarda genellikle adbilimin temel yaklaşımlarından hareketle ve ağırlıklı olarak dilbilim çalışmaları kapsamında ele alınıp incelenmiştir. Elde edilen materyal çeşitli çalışmalar içinde leksik, semantik ve tür odaklı analizlere tâbi tutulmuştur. Bu çalışmada ise, Samsun iline bağlı Bafra ilçesinde bulunan Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerinde gerçekleştirilen saha araştırmaları sonucunda elde edilen yeradları, katman analizi, tür sınıflandırması ve leksik-semantik sınıflandırmaya ek olarak halk etimolojisi bağlamında tasnif ve tahlil edilmiştir. Bu doğrultuda sahadan elde edilen yeradları halk etimolojisi ve anlatıbilim odağında, folklor merkezli bir yaklaşımla incelenip çözümlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Folklor, Adbilim, Yeradbilim, Halk Etimolojisi.

ABSTRACT

ANALYSIS OF PLACE NAMES IN ÇETINKAYA, YAĞMURCA, AND HİDİRELLEZ VILLAGES, AFFILIATED WITH BAFRA DISTRICT IN SAMSUN PROVINCE, IN THE CONTEXT OF FOLK ETYMOLOGY AND TOPONYMY

Esranur Er YILMAZ

Turkish Language and Literature Graduate Programs

Samsun University Graduate School, March 2024

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet KESKİN

The field of onomastics, which examines various types of proper names, is divided into various subfields. Toponymy, one of the subfields of onomastics, is a branch of science that investigates the origins, structures, meanings, developments, traditions, and principles of place names. Etymology, on the other hand, is a branch of science that studies the origins of words in terms of their historical development processes and within the framework of semantics. Folk etymology, on the other hand, explains the origins of words through attribution and fabrication rather than through etymological analysis and solid evidence. Folk etymologies arise as a result of the forgetting of the real reasons for the origin of a place name, which is then usually associated with legends or folk tales by the public and re-explained. Therefore, in the study of place names in the context of folklore, it is necessary to utilize disciplines such as history, geography, and, in conjunction, narratology. Place names have generally been approached and examined within the scope of linguistic studies based on the fundamental approaches of onomastics in previous studies. The material obtained has been subjected to various analyses focusing on lexicon, semantics, and genre. In this study, place names obtained as a result of field research conducted in the villages of Çetinkaya, Yağmurca, and Hidirellez in the district of Bafra, affiliated with the province of Samsun, have been classified and analyzed in the context of folk etymology, in addition to layer analysis, genre classification, and lexico-semantic classification. Accordingly, the place names obtained from the field have been examined and analyzed within the context of folkloric-centric approaches, focusing on folk etymology and narratology.

Keywords: Folklore, Onomastics, Toponymy, Folk Etymology.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sahadan Derlenen Yeradlarının Tür Sınıflandırması	34
Tablo 2. Sahadan Derlenen Yeradlarının Leksik-Semantik Sınıflandırması	48
Tablo 3. Halk Etimolojisi Tasnifi ve Tahlili Sonucunda Elde Edilen Verilerin Oransal Dağılımı	77

HARİTA VE GÖRSELLER LİSTESİ

Harita 1. Çetinkaya, Hıdırellez, Yağmurca'nın Uydu Görünümü.....	107
Harita 2. Çetinkaya'nın Uydu Görünümü	107
Harita 3. Çetinkaya Kümpet Mevkisi Uydu Görünümü.....	108
Harita 4. Kümpet, Hızır Bey Türbesi, Hamam'ın Uydu Görünümü	108
Harita 5. Hıdırellez'in Uydu Görünümü.....	109
Harita 6. Yağmurca'nın Uydu Görünümü	109
Görsel 1. Kümpet.....	103
Görsel 2. Kümpet.....	103
Görsel 3. Hızır Bey Türbesi Mevkisi	104
Görsel 4. Hızır Bey Türbesi Mevkisi	104
Görsel 5. Hamam.....	104
Görsel 6. Hızır Bey Türbesi.....	105
Görsel 7. Hızır Bey Türbesi.....	105
Görsel 8. Hızır Bey Kabri.....	105
Görsel 9. Alan Araştırması ve Derleme Çalışması.....	106

KISALTMALAR LİSTESİ

BTS: Büyük Türkçe Sözlük

CTS: Coğrafya Terimleri Sözlüğü

DS: Derleme Sözlüğü

KK: Kaynak Kişi

MÖ: Milattan Önce

OYA: Osmanlı Yer Adları

TS: Türkçe Sözlük

TTAS: Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü

vt: vilayet

GİRİŞ: ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI, YÖNTEMİ, SAHASI, TEORİK VE TERMİNOLOJİK ÇERÇEVESİ

a. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışmanın konusunu; Samsun ilinin Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerinden, sahadan sözlü kaynaklar aracılığıyla derlenen yeradları oluşturmaktadır. Çalışanın konusu ve kapsamı bu doğrultuda Samsun ilinin Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köyleri ile bu köylerde coğrafi alanlara halk arasında ne gibi adların verildiğidir.

b. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Samsun ilinin Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerinde yapılan saha araştırmaları aracılığıyla elde edilecek yeradlarının ve bunlarla ilgili inanış ve anlatıların tespit edilerek bilimsel kuram ve yöntemlerle incelenmesidir. Sosyo-kültürel değişim ve dönüşümlere bağlı olarak kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan kültürel olguların kayıt altına alınarak inceleneceği bu çalışma aracılığıyla başta tarih, dilbilim, sosyoloji anlatıbilim olmak üzere çeşitli disiplinlere veri sağlanması hedeflenmektedir.

Toponomi alanında yapılan çalışmalar daha çok dilbilim perspektifinden ele alınmıştır. Yeradları temelde adbilim disiplini çevresinde düşünülse de aslında folklor disiplininin de çalışma alanına girmektedir. Yeradlarının oluşum süreçlerinde ve açıklanmasında mit, efsane, memorat, halk hikâyesi başta olmak üzere folklorun inceleme alanına giren türlü anlatıların varlığı, yeradlarının folklor çerçevesinde de kapsamlı olarak ele alınmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Yeradlarının oluşumlarında ve bu adları kökenlerinin halk tarafından açıklanmasında inanış ve kabuller, halk anlatıları da yoğun olarak dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, halkın yeradlarını tanımlarken ürettiği etimolojik açıklamalar da birer etimoloji örneğidir. Halk etimolojisi, halkın bu adları ve bunların kökenlerini nasıl açıkladığını inceleyen, etimolojinin bir alt disiplini olarak değerlendirilerek söz konusu yeradlarının bu çerçevede ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Çalışmada bu doğrultuda yeradlarının veriliş sebepleri ve oluşum süreçlerindeki kültürel etkenler ve özellikle sözlü anlatılar göz önünde bulundurularak yeradlarının folklor disiplini ile ilişkisinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

c. Çalışmanın Yöntemi

Samsun ili Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerindeki yeradlarının derlenerek halk etimolojisi ve toponimi bağlamında incelenip değerlendirildiği bu çalışmada, araştırma konusunun belirlenmesinin ardından kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda konu hakkında daha önce yapılan çalışmalarla birlikte özellikle yeradlarının katman analizlerinde kullanılacak tarihi kayıtlar da taranmıştır. Literatür taramasının ardından sahada gerçekleştirilecek çalışmalara yönelik planlamalar yapılmıştır. Bu doğrultuda kaynak kişiler ve onlara sorulacak sorular belirlenmiştir. Saha çalışmalarında ise ağırlıklı olarak yönlendirilmiş görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Sahada zaman zaman kaynak kişinin anlatım süreci ve tarzı esas alınarak yönlendirilmemiş görüşme yöntemi de kullanılmıştır. Sahada derleme çalışmaları yapılmaya başlanmadan önce kaynak kişilere yöneltilecek sorular hazırlanmış, ardından gerekli görüşmeler gerçekleştirilmiş, gerçekleştirilen görüşmeler sesli olarak kayıt altına alındıktan sonra bu kayıtlar deşifre edilerek yazıya aktarılmıştır.

Çalışmanın gerçekleştirildiği Hıdırellez, Yağmurca ve Çetinkaya köylerinde, Şubat 2023-Ekim 2023 tarihleri arasında farklı tarihlerde saha çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu süre zarfında 150 kişi ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiş ve yapılan görüşmelerin neticesinde saha ve konu hakkında nitelikli verilerin elde edilmesine aracılık eden 34 kişi asıl kaynak kişi olarak belirlenerek bunlarla derinlemesine görüşme yöntemleriyle derleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Üç farklı köyden derlenen 150 yeradı, belirlenen sınıflandırma yöntemleriyle incelenip çözümlenmiştir.

Sahadan derlenen yeradlarıyla ilgili anlatılanlar ve yapılan etimolojik ilişkilendirmeler eş zamanlı olarak, çeşitli etimoloji sözlükleri, tarihi kayıtlar ve yazılı eserlerin taranması aracılığıyla karşılaştırmalı biçimde incelenip analiz edilmiştir. Bölgeye özgü adların anlamlandırılmasında başta “Derleme Sözlüğü”, “Ağızlar Sözlüğü” ve “Güncel Türkçe Sözlük” olmak üzere yöre ağzı üzerine yapılmış söz varlığı çalışmalarından faydalanılmıştır. Yeradlarının katman analizlerinde Cevdet Türkay’ın “Oymak, Aşiret ve Cemaatlar”, Yusuf Halaçoğlu’nun “Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar” ve L.N. Lezina-A.V. Superanskaya’nın “Bütün Türk Halkları” adlı çalışmalarından yararlanılmıştır. Ayrıca Samsun özelinde ve Karadeniz Bölgesi genelinde gerçekleştirilen nüfus araştırmaları ve salname kayıtları da incelenerek konuyla ilişkili veriler karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Tıpkı diğerk alanlarda olduğu gibi, Samsun ili Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerindeki coğrafi bölgeler ve yerleşim alanları da halk arasında çeşitli biçimlerde isimlendirilerek bir kimlik kazanmaktadır. Ancak, değişen hayat şartları, göç vb. sebeplerden dolayı mikrotoponimlerin unutulması söz konusu olabilmektedir. Sözlü kültürde halkın hafızası ve kullanım sıklığıyla yaşayan bu yer isimleri, nesilden nesile aktararak varlığını sürdürmektedir. Bu ve benzer nedenlerle, üzerinde çalıştığımız konu disiplinlerarası bir özelliğe sahip olduğundan, elde edilen verilerin incelenip çözümlenmesinde farklı disiplinlerin kuram ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Sahadan elde edilen veriler çalışmada Leksik-Semantik Sınıflandırma yöntemiyle gruplandırılarak incelenmiştir. Ayrıca elde edilen veriler, folklor temelinde, halkın yeradlarını neyle ilişkilendirerek açıkladıkları dikkate alınarak oluşturulan yeni bir tasniften hareketle incelenip çözümlenmiştir. Böylece çalışmada, sahadan elde edilen malzeme adbilim, dilbilim ve folklor örnekleminde disiplinlerarası ve bütüncül bir yaklaşım ve yöntemle değerlendirilmiştir.

ç. Çalışmanın Özgün Değeri

Toponomi alanında günümüze kadar pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bir kısmında disiplinlerarası etkileşimler dikkate alınmış olmakla birlikte bunların pek çoğunda toponomi disiplininin çok yönlü temellerinin göz ardı edildiği dikkati çekmektedir. Yeradbilim disiplininin ilişkili olduğu alanların başında folklor gelmesine karşın hem dilbilim hem folklor odaklı çalışmalarda bu etkileşimlerin yeteri kadar dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu nedenle de folklor odaklı bu çalışmada konu hem dilbilimin ve adbilimin hem de folklorun görüş ve kuramları dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Tarihi, coğrafyası ve kültürü bakımından Türkiye’de önemli bir yere sahip olan Bafra ilçesi, kültürel değerler bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Ürettiği manevi değerler yaşayan son anlatıcıları var olana dek varlığını sürdürse de veriler kayıt altına alınmadığı sürece tehlike altındadır. Özellikle yeradları toplumun değerleri, düşünce ve inanış sistemleri çerçevesinde oluşturulmuştur. Derlediğimiz yeradlarının çoğu resmî kayıtlarda bile yer almamaktadır. Çalışma, kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan bu yeradlarının derlenmesine ek olarak bunların toplum tarafından nasıl açıklandıklarının da kayıt altına alınması bakımından önemlidir.

d. Literatür Özeti

d.1. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de toponomi çalışmaları Cumhuriyet’in kuruluşuyla eş zamanlı olarak gelişim göstermektedir. Bugüne kadar makale, bildiri, tez ve kitap türlerinde birçok çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar nitelik bakımından oldukça zengin bir görünümde olmakla birlikte bunların çoğunda konunun çok yönlü ve bütüncül olarak değerlendirilmediği görülmektedir. Bu bölümde toponomi alanında yapılan çalışmalardan başlıcaları tez, makale, bildiri ve kitap çalışmaları şeklinde tasnif edilerek aktarılmıştır.

d.1.1. Tezler

Türkiye’de yeradbilim konusunda çok sayıda tez çalışması vardır. Bununla birlikte, konunun folklor disiplini örnekleminde daha az çalışmada ele alındığı görülmektedir. Bunlardan biri olarak Feyza Keşan’ın 2022 yılında tamamladığı “Sakarya İli Yer Adlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde sahadan elde edilen malzeme folklor açısından değerlendirilerek tasnif edilmiştir. Söz konusu çalışmada, araştırma sahasından elde edilen mahalle (köy) adlarının leksik-semantik tasnif merkeze alınarak folklorun inceleme alanına giren konu ve alanların da dikkate alınmasıyla karma biçimde sınıflandırılarak değerlendirildiği görülmektedir. Söz konusu tez çalışmasında mikroponimlerin ele alınmayıp yalnızca mahalle (köy) adlarının değerlendirildiği, ayrıca halk etimolojisi ve anlatıbilim merkezli bir yaklaşımın benimsenmediği görülmektedir. Melike Küçüktuncer tarafından 2020 yılında tamamlanan “Gazipaşa İlçesi (Antalya) Yer Adlarının Halkbilimsel Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada da yine konunun leksik-semantik sınıflandırmadan hareketle halkbilim çerçevesinde sınıflandırılıp incelendiği görülmekle birlikte konunun halk etimolojisi ve mikroponimler bağlamında değerlendirilmediği görülmektedir.

Sinan Gönen’in 2004 yılında hazırladığı “Anadolu’da Yer Adlarına Bağlı Olarak Oluşan Efsaneler Üzerine İncelemeler” başlıklı tez çalışmasında ise kültürün yeradlarına yansımalarının daha kapsamlı bir şekilde incelendiği ve bu doğrultuda bir sınıflandırmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Yeradlarının oluşumundaki efsaneleri inceleyen bu tez çalışmasında, efsaneler içerisindeki özellikle efsanevi unsurlar dikkate alınarak bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Yeradlarını folklor odağında ve yeni bir sınıflandırmayla ele alan Sinan Gönen’in çalışmasında, “halk etimolojisi” terimine hiç değinilmemiştir.

Genel olarak alanda yapılan tez çalışmaları değerlendirildiğinde çalışmalar toponomi, dilbilim hatta ağız çalışmaları çevresinde incelenmiş olup halkbilim çerçevesinde incelenmesi oldukça azdır. Bu alana folklor araştırmacıları da ağırlık vermeli ve tıpkı dilbilim alanında genel kabul olarak değerlendirilen Leksik-Semantik sınıflandırma gibi folklor alanında da genel bir yeradı sınıflandırması gerçekleştirilmelidir. Yeradları disiplinlerarası özelliğe sahip bir alandır ve en az dilbilim kadar folklor alanını da ilgilendirmektedir.

Bu çerçevede yapılan çalışmaların (Aktüzel, 1950; Özel, 1964; Başoğlu,1964;Özkaya, 1966; Eryılmaz, 1967; Belce, 1968; Aktepe, 1968;Akçabay, 1967; Altay, 1967; Adıgüzel, 1969; Aktan, 1971; Topçu, 1971; Uyanık, 1971; Çetin, 1971; Aytekin, 1972; Başol, 1972; Göl, 1972; Doni, 1974; Bahadır, 1975; Cinoğlu, 1975; Pilancı, 1997; Gönen, 2004; Ürün, 2009; Köse, 2014; Konyar, 2016; Kuşdemir, 2018; Bıçakcı, 2019; Küçüktuncer, 2020; Keşan, 2022; Gülcü, 2023; Uçar, 2023) çoğunluğunun yeradlarını dilbilim merkezinde ele aldığı görülmektedir. Folklor sahasında ise yeradbilim konusunda henüz çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı dikkati çekmektedir.

d.1.2. Makaleler ve Bildiriler

Yeradları konusunda pek çok bildiri çalışmasının gerçekleştirildiği görülmektedir (Acaroğlu, 1978; Acaroğlu, 1987; Acaroğlu, 1988a; Acaroğlu, 1988b; Acaroğlu, 1992; Aksan, 1984; Aksu, 1936; Alagöz, 1954; Argunşah, 1992; Arıkan, 1986; Aydın, 1990; Baydil, 2007; Baykara, 1984; Bayram, 1994; Bozyiğit, 1998; Bozyiğit, 1999; Ceylan, 2007. Baydil, 2007; Ceylan, 2008; Köprülü, 1925; Kurgun, 2006; Güner, 2006; Gülensoy, 1994; Gülensoy, 1994; Gülensoy, 1994; Gülensoy, 1997; Gülensoy, 2004; Güllüdağ, 2001; Güllüdağ, 2006; Gültekin, 2001; Güner, 2007; Güzelbey, 1980; Güzelbey, 1986; Önder, 1969; Şahin, 2001; Şahin, 2004; Şahin, 2014; Şenel, 2006; Şenel, 2008a; Şenel, 2008b; Tan, 1984; Uğurlu, 2011. Şenel, 2007; Şenel, 2008; Şenel, 2008). Bildirilerin büyük çoğunluğu dilbilim alanı ile ilgilidir. Bu durum, konunun folklor merkezli bildiri çalışmalarında henüz yeterli düzeyde ele alınmadığına işaret etmektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilen makale çalışmalarında da yeradlarının çoğunlukla dilbilim ve adbilim çevresinde ele alındığı görülmektedir (Aker, 1960; Akın, 1997; Akın, Aksan, 1962; Aksan, 1974; Alishar, 1992; Alishar, 1994; Alkan, 2017; Amanoğlu, 1999; Amanoğlu, 2001; Arslan, 2011; Artuk ve Artuk, 1986; Aydoğan, 2001; Başkan, 1970; Baydil, 1995; Baydil, 1997; Baykara, 1981; Bayrı, 1952; Bayrı, 1953; Bozyiğit, 1984;

Bozyiğit, 1997; Bulut, 1996; Ceylan, 2003; Dağabakan, 2006; Demiray, 1962; Demircan, 1976; Dilcimen, 1942; Dilmen, 1938; Doğru, 1982; Doğru, Tarih Yok; Doğru, 1978; Durbilmez ve Tekin, 2014; Ercan, 2002; Ercilasun, 2008; Eren, 1949; Şahin, 2010; Şahin, 2007a; Şahin, 2007b; Şahin, 2013; Şahin, 2015; Şahin, 2007; Sakaoğlu, 1995; Şen, 2008; Şerifgil, 1980; Talas, 2001; Tekin ve Cantürk, Tarih Yok; Tekin, 1990; Tuncay, 1945; Tuncel, 2000). Bu bakımdan konunun makale düzleminde de henüz folklor merkezinde yeterli ölçüde ele alınmadığı dikkati çekmektedir.

d.1.3. Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Türkiye’de toponomi disiplini kapsamında bir dizi araştırma, makale, bildiri, tez ve kitap türünde önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Acaroğlu, 2014; Akbayar, 2001; Aksan, 2015; Aksu, 1936; Aldan, 1965; Atalay, 1973; Aydın, 2012; Aydın, 2016; Başkaya, 2008; Baykara, 1991; Bayrı, 1951; Bozyiğit, 1992; Bozyiğit, 1995; Budak, 2001; Candar, 1934; Ceylan, 2004; Coşkun, 2013; Çelebi, 2005; Doğru, 1985; Eker ve Koman, 1945; Eren, 2010; Eröz, 1966; Gülbetekin, 2017; Gülensoy, 1995; İzbirak, 1986; Kaplanoğlu, 1996).

Bu alanda birçok akademisyen, sadece kendi çalışmalarıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda alanın sınıflandırılması ve saha çalışmalarındaki sorunlara çözümler sunarak katkıda bulunmuştur. Doğan Aksan, Levent Kurgun, Hasan Eren, İbrahim Şahin gibi isimler disiplin içinde önemli yer edinmişlerdir. Literatür özetinde yer verdiğimiz çalışmalar ulaşabildiğimiz kadarıyla bu kadardır ve bu çalışmaya göre tez çalışmalarının, diğer akademik araştırmalara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Tez çalışmalarının ardından, bu alanda yoğun bir şekilde makaleler, bildiriler ve kitap bölümleri gibi çeşitli akademik ürünlerin üretildiği görülmektedir.

Yapılan literatür çalışması göstermektedir ki alanda folklor ve dilbilim disiplinlerinin ortak çalışmasından üretilmiş kapsamlı tasnif çalışmalarının gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmalarda daha çok elde edilen verilerin sistemli sınıflandırmalara tabi tutularak dilbilim perspektifinden ortaya çıkan Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemiyle değerlendirildiği görülmekte, folklor temelinde ve yine yeradlarının kültürel temellerinin ayrıntılandırılışı tasniflerin henüz yeterli düzeyde olmadığı dikkati çekmektedir.

d.2. Türkiye Dışında Yapılan Çalışmalar

Toponomi çalışmalarının kökeni Antik Yunan ve Roma’ya dayansa da modern şekilde toponomi çalışmaları dünyada 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Dünyada toponomi çalışmalarının öncülerinden biri olan Alman bilim insanı Theobald Fischer

Almanya'nın bazı bölgelerindeki yeradlarını incelemiştir. Dünyada bu alanda önemli çalışmaları olan bir diğer bilim insanı İsveçli coğrafyacı ve dilbilimci Johan August Lundell'dir. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise İngiliz yeradbilim uzmanı Percy Hide Reaney İngiliz yeradbilim alanının temel kaynaklarını oluşturmuştur. Bu bilim uzmanlarının yanı sıra alanla ilgili dünyada önemli çalışmalara imza atan birçok bilim insanı vardır. Yapılmış başlıca çalışmalar şunlardır:

Amerikalı yazar ve yeradbilim uzmanı olan George Stewart 1945 yılında "Names on the Land: A Historical Account of Place-Naming in the United States" adlı çalışma Amerika Birleşik Devletlerindeki yeradlarının tarihini ve kökenini anlatmaktadır. Eserde, yeradlarının nasıl oluştuğu, kimler tarafından verildiği ve adların değişimi hakkında bilgi verilir.

1970 yılında kaleme aldığı bir diğer çalışması olan "American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary of the Continental United States of America", Amerika Birleşik Devletlerindeki yeradlarını alfabetik sırayla listeleyen bir sözlüktür. Her başlıkta, yer adının kökeni ve anlamı hakkında bilgi verilir.

Son olarak 1936 yılında yazdığı bir diğer önemli eseri "Ordeal by Hunger: The Story of the Donner Party"dır. Kaliforniya'da yaşayan Donner Party adlı bir kabileye ait bir hayatta kalma hikâyesini anlatır. Kitap, yeradlarının hikâyelerini de anlatması ile yeradlarının oluşum süreçleri ve toponimi olanındaki çalışmalara katkı sağlar.

Aslen İtalyan kökenli olan Ernest Nash İtalya'nın Toscana bölgesi üzerine yeradbilim çalışması yapmıştır. "Place Names of Tuscany" ve "The Origins of the Toponym 'Roma' " adlı eserleri bulunmaktadır. Bu eserlerin yanı sıra "Toponymy: The Lore, Laws and Language of Geographical Names" adlı bir kitabında adlarının tarihini, dilbilimini ve kültürel önemini ele alınmaktadır.

Alman bir dilbilimci ve coğrafyacı olan Christian Vater, 18. yüzyılda, Oder nehri boyunca yaptığı seyahatler sırasında yeradlarının etimolojisine ilişkin gözlemler yapmış ve bu gözlemlerini "Toponomastik Çalışmalar" adlı eserinde derlemiştir. Bu eserde, yeradlarının kökenlerini, anlamlarını ve tarihlerini incelemiştir. Ayrıca, yeradlarının nasıl oluştuğu ve nasıl değiştiği konusunda da fikirler öne sürmüştür. Vater, toponimlerin tarihsel bir kaynak olarak kullanılması ve yeradlarının kültürel önemine dikkat çeken öncü çalışmalardan birini yapmıştır.

Tüm bu bilim insanların yanı sıra İngiliz toponim uzmanı ve yazarı Adrian Room, Polonyalı coğrafyacı ve toponim uzmanı Piotr Eberhardt, Alman toponim uzmanı ve yazarı

Heinrich Tiefenbach, Amerikalı toponim uzmanı ve yazarı Robert L. Ramsay, Avustralyalı toponim uzmanı ve yazarı David M. Armstrong, İsveçli toponim uzmanı ve yazarı Eilert Ekwall ve Wolfgang Meid Avusturyalı arkeolog ve toponim uzmanı da bu alanda çalışmaları olan önemli araştırmacılarıdır.

Çalışmanın amacını, kapsamını, önemini, özgün değerini ve literatürünü ortaya koymaya çalıştığımız Giriş bölümünü takiben, araştırma sahası olan Samsun ili Bafra ilçesi hakkında genel bilgiler verilerek araştırmanın temel kavramları üzerinde durulacaktır.

e. Araştırma Sahası Hakkında Genel Bilgi

Samsun iline bağlı olan Bafra ilçesinin tarihi Paleolitik Çağ'a kadar dayanmaktadır. Bafra ilçesi tarihî öneme sahip bir yerdir ve birçok medeniyetin izleri burada bulunmaktadır. Özellikle Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. İlçede bulunan tarihî yapılar arasında Bafra Kalesi, Kızılırmak Nehri üzerindeki tarihî köprüler, camiler ve kiliseler yer almaktadır. Samsun'un kuzeydoğu kesiminde yer alan bu ilçe 175.000 hektar yüz ölçümüne sahiptir. İlçe, Karadeniz'in doğusunda bulunur ve Kızılırmak Nehri'nin denize döküldüğü noktada yer almaktadır. Bafra ilçesi, Samsun şehir merkezine yaklaşık 51 kilometre uzaklıktadır. 2021 yılında yapılan son nüfus sayımına göre bölgede 165.869 kişi yaşamaktadır.

Kızılırmak deltasını kaplayan Bafra Ovası'nın geçim kaynağı büyük oranda tarıma dayanmaktadır. İlçede mısır, pirinç, buğday ve sebzeler gibi birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Ayrıca gıda, kereste ve mobilya gibi sektörlerde faaliyet gösteren birçok sanayi kuruluşu da bulunmaktadır. Geniş bir ovaya sahip olan bu bölgede tütün üretimi de yapılmaktadır. Bafra bölgesinde yetişen tütünler dünyanın en kaliteli sigara tütünleridir. Fakat Marmara bölgesinde olduğu gibi Bafra bölgesinde de tütün üretimi yıldan yıla düşmektedir.

Bafra, Karadeniz bölgesinin büyük oranda sebze ve meyve ihtiyacını da karşılamaktadır. Ayrıca geniş bir tarihe sahip olan bu bölgede yaşayan farklı kültürler, bölgenin sosyal faaliyetleri sayesinde kültürel bir birikim oluşturmuşlardır. Bu şölen ve etkinlikler bölgede yaşayan halk hakkında araştırmacılara veriler sunmaktadır. Kızılırmak deltasında kurulmuş ilçe, verimli arazisi ve ikliminin yumuşaklığı ile her zaman nüfusu celbetmiş bir yerdir. Tarih boyunca Samsun çevresinde en fazla nüfusa ev sahipliği yapan bu bölge oldukça fazla göç almıştır. Bu göç ve etnik çeşitlilik bölgede kültürel çeşitliliği de arttırmıştır.

Karadeniz bölgesinde yer alan Bafra ilçesi denize 20 kilometre uzaklıkta olup deniz seviyesinden 20 metre yüksekliğe sahiptir. Bafra Ovası'nın güneyinde yer alan Nebiyan Dağı ve Canik dağları ile çevresidir. Kızılırmak'ın taşıdığı alüvyon toprak üzerinde oluşan Bafra Ovası verimli bir toprağa sahiptir ve bu sebeple bu ilçe, tarihin her döneminde nüfusunun istikrarını sağlamıştır. Ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan bu coğrafya istikrarlı iklim yapısıyla bu ekonomik düzene katkı sağlamıştır.

Bafra ilçesinde 1970-2012 yılları arasında U. Bahadır Alkım ve Önder Bilgi başkanlığında gerçekleştirilen İkiztepe kazıları bölgenin prehistorik dönemlerine ışık tutmuştur. Ayrıca, Mehmet Özsait, Sümer Atasoy, Şevket Dönmez ve Atilla Türker gibi bilim insanlarının yüzey araştırmalarıyla bölgenin tarihine katkıda bulunmuştur. Yapılan bu arkeolojik çalışmalar soruncunda Bafra'nın tarihi Poleotik Çağ'a kadar dayandırılmıştır. Tüm bu araştırmaların ürettiği Bafra ilçesinde yer alan İkiztepe, Ayaztepe, Tatlıgöl, Dededağı, Gökçeağaç, Hacı Baba, Tepetarla, Elmacık Tepe ve daha birçok yerleşim yeri Bafra Ovası'nda yaşayan toplum ile ilgili bizlere bilgiler sunmaktadır.

Bafra XII. yüzyılda tamamen Türk idaresine girmiştir. Bu bölgeye güneyden Oğuz boyları ve Karadeniz'in kuzeyinden, Kırım'dan gelen Kıpçak Türkleri bu bölgede toplanmıştır ve bir hüviyet elde etmişlerdir. Böylelikle Bafra Türkleri tarih sahnesine çıkmıştır (Baykara, 2023: 111). Bu bölgede Danişment Gazi'den sonra Selçuklular hüküm sürmüştür ve Osmanlı zamanına kadar Türk nüfusu bu bölgede yaşamıştır. 1393 yılında Kadı Burhaneddin'in Osmanlı Devleti'ne tâbi olması ile birlikte Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmuştur.

Bafra'nın kuruluş merkezi ile ilgili iki yer işaret edilmektedir. Mehmet Zeki Oral, kaleme aldığı "Durağan ve Bafra'da İki Türbe" başlıklı makalesinde bölgedeki Türk mimarilerinin kalıntılarını incelemiş ve bu bölgedeki Türk varlığını eserlere yansıdığını dile getirmiştir. Bu eserlerden biri derleme çalışmasını yürüttüğümüz Çetinkaya köyüdür. Burada yer alan *Hızır Bey Türbesi*'nin yakın çevresinde *Kümpet* ve *Hamam* kalıntıları bulunmuştur. Bu mekânlar Türk şehirleşme yapısında şehir merkezlerinde inşa edilmiştir ve Bafra'nın ilk yerleşim yerlerinden biri Çetinkaya Köyü'dür.

Bafra İlçesinin adı ile ilgili farklı görüşler de vardır. Bafra Belediyesi'nin resmî sayfasında yer alan bilgiye göre "Bafra'nın adının kökeni, Kızılırmak'ın denize karıştığı

noktada (M.Ö. 521'de Fenikeliler tarafından) ticaret gemilerinin demirlediği koylarda yer alan ticaret evlerine dayanmaktadır; bu nedenle, bölgeye “*Bafira*” denilmiştir¹.

Tuncer Baykara'ya göre Bafra ismi, Türk öncesi kökenli bir isimden Türkçeleşmiştir. İlk Türkçe kayıtlarında *Bavra* telaffuzu sezilmekle birlikte, Türkçede v/f'nin yer değişikliği sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu bağlamda, Bafra'nın sadece bir mevki veya yerleşim yeri değil, aynı zamanda bir yöre ya da coğrafi mekânın adı olabileceği düşünülmektedir. Büyük olasılıkla bu bölgede M.Ö. bin yıllarından itibaren bazı mahalli iskân yerleri ortaya çıkmış olabilir. Bu yerleşim yerlerinden bazılarının izlerine, bugünkü Bafra'nın yakınlarında da rastlanmaktadır (Baykara, 2023: 109).

Bafra ilçesi ile ilgili derleme yaptığımız köylerde adlandırma süreci ile ilgili anlatılar elde ettik. Çetinkaya köyünden derlediğimiz anlatıda ise Bafra isminin kökeni şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bafra'nın tarihi mesela Bafra bi yılan yatağıymış eskiden onun için Baranoz diye bir Rum varmış onun ismi napyolar sonra Türkler Bafra yapıyolar.” [KK-3]

Gerek ekonomik gerek sosyal ve kültürel çeşitliliği bakımından Bafra ilçesi önemli bir yere sahiptir. Yoğun göç alıştı bölgede zengin bir kültür oluşturmuştur. Bu kültürel değer Bafra ilçesinin adına ve ilçe içindeki mikroyeradlarına da yansımaktadır.

¹ <https://www.bafra.bel.tr/Sayfa/54fed13afdca90d587b0d59/Baframizin-Tarihi>

f. Çalışmanın Kuramsal ve Kavramsal Çerçevesi

f.1. “Dilbilim”, “Adbilim” ve “Folklor”

Coğrafi keşiflerin gerçekleşmesiyle beraber yeni toplulukların meydana çıkması neticesinde halk kavramı ortaya çıkmıştır. TDK’ya göre halk “Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu”dur. Halk terimi medeniyet terimi ile ters düşen, bir toplumda geri kalmış medeniyetleşmemiş bir unsur olarak ele alınırken diğer yandan “vahşi”, “ilkel toplum” diye adlandırılmıştır ve söz konusu bu terim, gelişme gösteren bir grubun en alt basamağı olarak kabul edilmiştir. Alan Dundes’e göre halk “En azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktör ortak bir meslek, dil veya din olabilir ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır. Teorik olarak bir grup en az iki kişiden oluşmak zorundadır, fakat genellikle çoğu gruplar daha fazla kişiden oluşurlar. Grubun bir üyesi diğer bütün üyeleri bilmeyebilir, fakat o kişi gruba ait olan geleneklerin ortak özünü muhtemelen bilecektir, gelenekler bir grup kimliği hissi vermeden gruba yardım eder” (Dundes, 1962: 2). Halkın ürettiği ürünleri inceleyen folklor disiplini birçok araştırmacı tarafından çeşitli biçimde tanımlanmıştır. Folklorun araştırma sahasına dâhil olan birçok tür, temel olarak konuşmaya ve anlatıma dayanmaktadır. Hymes’e göre folklor içerisinde estetik, dışavurumsal ve stilistik özelliklere sahip olan, geleneksel bir konuşma türünün veya eyleminin örneğidir. (Hymes, 1997: 50).

Dan Ben-Amos, “Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru” adlı makalesinde, folklor için şu ifadeleri kullanmıştır: “Nitekim folklor tarifleri folklorun konularında mevcut olan bu irsî ikilikle başa çıkmak zorunda kalmış ve bunu sık sık yapmak için de folklor materyallerini farklı ve hatta birbiriyle çatışan bakış açıları içine yerleştirmek zorunda kalmıştır. Bu çeşitliliğe rağmen, tariflerin çoğunun hemfikir oldukları üç temel esası ayırmak mümkün değildir; sırasıyla folklor şu üçünden biridir: bir bilgi bütünlüğü, bir düşünce tarzı veya bir sanat türüdür. Bu kategoriler birbirinden tamamen ayrılmış değildir. Çok sık olarak onlar arasındaki fark özden ziyade bir ima etme meselesidir. Örneğin, bilgi ve düşüncenin odak noktası materyallerin ve onları algılamının konuları üzerinde bir yoğunlaşmayı ifade ederken, sanattaki konsantrasyon, formlar ve itikal vasıtalarının önemini belirtmeye yöneliktir. Ne olursa olsun, bu üç odak noktanın her biri hipotezlerin farklı bir seviyesine dahil olup, folklor hakkındaki teorilerin ayrıcalıklı bir takımına işaret eder ve

sonuç olarak da bunların her biri folkloru muhtelif araştırma yönlerine doğru götürür.” ifadelerini kullanmıştır (Ben-Amos, 2003: 31).

Aynı makale içerisinde Ben Amos, folkloru tanımlarken özellikle “küçük gruptaki artistlik iletişim” tanımına vurgu yapar ve bunu açıklar. Bu küçük grupların iletişimini anlamak ve açıklamak için, adbilim gibi bir alanda folklor ve halkın bilgisine duyulan ihtiyaç önemlidir. Bu nedenle, folklor çok disiplinli bir çalışma yapısı gerektirir ve diğer disiplinlerle birlikte çalışarak tamamlayıcı bir rol oynar.

Folklor ürünlerini tasnif ederken folklor kuram ve yöntemleri genellikle “Metin Merkezli” ve “Bağlam Merkezli” olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bu teorik çerçeveler metin merkezli kuram ve yöntemlerde, incelemenin odak noktasını metin ve metnin içerik ile yapı özellikleri oluştururken “Bağlam Merkezli” yaklaşımlar ise metnin veya türün icra edildiği sosyal çevreyi, bağlamı ve işlev özelliklerini de dikkate almaktadır. (Ekici, 2015:61-62).

Metin merkezli halkbilimi kuramlarında öncelikle metne ve onun şekil ve içerik özelliklerine odaklanılmaktadır. Diğer taraftan, bağlam merkezli halkbilimi yaklaşımlarında ise folklor, bir iletişim biçimi, süreci, günlük yaşamın organik bir parçası, bireyin ve toplumun sosyal ve psikolojik doğal bir yansıması olarak görünür. Bu yaklaşımda folklor, sosyokültürel bağlamlarda gerçekleştirilen dinamik etkileşimler örüntüsü olarak algılanır (Keskin, 2018: 14). Bu açıdan bağlam merkezli kuram devinim içerisinde olan kendisini, canlı bir süreç olarak bu iletişimin gerçekleşmesinde bütünleştirici bir hareket noktası olarak konumlandırır.

William Bascom, işlevsel halkbilimi kuramının önde gelen temsilcilerindendir. “The Journal of American Folklore” dergisinde 1954 yılında yayınladığı “Folklorun Dört İşlevi” adlı makalesinde folklorun işlevlerini dile getirmiştir. Bunlar: “Eğlenme, eğlendirme, hoşça vakit geçirme”, “toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi”, “eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi” ve “toplumsal ve kişisel baskıdan kurtulma işlevidir” (Bascom, 2005: 226). Bağlam merkezli yaklaşımlar, dilbilim ve diğer disiplinlerin yaptığı çalışmaların katkısıyla folkloru disiplinlerarası, çok boyutlu bir yapıya dönüştürmüştür. Folklor ürünleri icra edilirken icra edilen ortamdan ve ürünün ilgili olduğu disiplinden yola çıkılarak farklı disiplinlerin kuram ve yöntemlerinden de yararlanılmalıdır. Bu etkileşime olanak sağlayan bağlam merkezli kuramın dinamik etkileşim örüntüsüdür.

Bascom'un ilgili makalede açıkladığı dört işlevden biri olan “Eğitim ve Kültürün Genç Kuşaklara Aktarılması İşlevi” çalışmamızı yürüttüğümüz Hıdırellez, Yağmurca ve Çetinkaya köylerinde yer alan yeradları bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Halk, ürettiği yeradından yola çıkarak genç kuşaklara bilgi ve birikimini aktarmaktadır. Bazen bu bilgiyi tabu ifadeler kullanarak bazen de yerin adının verilmiş hikâyesinde ders nitelikli unsurlar kullanarak sağlamıştır.

Folklor, halkı bir bütün olarak ele alır. Folklorun ana malzemesi halkın ürettikleridir. Bu nedenle bu disiplini besleyen unsurun tek yönlü olmayışı folklorun farklı disiplinlerle iş birliği yapma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu disiplinlerden birisi olan dilbilim, halkın günlük yaşamda iletişim aracı olarak kullandığı dili inceleyen bir disiplindir. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılırken en önemli görevi üstlendiği dil, insanı her alanda çevrelemiştir.

Dilbilim, dillerin nasıl oluştuğunu, yapısını, işleyiş biçimini inceleyen bir disiplindir. Bu disiplin, dilin farklı özelliklerini ve yapılarını araştırarak, insanların nasıl konuştuğunu, nasıl anladığını ve nasıl ürettiğini anlamaya çalışır. Ayrıca dilbilim, dilin nasıl değiştiğini ve farklı toplumlardaki diller arasındaki ilişkileri de inceler.

20. yüzyıla kadar bu bilim dalı gerektiği gibi anlaşılmamıştır. Dilbilim kendi içerisinde çeşitli alt dallara ayrılmıştır. Bunlar: *Ses Bilgisi (Fonetik)*, *Biçim Bilgisi (Morfoloji)*, *Dizim Bilgisi (Söz dizimi/Sentaks)*, *Anlam Bilimi (Semantik)*, *Köken Bilgisi (Etimoloji)*, *Lehçe Bilgisi (Diyalektoloji)*, *Sözcük Bilgisi (Leksikoloji)*, *Adbilimi (Onomastik)*, *Gösterge Bilgisi (Semiyojoloji)*, *Bilişsel Bilim*. Tüm bu alanlar dilin farklı yönlerini inceleyerek dilbilimcilerin dilin nasıl işlediği hakkında daha kapsamlı bir anlayışa sahip olmalarını sağlar.

Sciences, onomastiques, onomastic sciences, onomastique, onomastics, onomastik ve namekunde adları ile de anılan adbilim, her türlü özel adı inceleyen bilim dalıdır. “Genellikle her dilde özel ad sayılan öğeler üzerinde duran köken bilgisi, tarihsel gelişme yönünden ve çeşitli dil ve kültür sorunları açısından inceleyen bilim” olarak tanımlanır (Aksan, 2007: 32). Dilbilimin bir alt dalı olan adbilim başlangıçta kişi adlarını ve yeradlarını inceleme alanına almış olsa da günümüzde her türlü özel adı inceleyen bir bilim dalı haline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler sonucunda dilbilim diğer disiplinlerle olan disiplinlerarası etkileşimi kuvvetlendirmiş, araştırmacılara kapsamlı bakış açısı takınmayı bir öğreti haline getirmiştir. Filoloji, dilbilim, kültür tarihi ve folklor çalışmaları açısından da ayrıca bir öneme sahip olan

dilbilim bir kavmin tarihi, felsefi görüşü, inancı ve mitolojisi hakkında araştırmalara veriler sunmaktadır.

Berke Vardar adbilimi, sözcük bilimin bir alt dalı olarak görmektedir ve adbilimi iki biçimde tanımlamaktadır. Bunlardan ilki, özel ad niteliği taşıyan kişi ya da yeradlarının köken ve gelişimini inceleyen sözcükbilim dalı; diğeri ise kavramdan, gösterilenden kalkarak anlatımı, bir başka deyişle gösterilenin bağlandığı göstergeleri inceleyen anlambilimsel araştırmadır (Vardar, 1980: 16).

Ahmet Keskin'e göre adbilim "İnsanın çevresinde gördüğü, algıladığı ya da zihin dünyasında tasarladığı her türlü canlı-cansız nesne, olay, kişi, grup ya da olgunun adıyla ilgilenen "adbilim" (onomastik) dilbiliminin alt dallarından biri olarak kabul edilen ve adların tarihi, kökeni, oluşumu, gelişim süreci, sosyal kültürel özellikleri, yayılma alanı, yapısı, ifade ediliş biçimi, işlevi, kullanım biçimleri gibi özellikleri inceleyen, bir disiplindir" (Keskin, 2020: 3). Geniş bir çalışma alanına yayılan bu disiplin önemli ölçüde folklor, kültür tarihi, antropoloji, coğrafya, dilbilim, felsefe, sosyoloji gibi insanı çepeçevre saran çok sayıda disiplin ile etkileşim içerisindedir.

İbrahim Şahin'e göre, adbilimin kolları şunlardır: (1) anemonimi (rüzgaradbilim), (2) antroponimi (kişiadbilim), (3) astronimi (yıldızadbilim), (4) dokumantonimi (belgeadbilim), (5) ergonimi (örgütadbilim), (6) etnonimi (kökadbilim), (7) fitonimi (bitkiadbilim), (8) hrematonimi (eseradbilim), (9) hrononimi (zamanadbilim), (10) kozmonimi (uzayadbilim), (11) mitonimi (mitadbilim), (12) poreyonimi (araçadbilim), (13) pragmatonimi (ürünadbilim), (14) planetonimi (gökadbilim), (15) toponimi (yeradbilim), (16) urbonimi (kentlikadbilim) ve (17) zoonimi (hayvanadbilim) (Şahin, 2019: 29-91).

Adbilim çalışmalarının temel anlamda amacı; *diller ve medeniyetler arasındaki kültürel temasları belirlemek, kavimlerin göç yollarını tespit etmek, belirli bir bölgedeki dil katmanlarını ortaya çıkarmak, dillerin eski hâlini belirlemek, eski dilin lehçelerdeki durumlarını, oranlarını tespit etmek, kaybolan diller ve medeniyetler hakkında bilgi edinmek, eski toplumların hayat anlayışlarını, inançlarını belirlemektir* (Şahin, 2019: 7-8). Tüm bu unsurları belirlemek için birden fazla disiplinden yararlanmak, incelenen alan karşısında disiplinlerarası bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir.

Ahmet Keskin adbilim üzerine yapılan çalışmaları inceleyerek adbilimin ilişkili olduğu disiplinler hakkında genel bir değerlendirme yapmıştır. Bu disiplinler şunlardır: (1) Antropoloji, (2) Arkeoloji, (3) Astronomi, (4) Bilgi ve Belge Yönetimi, (5)

Bitkibilim/Botanik, (6) Coğrafya, (7) Çeviribilim, (8) Çevre, (9) Dilbilim ve Sözlükbilim, (10) Edebiyat İncelemeleri, (11) Ekonomi ve finans, (12) Endüstri Mühendisliği, (13) Etnoloji, (14) Etnomüzikoloji ve Etnokreoloji, (15) Felsefe, (16) Gıda Mühendisliği, Diyetisyenlik, Gastronomi, (17) Güvenlik Bilimleri ve Kriminoloji, (18) Hukuk, (19) İletişim Bilimleri, (20) İnşaat, Mimarlık, İç Mimarlık, (21) Ticaret, İşletme Pazarlama Reklamcılık, (22) Jeoloji, (23) Karılaştırmalı dil, edebiyat ve kültür çalışmaları, (24) Meteoroloji, (25) Mitolojik temelli tüm adlandırmalar, (26) Reklamcılık, iletişim, TV, (27) Sağlık Bilimleri, (28) Sanat Tarihi, (29) Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, (30) Sosyoloji, Etnometodoloji, (31) Spor bilimleri, (32) Taşıtibilim ve Otomotiv, (33) Tarih ve Edebiyat Tarihi, (34) Teoloji, (35) Tekstil Mühendisliği, (36) Turizm, (37) Ziraat Mühendisliği, (38) Zooloji, etnozooloji (Keskin, 2023: 313-315).

Adbilim ve folklor sıkı bir ilişki içerisinde. Dilbilimin bir alt dalı olan Adbilim (onomastik), adların daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde açıklanması amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsan, kendi yaşamını ve çevresini anlama ve anlamlandırma çabası içinde var olmuştur. Bu sebeple, zihinsel olarak soyut ve somut yapılarla anlam kurma amacı gütmüştür. Bir nesneyi tüm özellikleriyle anladıktan sonra, onu diğerlerinden ayıracak veya kendini ve çevresini toplum içinde diğer insanlardan ayıracak bir işaretleyiciye ihtiyaç duymuştur ve bu işaretleyici ad olarak ortaya çıkmıştır.

Bu kapsamda, halkbilim içerisinde yer alan tüm alan ve konular adbilimin ve adlandırma biçimlerinin inceleme alanına girmektedir. Ahmet Keskin folklorun konularıyla, türleriyle ve alanlarıyla ilgili genel bir sınıflandırma denemesi yapmıştır: (1) Antroponim ve folklor, (2) Teonimler ve Folklor, (3) Geleneksel ekolojik bilgi ve adlandırmalar (4) Halk Gastronomisi ve adlandırma, (5) Folklor türleri ve adlandırılmaları (oyunlarının, geleneksel dansların adlandırılması, (6) Halk ekonomisi bağlamında, (7) Halk toponimi, (8) Halk takvimi ve adlandırmalar, (9) Halk müziği, halk dansları ve adlandırma, (10) Oyun ve adlandırma (Keskin, 2023: 317).

Bu sınıflandırma başlıkları folklorun farklı disiplinlerle oluşturduğu sarmal yapıyı ve disiplinlerarası yaklaşımların halkın ürettiği türler karşısındaki etkileşimi göstermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yeradlarının oluşum sürecinde bir yerin isminin neden verildiği konusundaki hikâyelerin, efsanelerden anılara, kahramanlık öykülerinden diğer türlere kadar çeşitli biçimlerde var olduğu ve bunların inanışlardan, sosyolojik etkilerden ve psikolojik faktörlerden beslendiği görülmektedir. Bu nedenle herhangi bir yeradının folklor

bağlamında değerlendirilmesi sürecinde, o ad folklor perspektifiyle incelenmeli, çok yönlü ve disiplinlerarası yaklaşımlarla ele alınmalıdır (Keskin, 2023: 319).

Folklor disiplini çalışma alanındaki konunun varlığına göre çeşitli disiplinlerle etkileşim içerisindedir. Folklorun yapısı ilgilendiği toplumun çok yönlülüğünden kaynaklanmaktadır. Sahada yaptığımız yeradı çalışmalarında yeradının veriliş sürecinde birden fazla disiplinin kuram ve yaklaşımlarından yararlanmamız gerekmektedir. Örnek olarak verecek olursak bir yere Çetinkaya Köprüsü diğer bir kullanımı ile Gelin köprüsü adının verilişinde çeşitli disiplinlerden yararlanmak gerekir. Bu adlandırma içerisinde halk hikâyesi, coğrafya, mimari ve narratoloji disiplinin kuram ve yaklaşımları da yer almaktadır. Köprünün adının halk arasında ikili kullanımının varlığı ise ayrı bir çalışma alanı olabilecek sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm görüşü ile açıklanabilmektedir. Yeradları çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve bu katmaların her birinde araştırmacılar merkeze ilgili alandaki disiplinini koyarak ilgili olduğu farklı disiplinlerin kuram ve yöntemlerinden yararlanmalıdır.

Tüm bunlar dikkate alındığında; folklor, dilbilim, adbilim ve yeradbilim bir bütün halinde değerlendirilmesi gereken alanlardır. Bu çalışma da bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. Dilbilim alanına giren bir konu aslında doğrudan halkbilimin de konusudur. Bir halkbilim konusunu dilbilim ve halkbilim merkezinde ele adığımızda folklorun kuram ve yöntemlerini de bizim dikkatle uygulamamız ve ortaya çıkan yeni yaklaşımın hem dilbilimciler hem de halkbilimciler tarafından kullanılabilecek olgunluğa sahiptir. Bütün bu konular ortaktır ve bütün bu konuları çözümlerken her iki alanın görüş ve kuramlarından yararlanmak gerekir.

Bir sonraki başlık altında adblim, yeradbilim ve silikyeradbilim kavramları üzerinde durulacaktır. Bu kavramlar folklor merkez disiplininden yola çıkılarak kavramlararası bir yaklaşım ile birlikte değerlendirilecektir.

f.2. “Adbilim”, “Yeradbilim” ve “Silikyeradbilim”

Özel adın bir türü olan ve Yunanca yer, ülke, alan anlamına gelen “topos” kelimesi ile onema anlamına gelen ad sözcüğünün birleşmesi ile oluşan toponim terimi her türlü coğrafi nesnenin ve bu çerçevede oykonim, hidronim oronim, horonim, agronim, urbonim, dronim ve drimonimlerin özel adlarını ifade eder. Yeradlarının her biri mensup olduğu dilin ve milletin tarihinden, kültüründen izler taşır. Birçok disiplinle etkileşim halinde olan yeradbilimi özellikle üretildiği kültürün efsanelerinden, söylencelerinden ve halk

etimolojilerinden beslenmektedir (Şahin, 2019: 77). Recep A. Hacaloğlu yeradbilimini şu şekilde tanımlamaktadır: “Coğrafi adlar (toponimler), halkın millî ve manevî servetleridir. Herhangi bir ülkenin yahut belli bir toprak parçasının coğrafi adlarının tamamı ülkenin yahut arazinin toponimisi olarak adlandırılmaktadır” (Albayrak Hacaloğlu, 2002:64).

Yerleşim yerlerine ve diğer mikro yeradları olarak nitelendirdiğimiz drimoni (ormanbilimi), agroonimi (bağadbilimi), dromonimi (yoladbilimi), hidronim (suadı) ve ekklezionim (sunakadı) adları, sadece dile değil; kültüre, sosyo-ekonomik yapıya, tarihe dolayısıyla o yerde yaşayan insana dair izler taşır. Toplum tarafından adlandırılan yeradları hiçbir şekilde rastlantı değildir. Yeradı kimi zaman bölgede yaşanan olay, bölgenin şekil özellikleri, toprak özelliği, efsane ve memoratlar neticesinde adlandırılmış olabilir. Yeradının veriliş süreci ve yöntemi araştırmacıya bölge insanının etnolojisi, felsefesi, inancı ve mitolojisi hakkında bilgiler verir.

Yeradlarının önemli fonksiyonları vardır, bunlardan en önemlisi toplum tarafından öğretici yönünün olmasıdır. Hiçbir yeradı gelişigüzel verilmemiştir. Yerin anlamı ve bir olay karşısındaki öğretisi toplumu bazı durumlara karşı uyarır. Böylelikle yerin adının veriliş sebebi ile birlikte bir kültür oluşur.

Toponimler tarihî, kültürel, etnografik, coğrafi, sosyo-kültürel, dinî ve mitoloji gibi dil-dışı bilgi taşıyan önemli dil birimleridir. Toponimler, coğrafi nesnelere adları olarak tanımlanabilir ve çeşitli kültürel, dinî, mitolojik, tarihî ve coğrafi bilgileri içerirler. Aynı zamanda toponimler kültürel, dinî ve mitolojik inanışlarla bağlantılıdır. Bu bağlamda, coğrafi isimler genellikle kutsal kişilerin adlarından türetilmiştir ve belirli inanışlarla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, mitolojik varlıkların ve efsanelerin adlarını içerebilen toponimler de bulunmaktadır. Bu bakımdan yeradları, bir toplumun düşünce ve kültürünü yansıtan önemli dil birimleridir.

Genel olarak bakıldığında toponimler kültürel ve dil-dışı bilgi taşıyan önemli dil birimleridir. Coğrafi, kültürel, dinî, tarihî ve mitolojik bağlamlarda incelenmeleri gerekmektedir. Toponimler, bir toplumun düşünce ve kültürünü yansıtan zengin anlamlı dil birimleridir ve dil-dışı bilgi taşıyarak kültürel mirasa katkıda bulunur.

Toponimlerin içerisinde yer alan etimolojik çeşitliliğin, toponimlerin geçmişteki göçler ve farklı kültürel etkileşimler sonucu oluştuğunu araştırmacılara gösterir. Bir diğer önemli husus ise toponimlerin katmanlı bir yapıya sahip olmasıdır. Farklı dönemlerde ve farklı topluluklar tarafından oluşturulan toponimler, dil ve kültürün gelişimini yansıtır. Son

olarak toponimler dil ve kültürün önemli bir parçası olup bir halkın kültürel mirasını yansıtması bakımından ayrıca bir öneme sahiptir.

Yeradbilimin bir alt dalı olan mikrotoponim (silikyeradbilimi), belirli bir bölge içerisinde yer alan haritalarda ve resmî kaynaklarda gösterilmeyen yalnızca bölgede yaşayan insanlar tarafından bilinen yeradlarını araştıran ve inceleyen bir bilim dalıdır. Türkiye’de silikyeradbilimi terimine “mevki adları” da denir. Bu tür yeradları bulunduğu yöre halkı hakkında derin kültürel bilgiler içerir. Ad verme eğilimi yaşam alanının ve coğrafyanın belirlediği ölçekte yapılır. Bununla birlikte ad verilen bölge, içerisinde yaşattığı toplumdan izler taşır. İnsan yaşadığı coğrafyaya benzer ve o coğrafyadan beslenir.

İsmlendirme, insan tarihi kadar eski bir geleneğe sahip olup Türk kültüründe de önemli bir rol oynamaktadır. Türk kültürü içinde, gerek bireyin kişisel kimliğinden çıkıp toplumun bir parçası olduğu süreçten gerekse toplumun yaşadığı coğrafya üzerinde gerçekleşen hikâyelerden ortaya çıkan yeradları bir folklor ürünü olarak incelenmektedir. Hem Türk kültüründe hem de Türk halk anlatılarında coğrafi ismlendirmeler önemli bir unsurdur. Bu isim verme süreci, zamanla yeradları ile bütünleşerek birer araştırma alanına dönmüştür.

f.3. “Etimoloji” ve “Halk Etimolojisi”

Kökenbilim olarak da adlandırılan Etimoloji, kelimelerin kökenini, tarihini gelişme süreçlerini anlambilim çerçevesinde inceleyen bilim dalıdır. Eski Yunanca étimos “gerçek” ve logos “bilgi; mana” kelimelerinin birleşmesi ile oluşan etimoloji terimi genellikle “gerçek anlam” veya “gerçek anlam bilgisi” diye açıklanır (Stachowski 2011: 1). Stachowski etimolojiyi “birleşimsel bir bilim dalı” olarak adlandırır. Bu adlandırma kelimenin aslî ve fiilî manasını anlamak için o kelimenin var olduğu milletin diline, ses tarihine ve kelime oluşturma yollarına hakim olmanın yanı sıra kelimeyi üreten milletin kültür tarihine dair çeşitli bilgilere ihtiyaç duyulacaktır (Stachowski, 2011: 6).

Zeynep Korkmaz’a göre etimoloji sözcüğün hangi dilden, ne zaman ve nasıl geldiğini fonetik ve morfolojik değişimlerini bu süreçte nasıl anlamlar kazandığını inceleyen bir bilim dalıdır. Ayrıca, etimolojinin dilin tarihini ve kültürler arası etkileşimi anlamak için önemli bir araç olduğunu dile getirir.

Kelime kökenlerini yanlış bir şekilde açıklayan ve bu yanlış açıklamaların zamanla toplumda kabul görmesine yol açan fenomene “halk etimolojisi” denir. Halk etimolojisi, bir dildeki belirli kelimelerin ses yapısı ve anlam öğelerinde değişiklik yaparak, özellikle o dile

girmiş yabancı kelimeleri eski hallerinden farklı yeni bir yapıya dönüştürme eğilimindedir. Bu yeni yapılar genellikle kelimenin gerçek kökeniyle ilgili yanlış bir açıklama veya uydurma hikâye içerir. Zamanla, bu yanlış bilgiler toplumda yayılır ve genel olarak kabul görür. Halk etimolojileri, genellikle kelimenin tarihine ve kökenine dair eksik bilgilerden kaynaklanan bu tür yanlış anlamaların bir sonucudur (Şimşek ve Er, 2020: 1077). Örneğin, İngilizce “pineapple” (ananas), kelimenin “pine” (çam) ve “apple” (elma) kelimelerinin birleşiminden oluştuğu düşüncesi yanlıştır. Oysa kelimenin kökeni Güney Amerika’daki Tupi dilinden gelir ve “nanku” kelimesinden türemiştir². Halk ananas meyvesinin yapraklarını çam ağacına benzetmiştir ve bir yakıştırma yaparak meyvenin ismini açıklamıştır. Bu örnekte görüldüğü üzere bir kelime veya ifade farklı bir dildeki kelime veya ifadeye benzeyebilir ve bu nedenle yanlış bir şekilde yorumlanabilir. Bu yorumlama hatası sonucunda halk etimolojileri ortaya çıkar. Bu durumu halk etimolojisinin kulaktan kulağa yayılması takip eder.

Halk etimolojisi terimiyle ifade edildiği üzere, bu tür etimoloji doğrudan halkın yaratıcılığına dayalı bir dil olgusudur. Bilimsel etimoloji ise bir kelimenin kökenini inceleyerek yapısını kökene en uygun şekilde açığa çıkarma amacını taşır. W. L. McAtee’e göre halk etimolojisinin temel kaynağı telaffuz farklılıklarıdır. Bunu Kanada Kazı örneğinde şu şekilde vermiştir:

“Kanada kelimesi, beyaz boğazlı çizgili serçe için kullanılan Kanada kuşu başlığından Nova Scotia’da Kennedy kuşu olarak değişir. Labrador’da Stearns, garrulity’sindeki tanınması için büyük sarı bacaklılara verilen Aunt Sarah adının birçok değişikliğinden bazılarını duydu; bunlardan biri olan nansary, bir ülke isminde Mother Carey’nin Tavukları’nın evcil hayvan için tanıdık bir isim olduğu bir yerde, Nan Cary’ye dönüştürüldü. Bu ‘teyze’ kuşu, bu yüzden ‘Mother Carey’ nin bir akrabası olabilir. İlk bakışta açık olmayabilir, ancak karınca kuşu için Newfoundland’da sahip olduğu bir isim olan ortolan için halk etimolojisi olduğunu düşünüyorum. Hangisinin model ve hangisinin taklit olduğunu belirlemek, Labrador (Quebec) ve squeezey gull (Newfoundland) arasında ince bir çizgi olabilir, ancak bu isim çifti, halk etimolojisi denizinde gerçek bir kurs çizmedeki zorluklardan birini göstermektedir. İki anlamlı eşleştirme örneği daha aşağıdadır. Biri, oduncu ibisinin yaygın olarak kullanılan bir adı olan flinthead’in Florida’da flinghead’e dönüştürülmesidir. Diğeri: koloni günlerinden beri, gürültülü kalkışlarına gönderme yaparak shufflers adı verilmiştir, ancak uzantısı olarak birkaç ek tür için de verilmiştir. Çoğu

² <https://www.etymonline.com/search?q=Pineapple>

için, bazen shoveler olarak değiştirilir ve ilginç bir şekilde, kaşık ördeği için standart ad olan shoveler, tersine işlemle shuffler olarak işlenmiştir.” (McAtee, 2015: 9).

Genelleşmiş ve belli şahısların malı olmaktan çıkarak folklorun malı olan halk etimolojileri oluşturulduğu kültürün izlerini bünyesinde taşır (Korkmaz, 1995: 274). İnsanlar, çeşitli sözcüklerin ve her şeyden önce kendi isimlerinin yaşadıkları köy ve kentlerin adlarının aslı manasını ve bunların nasıl ortaya çıktıklarını öğrenmek isterler. Bilimsel bilgi eksikliği durumunda ise sezgilerine ve dil duygularına dayanırlar. Halk etimolojisi genellikle kelimenin kökeni ya da yapısı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmayan kişiler tarafından kelimelere yakıştırmalar yapılarak kavramın açıklanmasıdır.

Halk etimolojisi süreci, genellikle bir kelimenin yapısının ya da kökeninin anlaşılma hâle gelmesiyle başlar. Bu aşamada, kelime bir şekilde benzetilmeye ya da açıklanmaya çalışılır. Bu süreç, genellikle yüzeysel benzerliklere veya çağrışımlara dayanır ve gerçek anlamı veya dilin tarihi ile ilgili bilgiler göz ardı edilir. Bu konuda Stachowski, halk etimolojisinin üç önemli özelliğine vurgu yapar: 1. Yüzeysel benzerliklere ve çağrışımlara dayanırken nesnenin ve dilin tarihine dair filolojik bilgiler göz önünde bulundurulmaz. 2. Halk etimolojisi yöntemsiz ve düzensizdir; her kelime için ayrı ayrı etimolojik ilgi, kaideler ve değişimler bulunabilir. 3. Halk etimolojisi sıkça kelimenin sadece bir kısmını açıklar; diğer kısmı ise anlamsız kalır (Stachowski, 2001: 10-12).

Halk etimolojisinde kelimenin kökeni ya da yapısı sözcüğün gerçek kökeninin bilinmemesinden veya bilinse dahi halk arasında yaygın olarak kullanılmamasından dolayı tekrardan sözcük yapısı üzerinde yapılan dönüşümdür. Bu dönüşüm sürecinde halk, sözcüğü oluştururken kelime sık sık halk arasında kullanılan ve benzeri olan başka bir sözcükle karıştırılır ya da halk arasında sık kullanılan ve benzeri olan bir sözcükten etkilenecek şekilde dönüştürülür. Bu süreçte kelimenin kökeni mitolojik veya efsanevi bir hikâyeye dayalı olarak açıklanır. Bu mitolojik açıklama, kelimenin kutsallığına ve inandırıcılığına katkı sağlamaktadır.

Halk etimolojisi disiplinlerarası bir alandır. Halk etimolojilerinin üretimlerinde çeşitli disiplinlerden beslenir bunlar; folklor, anlatıbilim, dilbilim ve coğrafya gibi üretilen kelimenin ilişkili olduğu bölge ile ilgilidir. Örnek olarak Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde yaptığı İstanbul adının etimolojisi yer adı verme geleneğindeki anlatıbilim disiplininin araştırma alanına girerek insanın üretimine farklı bir bakış açısından bakmayı sağlar:

“Andan Anatoı'da ve Rūmeli'nde cemīŖ eyalet śāhıbi vūzerālara emr-i ŗerifler pārekende ve periřan olup vilayet İslāmbol'a benī ādem sūrdiler. Evvelā Rūmeli'nden Ūskūb hālkın Yeni Mahalle'ye ŗofya hālkın Ayaŗofya'ya, Mora Urumların Fener kapusına ve Selānik Yahūdilerinin elli cemāŖatin Tekūr saāyına ve ŗuhūd kapusı cānıbie kodılar. Anıçūn Çufūd kapusi diler. Anatoı canibinden Akřaray ili ... dest-i āl-i Ŗosmān'da ne kadar ŗerhr-i Ŗāzīmler var ise cūmlesinden ūmmet-i Muhammedī ehl-i iyalleri ile İslāmbol'a getirūp iŖzāz u ikrām idūp maŖmūr u ābādān itdiler. Anıçūn “İskāmı bol” ismiyle mūsemma olup ile'l-ān gūlgule-i Rūm, Velvele-i Rūm, tantana-i Rūm oldu.” (Kemik, 2003: 22-23).

“İstanbul” kelimesi aslında (εἰς τὴν Πόλιν (is tin 'polin]) “ŗehiriçi, ŗehrin içinde” anlamlarına gelmektedir. Bu anlam zamanla unutulmuş ya da İslami değerler göz önünde bulundurularak tekrar anlamlandırılmak istenmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul, İslam dūnyası için önemli bir noktadır ve bu ŗehrin adı İslam ile ilişkilendirilmelidir. İstanbul içerisinde yaşayan Müslūman halk bunu ŗehrin isminden yola çıkarak “İslam bol” kelimesine dayandırmıştır. Yani bu ŗehirde İslam yaşanmaktadır anlamını vermek istemişlerdir. Bir diğer açıklamayı Evliya Çelebi, kendi yazdığı Seyahatnamesi'nde “İskāmı bol” olarak açıklamıştır. Evliya Çelebi bu açıklamayı ŗehrin ismindeki “İskanı bol” çağrışımından yola çıkarak yapmıştır. Bu açıklamaya göre, bu ŗehirde çok fazla yapılanma var ve bu ŗehir iskāna uğrayan bir ŗehirdir.

Bu halk etimolojilerinin temelinde Folklor yatmaktadır ve bu anlatıları Narratoloji disiplini ile yapılacak olan ortak çalışmalarla açıklamak daha doğru olacaktır. İnsan yaşayan bir canlıdır ve bu yaşam sürecinde başına gelenleri anlatma ihtiyacı duyar. Bu anlatılar zamanla mitler ve kùltlerle çevrenir. Bøylelikle insanlığın ders çıkarabileceği hikāyeler ortaya çıkar. Bu anlatılar kuşaktan kuşağa kùltür ile aktarılır. Aktarılan bu anlatı hem folklorun hem de anlatıbilimin ürünüdür.

f.4. “Folklor”, “Halk Etimolojisi” ve “Anlatıbilim” (Narratoloji)

Narratoloji disiplini Rus bilimci Vladimir Propp'un 1928 yılında yazdığı “Morphology of the Folktale” adlı eserle temelleri atıldığı kabul edilen bir disiplindir.

Anlatıbilim, hikāyelerin ve metinlerin yapısını, anlatım biçimlerini ve anlatının çeşitli yönlerini inceleyen bir disiplindir. Anlatılar, insanların dūřüncelerini, deneyimlerini ve kùltürel miraslarını aktarmak için kullanılan güçlü araçlardır. Bu nedenle anlatılar, insanların evreni anlama, anlamlandırma ifade etme ve kùltürel miraslarını aktarma

biçimidir. Narratoloji, bu anlatıları daha iyi anlamamıza ve analiz etmemize yardımcı olur. Kültürün önemli bir parçası olan anlatılar toplumun kültürel değerlerini, inanışlarını, geleneklerini ve kimliğini yansıtır. Bir toplumun anlatıları, o toplumun tarihini, mitlerini, efsanelerini ve günlük yaşamını anlatır. Bu tür anlatılar toplumun belleğini korumak ve aktarmak için önemli bir rol oynar. Atadan gelen deneyimler, geçmiş olaylar ve kahramanlık hikâyeleri, anlatılar yoluyla gelecek nesillere aktarılır. Bu, toplumun kimliğini ve kökenlerini anlamalarına yardımcı olur. Anlatılar ilgili olduğu toplumun ideolojik düşünce ve evreni algılayışı ile ilgili araştırmacılara veriler sunar. Bu veriler sayesinde araştırmacı narratoloji analizleri oluşturur; anlatının dilini sembolizmini ve yapısını anlamak için kültürel bağlamı dikkate alınmalıdır. Bu şekilde, anlatının toplumdaki işlevi ve anlamı daha iyi anlaşılabilir.

Narratoloji ve halk bilimi, kültürel ve toplumsal anlatıların analizini ve anlaşılmasını sağlayan iki önemli disiplindir. Her ikisi de anlatıların yapısal özelliklerine, işlevlerine ve kültürel bağlamlarına odaklanırken, anlatılara farklı perspektiflerden yaklaşırlar ve insanların dünyayı nasıl anladıkları ve aktardıkları konusunda önemli içsel gözlemler sunarlar.

Sözlü anlatı, kültürün temelidir ve uzun bir süre boyunca öyle olmuştur. Kültür alanında değer verdiğimiz her şey, önemli ölçüde insanların anlattığı hikâyelere bağlıdır. Sözlü anlatım olmadan insan yaşamının nasıl olacağını hayal etmek zordur; günümüzde insanlar esasen hikâye anlatımı aracılığıyla bir geçmişe sahip olurlar. Çoğunlukla ritüel, bir bağlamda kutsal sayılan değerli hikâyeler aracılığıyla hayata mistik bir boyut eklenir. İnsanlar el üstünde tuttukları değerleri ifade etmek için ve yalnızca elle tutulur olanın dışındaki gerçeklik biçimleriyle oynayarak şu anda var olanın dışında bir geleceği mümkün kılmak için sıkça hikâye anlatımı kullanırlar (Niles, 2010: 2).

John D. Niles insanların hikâyeler aracılığıyla geçmişe sahip olduklarını vurgulamaktadır. İnsan, deneyimlerini hikâye anlatıcılığı ile birbirine aktarır. Niles, hikâye anlatıcılığının kişisel öznelikten ziyade toplumdaki rolü ile ilgilenmektedir. Toponomi alanında oluşturulan anlatılar Niles'in de üzerinde durduğu insan deneyimlerinin hikâyelerle gelecek kuşaklara aktarıldığı bir olgudur. Yeradının verilmiş hikâyesi temelde bir anlatı içerir. Bu anlatı insana ait deneyimleri gelecek kuşaklara yeradı üzerinden aktarır. Bu açıklama yapılırken hikâye içerisinde yerin adını kuvvetlendirmek için mantıksal çözümlenmeler yapılır ve aktarılan hikâye kuvvetlendirilmeye çalışılır. Bu durum yanlış bir çalışma değildir,

çünkü insan yerin ismini verirken mitlerle anlatıyı süslemenin yanı sıra anlatıyı bir etimoloji açıklaması ile de güçlendirmek ister.

Anlatıbilim ve toponomi sıkı sıkıya ilişki içerisinde. Anlatılarda mekânların rolü oldukça büyüktür ve bu mekân kimi zaman anlatı içerisinde yer alan olguyu ve çevresini etkiler. Toponomi, bir mekân adının hikâye anlatımında nasıl kullanıldığını ve anlatının mekânsal bağlamdaki etkisini anlamak için narratolojiye katkı sağlar. Her iki disiplin de bir anlatının coğrafi ve kültürel bağlamını anlamak için önemli rol oynar. Anlatının geçtiği mekânların çevre faktörleri ile bağlantısı toponomi tarafından incelenirken, narratoloji anlatının içindeki mekânların hikâye akışındaki işlevini anlamaya çalışır.

İnsanın varoluş serüveni, bir anlatım sürecini içerir ve bu anlatım, bireyin kendi varlığını temel alarak çevresindeki yapıları mitlerle örerek evren inşa etme amacını güder. Evreni, insanların emeği sonucu şekillenmiş bir olgu olarak görmek de mümkündür. Son birkaç yüzyıldır, insanlar ve dil, kimlikleri hakkında sorular sormaya ve bu sorulara yanıt aramaya başlamışlardır. İnsanın ve dilin temel amacı, dünyadaki varlığını kendince anlamlı bir dizgeye oturtmak ve bu anlamı belirleyen mitleri üretmektir (Gezgin, 2020: 128).

Bu mitler kuşaktan kuşağa aktarılır ve üretilen olgu hakkında topluma bilgiler verir. Güçlü bir kurucu mit olan Nemrut hikâyesi Çingene toplumu ile ilgili etimolojik açıklamalar yapar ve insanlar bu hikâyeyi nesilden nesile kültür ile aktarırlar. Hikâyeye göre; *Kral Nemrut, kâhinlerden kendi kaderini öğrenmişti o yıl doğacak çocuklardan birisi tarafından indirilip öldürülecekti. Nemrut, kendisini ve tahtını kurtarmak için masumların katline girişmiş o yıl doğan bütün çocukların öldürülmesini emretmişti. Büyük bir bebek katliamına rağmen İbrahim, bir köşede Nemrut'tan habersiz büyüyebilmiş yetişkinliğinde Nemrut'un tahtını tehdit ettiği için yakalanıp zindana atılmıştı. Nemrut, İbrahim'e ne yapması gerektiğini kâhinlere danışmış ve onun ateşe atılmasının en hayırlı şey olacağına kanaat getirmişti. Ancak yanmasının gerçekleşmesi için biri kız diğer erkek iki kardeşin halkın gözü önünde cinsel ilişkiye girmesi gerekiyordu. Uzun arayışlar ve armağan vaatlerinden sonra iki kardeş bu eylemi yapmak üzere ortaya çıkmışlardı. Beklenen an gelmiş, ateş yakılmış, mancınık hazırlanmış ve isimleri Çin ve Gene olan bu iki kardeş meydana İbrahim'in yakılmasını izlemek üzere toplanan halkın gözü önünde cinsel ilişkiye girmişti. Sonrasında ise mancınık çalıştırılmış, İbrahim ateşe atılmıştı. Tanrı en sevdiği insanın yanmasını istemediği için ateşi suya, odunları balıklara çevirdi ve İbrahim bir gül bahçesine dönüştü. Neticede kehanet gerçekleşmiş Nemrut ölümden kaçamamıştı. Öte yandan İbrahim'in yakılması için bir ahlaki tabu olan ensest ilişkiye giren o iki kardeşi de kimse unutmamıştı.*

Tanrı onları lanetledi, bundan böyle onların soyundan gelen insanlar ikisinin isminin birleşimi olan “Çingene” ismi ile anılacak ve dünyada huzur yüzü görmeyecek hiçbir toprak onları kabul etmeyecekti (Gezgin, 2020: 131-132).

Burada anlatılan mit gerçek değildir. Fakat insanlar Çingene halkının dünya üzerindeki yurtsuzluğunu böyle bir mitle açıklamışlardır. İbrahim’in ölümünde rol oynamaları onları, dünyadaki diğer medeniyetlere karşı savunmasız bırakmıştır ve bu nefret onların çeşitli soykırımlara maruz kalmalarına sebebiyet vermiştir. Çingene kelimesi Türk dilinde “çığaňy” şeklinde geçmektedir. Orhun Kitabeleri’nde birden fazla yerde geçen bu kelime “fakir” anlamına gelmektedir. “Çığaňy” kelimesi Farsçaya çingene şeklinde geçmiştir ve şu anki Roman halkını nitelendirmek için kullanılmaktadır. Bu sözcük, bütün dillerde benzer şekilde telaffuz edilmekte ve benzer manalara gelmektedir (Yıldız, 2007: 63).

Anlatıbilim ve halk etimolojisi, dilin evrimini ve kültürel değişimlerle birlikte dilin gelişimini ve dönüşümünü anlamamıza yardımcı olur. Ayrıca, performans teorisi ile folklor ürünlerinin canlı ve dinamik yapısını incelemek, bu alanda yapılan çalışmamıza yeni bir perspektif katacaktır.

Halk anlatıları, sözlü formdan yazılı metinlere dönüştürüldükten sonra çeşitli dilbilgisel, dilsel, metinbilimsel ve anlambilimsel açılardan incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu metinler, yazıya geçmeden önce dahi dilsel öğeler içerir. Bu tür anlatılar, kaynak kişilerin veya anlatıcıların kültürlerini ve yaşam tarzlarını yansıtan değerli eserler olmalarına rağmen, yazıya geçirilmeyen her an, unutulma ve yok olma riski taşır. Halk anlatıları genellikle anonim ağırlığa sahiptir, bu da metinlere aktarıldığında çok çeşitli anlatı yapılarının tek bir anlatıya indirgenmiş olmasına yol açabilir.

Halkbilimi alanında, bu anlatıları sistemli bir biçimde incelemek amacıyla iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, toplanan kaynakların nihai yazılı hallerini inceleyen ve aktaran “metin merkezli” ve aktarılan metinlerin içinde yer aldığı yapıyı, koşulları, dönemi inceleyen “bağlam merkezli” yaklaşımdır. Metin merkezli çalışmalar genellikle folklor ürünlerinin türleri, sınıflandırma biçimleri ve değerlendirilmesi üzerinde yoğunlaşır. Bağlam merkezli çalışmalar ise belirli bir sürecin sonucunda türlerin sınıflandırılmasının yanı sıra sosyal olaylar ve süreçler üzerinde de etkiye bulunur.

Halkbilimde bağlam merkezli yöntemlere bir örnek olarak performans teorisi yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bu teori sayesinde folklor ürünleri geçmişin birer ürünleri

değil bir sürecin, dinamik bir sürecin ürünleri olarak kabul görmüş ve böyle incelenmiştir (Çobanoğlu, 2010: 288). Metin merkezli teorilere dayanan çalışmaların temel eksikliklerinden biri, folklor ürünlerini incelediğinde bağlamın, anlatıcının ve dinleyicilerin etkilerini yeterince vurgulamamış olmalarıdır. Bu eksiklik, 20. yüzyılda ortaya çıkan Performans Teorisi ile giderilmiştir. Performans Teorisi metnin yanı sıra bağlam, anlatıcı ve dinleyici gibi unsurları içeren bir perspektife sahiptir.

Performans Teorisi, iletişim ve iletişim süreçlerinin doğal bir parçası olarak kabul edilir. Bu bağlamda, halkın saha çalışmalarında aktardığı anlatıları değerlendirirken, performans olgusu ve bu olgunun temel unsurları olan icracı, anlatıcı, dinleyici ve mekân gibi faktörleri dikkate alır.

Bu çalışma sahasında derlediğimiz yeradları Performans Teorisi ile incelenmiştir. Böylece yeradlarının oluştuğu sosyal koşullar, yaratım bağlamları, anlatıcılar ve dinleyiciler, bağlamsal çerçeveleri dikkate alınacaktır. Çalışmamızda, Performans Teori perspektifinden ele aldığımız yeradlarının toplumun sosyal yaşamını, din anlayışını, dünya görüşünü ve kültürel yansımalarını belirleyerek, bunların anlatıcının performansı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktayız.

Dil sadece iletişim aracı olmanın ötesinde, kültürel ifadenin ve anlamın bir taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Aynı zamanda, halk etimolojisi ve anlatıbilim gibi disiplinlerin, dilin günlük kullanımından kültürel ifade biçimlerine uzanan geniş bir yelpazedeki etkileşimlerini incelemektedir. Toplum tarafından verilen yer isimleri belirli bir olay karşısında yeradının hikâyeleştirilmesi ile oluşur. Bazen bu olay toplumu derinden etkiler ve meclislerde insanlara ders vermek, kendilerini o bölgeye karşı koruma görevi için aktarılır. İnsanoğlu var oluşundan beri iletişim yolu ile toplumsal değerlerini gelecek nesillere aktarır. Bu aktarımı yaparken Narratoloji disiplini anlatıların yapısal analizi gerçekleştirerek anlatının işlevini ortaya koyar. Bu analiz sonucunda mekân adlarının incelenmesi, bir hikâyenin daha derinlemesine anlaşılmasına ve kültürel bağlamının daha iyi kavranmasına yardımcı olur. Bu nedenle, bu iki disiplinin bir arada kullanılması, dil ve kültür çalışmalarında zengin bir bakış açısı sunmaktadır.

Yeradları çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve bu katmanlı yapı incelenirken halkbilim, adbilim, anlatıbilim odağında, bir bütün halinde incelenmelidir. Toponimler bugüne kadar genellikle dilbilim alanı tarafından incelenmiştir. Fakat yeradlarının verilmiş sürecini insan yönetmektedir. İnsanın ürettiği ürün folklor disiplini tarafından

incelenmektedir. Yeradının veriliş sürecinde ortaya çıkan mit, efsane ve hikâye türleri doğrudan folklorun inceleme alanında yer alır. Tüm bu ürünler anlatıbilim disiplininin de çalışma alanına girer. Temelde adbilim disiplini merkezinde görünen yeradları halk etimolojileri ile hikâyeleştirilir ve halkın belleğinde bu şekilde var olur. Bizler halkın yeradları üzerinden inanarak yaptıkları bu açıklamaları bilimsel bir veri olarak kabul etmek zorundayız. Halk, bu halk etimolojilerini üretirken buna inanmakta, açıklamayı doğru kabul etmekte ve bu açıklamalar çevresinde bir kültür oluşturmaktadır.

Bu bölümde araştırma alanında yer alan terminoloji hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Bunlar içerisinde adbilim, yeradları, silikyeradları, folklor, dilbilim, etimoloji, halk etimolojisi ve anlatıbilim gibi konular hakkında ve bu konuların başlıkları altında genel değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Bir sonraki bölümde Samsun İli Bafra İlçesi'ne bağlı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez Köylerinden derlenen yeradlarının katman analizi, tür sınıflandırması ile Leksik-Semantik sınıflandırması yapılacaktır.

I. BÖLÜM:

SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE HIDIRELLEZ KÖYLERİNDEN DERLENEN YERADLARININ KATMAN ANALİZİ, TÜR SINIFLANDIRMASI VE LEKSİK-SEMANTİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Yeradbilim kapsamında elde edilen verilerin çok yönlü ve katmanlı yapılarının sağlıklı bir şekilde anlaşılıp anlatılabilmesi için öncelikli olarak gerçekleştirilmesi gereken işlemlerden biri, ilgili yeradlarının katman analizlerinin yapılmasıdır. Katman analizi, söz konusu yeradlarının tarihî, coğrafi, sosyolojik ve psikolojik temellerinin daha iyi anlaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde öncelikle, inceleme sahasında elde ettiğimiz verilerle ilgili kaynak niteliği taşıyan yazılı metinler ve resmî kayıtlar incelenerek bunlardan konumuzla ve sahadan derlediğimiz yeradlarıyla ilişkili olanlar karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece, elde ettiğimiz verilerin tarihsel kaynakları ve yine bu verilerdeki değişim ve dönüşümler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünün devamında, ilgili malzeme, tür sınıflandırmasına ve leksik-semantik sınıflandırma çerçevesinde incelenmiştir.

1.1. Katman Analizi

Cumalı (Cumalu): (Mevki) Çorum Kazâsı havalisi Konar-Göçer Türkman Taifesinden bir oymak adıdır. (Türkay, 2005: 33).

Hasırlı (Hasurlu): (Çetinkaya Köyü'nün eski adı) Ekrad Semiskezek BOA, TD, nr. 64, S.- Çemiş- s. 807, sene 924 kezek Kaz. (1518-19). Taifesi, yurdu ve grubu bilinmiyor (Halaçoğlu, 2021: 1016).

Kılıçlı (Kılıçlu): (Mevki) Haleb Türkmenleri, Yörükân (İğdır) Beğdili Boyu (Halaçoğlu, 2011: 1410).

Kıran: (Tarla) Sivas, Aydın, Diyarbakir, Hîzan Sancağı (Van Vilayeti) aşiretleri, Ekrâd Yörükânı Tâifesinden (Türkay, 2005: 97).

Kıran Cemaati “Döğer” boyundan Ahmedi yurdu, Diyarbakir (Amid) Sancağı, Savur Kazası (Halaçoğlu, 2011:1431).

Kuşçu: (Tarla) Aydın, Saruhan, Ayıntab Sancakları yerleşim yerlerinde yaşayan Konar-Göçer Türkman Tâifesinden bir cematın adıdır (Türkay, 2005: 102).

Kozak, Kozaklı (Kozaklı): (Tarla) Meras, Kırşehir, Bozok ve Karasi Sancakları, Anamur Kazası (İçel Sancağı), Gördös Kazası (Saruhan Sancağı) yerleşim yerinde yaşayan Yörükân Tâifesinden bir cemaatin adıdır (Türkay, 2005: 460).

Saat: (Tarla) Bağdâd, Basra ve Şehr-i zor Eyâletleri yerlerinde yaşayan Arab Tâifesinden bir aşiretin adıdır (Türkay, 2005: 126).

Yağmurca: (Mahalle) Giresun Kazâsı (Trabzon Sancağı) Yötükân Tâifesinden olan cemaatin adıdır (Türkay, 2005: 646). **Yağmurlu:** Azerbeycan Türkleri, Türkmen Boyları (Leniza-Superanskaya, 2009: 560).

Çalışmamızda mikroyeradların araştırılmasına odaklanıldığından, Cevdet Türkay'ın "Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar", Yusuf Halaçoğlu'nun "Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar" ve L.N. Lezina-A.V. Superanskaya'nın "Bütün Türk Halkları" adlı eserleri, tarihi kaynaklar içerisinde tahrir ve salname kayıtları incelenmiştir. Ancak bu kaynaklardan elde edilen verilerin katman analizi açısından yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Bu durumun temel sebebi mikroyeradların incelenmesidir. Mikroyeradları bir bölgenin yerel belleğinde korunan isimlendirmelerdir. Araştırma yapılan bölgelerde diğer köylerle ortak kullanım alanları ve şehir ya da ülkeler arasında sınır problemleri olmadığı sürece, resmi kayıtlarda bu isimlendirmelere nadiren rastlanmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda mikroyeradların tespitinde halkın söylemlerine öncelik verilmiştir. Gelecekte bölgede ortaya çıkabilecek cönk ve şecereler gibi halkın oluşturduğu yazılı kaynaklarla mikroyeradları üzerine daha detaylı bir katman analizi yapılması öngörülmektedir.

Bugün elimizde mevcut olan kaynaklarımızla şehir ve ilçe adları üzerinden katman analizi yapabilmekteyiz. Ancak resmi kayıtlarda bulunmayan mikroyeradları için durum farklılık göstermektedir. Bu bağlamda yakın bir zaman diliminde yok olma riski taşıyan mikroyeradlarını çalışma alanı olarak belirlenmeli ve kayıt altına alınmalıdır. Böylelikle ilerleyen dönemlerde silikyeradları üzerine yapılacak çalışmalarda bu döneme dönük katman analizleri incelenebilir.

1.2. Mikrotoponimlerin Türleri

1.2.1. Mikrooykonimler

Yunanca kökenleri olan "oikos" (ev) ve "onima" (ad) kelimelerinden oluşan "oykonim", tüm yerleşim birimlerinin özel adı şeklinde tanımlanır (Şahin, 2019: 52).

1.2.1.1. Mikrokomonimler

Bölgeden 10 mikrokomonim derlenmiştir:

Çetinkaya, Mardar, Hasırlı, Yağmurca, Hıdırellez, Yukarı Köy, Gara Köy, Hamam Hızırbey Türbesi, Kümpet.

1.2.1.2. Mikroorpedyonimler

Yunanca kökenli “orpedyo” (yayla) ve “onima” (ad) kelimelerinden türetilen “orpedyonimler” (yaylaadı), orunadlarının bir türüdür. Bu terim özellikle Türklerin medeniyetinde belirgin bir unsurdur ve yapılaşmanın az olduğu veya hiç olmadığı geçici yerleşim birimlerinin (yaylak, kışlak) özel adlarını ifade eder(Şahin, 2019: 52). Bölgeden 3 mikroorpedyonim derlenmiştir:

1.2.1.2.1. Arkaç (Ağıl-Dam) Adları

Kâhya Salağı, Kışla, Garadura,

1.2.2. Mikrooronimler

Yunanca oros “dağ” + onima “ad” kelimelerinden türetilen ve yeradlarının bir türü olan oronimler (dağadı); yeryüzünde bulunan dağ, tepe, vadi, yar, uçurum, yumuk (kanyon), geçit, ova vb. her türlü yükseltinin, girintinin, kabarıklıkların, engebelerin özel adlarını ifade eder. Türkçesi “dağadı”dır (Şahin, 2019: 52).

1.2.2.1. Boğaz Adları

Bölgeden 2 boğaz adı derlenmiştir:

Nal boğazı, Karaboğaz.

1.2.2.2. Dağ Adları

Bölgeden 5 dağ adı derlenmiştir:

Andız dağı, Bakacak, Üst bakacak, Orta bakacak, İlk bakacak.

1.2.2.3. Düz (Ova) Adları

Bölgeden 1 ova adı derlenmiştir:

Kuşçular yazısı.

1.2.2.4. Tepe Adları

Bölgeden 2 tepe adı derlenmiştir:

İkiz tepe, Fetinin bayırı.

1.2.2.5. Yaka Adları

Yaka kelimesi Türkiye Türkçesi Ağızları sözlüğünde “sırt veya bayır” şeklinde tanımlanmakta ve yörede de bu anlamına uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi yöreden sadece 10 yaka adı derlenmiştir:

Abdu yakası, Nenem yaka, Arpacuk yakaları, Uzun yaka Mağasal yakası, Kümpet yakaları, Aruk yakası, Aydaş yakası, Pazar yakası.

1.2.3. Mikrohoronimler

Yunanca kökenli “horo” (el, ülke, oymak, sınır) ve “onim” (ad) kelimelerinden türetilen “eladı”, Türkçede “eladı terimi” kullanılmaktadır. Eladı terimi, coğrafi yerlerin hem resmi sınırlarını hem de resmi bir sınırı olmayan doğal sınırlarını ifade eder(Şahin, 2019: 52).

1.2.3.1 Doğal Mikrohoronimler

1.2.3.1.1. Mevki Adları

Bölgeden 32 mevki adı derlenmiştir:

Osmanın Yeri, Biberağa, Tumba, Maşatlık, Kırcoğun Yeri, Sevduron Yeri, Çömezoğu, Hacibubalar, Hacı kadir, Hafızın Memet, Kahya Memetler, Devecibaşı, Evlekbaşı, Kemerci yeri, Top yeri, Taş bedek, Gavur yeri, Kuşçular, Andavlar, Kavak, Şakirin yeri, Kediciğün, Mağasal, Hozan, Cumağa çiftliği, Cuma yeri, Kılıçlının avlusu. Nenemin bahçesi, Soğoton, Sumonom bahçe, Ev avlusu,

1.2.4. Mikrodromonimler

Yunanca kökenli “dromos” (yol) ve “onima” (ad) kelimelerinden türeyen kelimenin Türkçesi “yoladı”dır. Bu terim, çeşitli ulaşım yollarını içerir; yerüstü, yeraltı, hava ve su yolları ile birlikte büyük karayolları, tarihî ve ticaret yollarını kapsar(Şahin, 2019: 55).

1.2.4.1. Yol-Geçit-Patika Adları

Bölgeden 1 yol-geçit adı derlenmiştir:

Saz yolu.

1.2.4.2. Köprü Adları

Bölgeden 3 köprü adı derlenmiştir:

Bandazor Köprüsü, Çetinkaya Köprüsü, Daş Köprü.

1.2.5. Mikroagronimler

Yunanca kökenli “agros” (alan, tarla, ekilebilir arazi) ve “onima” (ad) kelimelerinden türeyen “bağadı”, Türkçede yaygın olarak kullanılan bir terimdir. Bu terim, tarım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği toprakların, tarlaların, arazilerin, sahaların, kırların ve bayırların özel adlarını ifade etmektedir (Şahin, 2019: 55).

1.2.5.1. Alan Adları

Bölgeden 5 alan adı derlenmiştir:

Meşretler, Meşveret, Papazın avlusu, Küllük yeri, Künlük.

1.2.5.2. Tarla Adları

Bölgeden 30 tarla adı derlenmiştir:

Arpacuk, Ali saat, Ganlu tarla, Çocukboğan, Güllü tarla, Koca tarla, Kozak, Kozakla, Hasiyer, Kıran, Pamukluk, Tepe tarlası, Gumlar, Gayırlık, Gardlar, Kara toprak, Nar dibi, Kirazlık, Gürcü köklüğü, İncirlik, İncirli, Elmalıklar, Hayrat armut, Çöğüzlük, Yapraklık, Ketenlik, Kendirlik, Çayır tarla, Köklük, Dereli tarla,

1.2.6. Mikrohidronimler

Yunanca kökenli “hidro” (su) ve “onima” (ad) kelimelerinden türetilen “hidronim” (suadı) hem doğal süreçlerle oluşan hem de insan eliyle yapılan her türlü su kütesinin adını belirtir. Türkçe karşılığı ise “suadı”dır (Şahin, 2019: 55).

1.2.6.1. Mikropotamonimler

1.2.6.1.1. Çeşme Adları

Bölgeden 6 çeşme adı derlenmiştir:

Çeşme düzü, Çirlik, mağasal çeşmesi, yağlıca çeşmesi, Çarkonun çeşmesi, Havruz

1.2.6.1.2. Pınar Adları

Bölgeden 10 pınar adı derlenmiştir:

Cumağa pınarı, Çorlo pınarı, Dede pınarı, Garaman pınarı, Hacı pınarı, Halyon pınarı, İmam pınarı, Kör pınar, Paslının pınarı, Kaynar pınar,

1.2.6.2. Mikrolimnomonimler

Limnomonimler, yani göl adları, suadlarının bir alt kategorisini oluşturur ve bu terim, göl, gölet ve havuzların özel adlarını ifade eder. Sadece su kütlelerinin adını değil, aynı zamanda kuyu gibi diğer su varlıklarının adlarını da içerir(Şahin, 2019: 55).

1.2.6.2.1. Göl Adları

Bölgeden 5 göl adı derlenmiştir:

Cınarcı Gölü, Bıyık Gölü, Gölcük, Bey gölü. Karagöl

1.2.6.3. Mikrohelonimler

Yunanca kökenli “elos” (bataklık) ve “onima” (ad) kelimelerinden türetilen “elonomonim” (bataklık adı), hidronimlerin bir alt kategorisini oluşturur. Bu terim, tüm bataklıkların ve bataklıklaştırılmış yerlerin özel adlarını ifade eder (Şahin, 2019: 54).

1.2.6.3.1. Bataklık Adları

Bölgeden 1 bataklık adı derlenmiştir:

Çökekbaşı.

1.2.6.4. Mikropelagonimler

Yunanca “pelagos” (deniz) ve “onima” (ad) kelimelerinden türetilen “pelagomonim” okyanus adlarının bir alt kategorisidir ve tüm denizlerin yanı sıra körfez, koy gibi belirli bölümlerinin özel adlarını kapsar. Ayrıca, denizle ilişkilendirilen ada, adacık, liman, batık ve sahil gibi coğrafi özelliklerin adları da bu terim altında değerlendirilir (Şahin, 2019: 54).

Bölgeden 1 mikropelagonim adı derlenmiştir:

Gemidili

1.2.7. Mikrourbonimler

Kentlikadları, yeradlarının bir türüdür ve kent içindeki meydanlar, pazar yerleri, caddeler, sokaklar, camiler, okullar, mezarlıklar gibi tüm topografik unsurların özel adlarını ifade eder. Türkçe karşılığı "kentlikadı" olarak bilinir (Şahin, 2019: 53).

1.2.7.1. Mikroagoronimler (Meydan Adları)

Bölgeden 3 boğaz adı derlenmiştir:

Harman, Nişan avlusu. Pazar yeri.

1.2.7.2. Mahalle Adları

Bölgeden 3 mahalle adı derlenmiştir:

Cami mahallesi, Trabzon mahallesi, Ada mahallesi.

1.2.7.3. Mezarlık Adları

Bölgeden 9 boğaz adı derlenmiştir:

Basuk dedesi, Çöp dede, Yağmurcu dede, Topal ağa, Küçük mezarlık, Büyük mezarlık, Rum mezarlığı, Mezarlık avlusu, Tek mezar.

1.2.8. Mikrodrimonimler

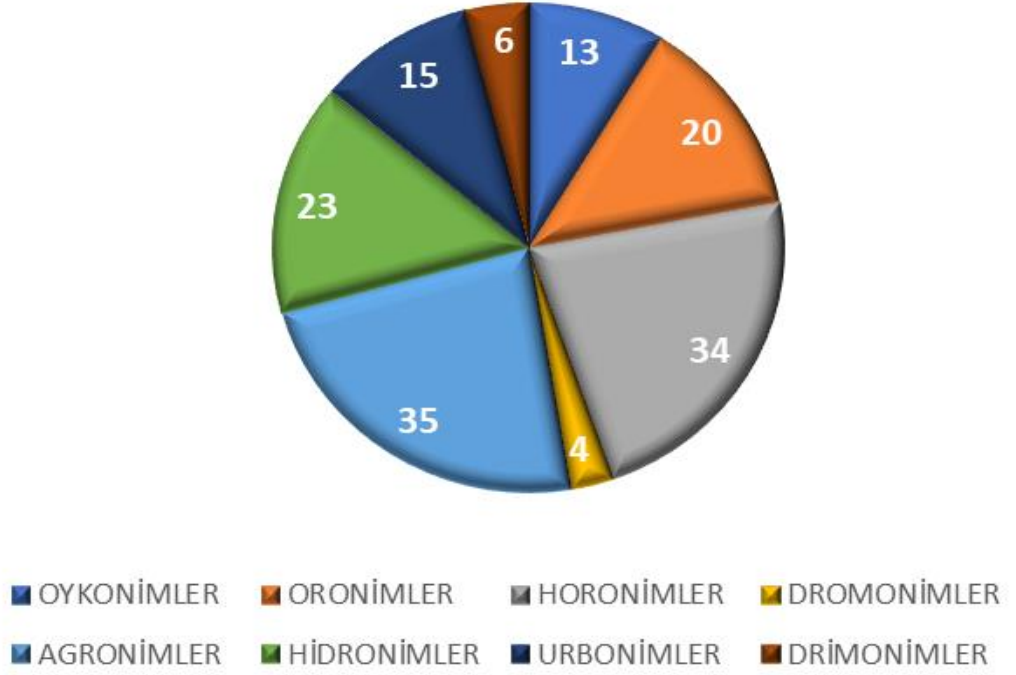
Drimonimler, yeradlarının alt kategorisini oluşturur ve ormanların, ormanlık alanların, korulukların özel adlarını ifade eder. Türkçe karşılığı “ormanadı”dır. Bu bölgeden 5 farklı orman adı derlenmiştir (Şahin, 2019: 5).

Bölgeden 6 orman adı derlenmiştir:

Baltalık orman, Garabedirin Çınarlığı, Gavak dibi, çınarlık, Kamiller Korusu, meşelik, kavak.

Tezde toplam 150 silikyeradı bulunmaktadır. Bu silikyeradlarının 13’ü oykonim, 20’si oronim, 34’ü horonim, 15’ü urbonim, 4’ü dromonim, 35’i agronim, 23’ü hidronim, 6’sı ise drimonimdir.

Tür Sınıflandırması Grafik Dağılımı

Tablo 1. Sahadan Derlenen Yeradlarının Tür Sınıflandırması

1.3. Leksik-Semantik Analiz

Leksik-Semantik sınıflandırma yeradlarının genellikle türleri ve bu türleri tamamlayan sözcüklerin yeradları ile ilişkisini göstermek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu sınıflandırma içindeki saha bulguları, adbilim çerçevesinde adbilimcil anlamları üzerinden daha anlaşılır bir hale getirilecektir. Ülkemizde sıkça kullanılan bu yöntem, yapılan çalışmalarda bilimsel açıdan ortaya konan bulguların tahlili ve tasnifini en iyi şekilde yansıttığı için bu tez çalışmasında da tercih edilmiştir. Bu bölümde, Samsun İli Bafra İlçesine bağlı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca Köylerinden elde edilen yeradları Leksik-Semantik açıdan sınıflandırılmış ve sınıflandırılan yeradları üzerinde durularak neden bu sınıflandırma içinde yer aldıkları açıklanmıştır. Bu sınıflandırma temel başlıklar altında tasnif edilmiş olup, bunlardan ilki “İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Objeler Arasındaki Bağlı Doğrudan Yansıtan Yeradları”, “İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Nesnelere Arasındaki Bağlı Dolaylı Yansıtan Yeradları” ve “Anlamı ya da Kaynağı Tespit Edilemeyen Yeradları” başlıklarında incelenmiştir.

“İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Nesnelere Arasındaki Bağlı Dolaylı Yansıtan Yeradları” başlığı altında; Kişiadlılar (antropotoponimler), Kökadlılar (etnotoponimler),

Yeradlılar (topotoponimler), Bitkiadlılar (fitotoponimler), Hayvanadlılar (zootoponimler), Hayvancılığa ve Konar-Göçer Hayata Bağlı Yeradları, Tarıma Bağlı Yeradları, Maden ve Madencilığe Bağlı Yeradları, Araç-Gereç, Giyim-Kuşam, Eşya Adlarıyla İlgili Yeradları, Bir Olaya Bağlı Yeradları, Mitadlılar (mitotoponimler), Yiyecek, İçecek Adlarına Bağlı Yeradları, Meslek Adlarına Bağlı Yeradları, Sosyal, Dinî Hayat ve Etkinlik Bağlı Yeradları, Yapıadlılar (hrematoponimler), Rüzgaradlılar (anemotoponimler), Yıldızadlılar (astrotoponimler), Zamanadlılar (hronotoponimler) başlıklarına yer verilmiş ve bu başlık altında yeradlarının tasnif ve tahlili yapılmıştır.

Yine aynı biçimde “İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Nesnelere Arasındaki Bağlı Dolaylı Yansıtan Yeradları” başlığı altında: Coğrafi Terim ve Coğrafi Terim Niteliğindeki Sözcüklerle Kurulan Yeradları, Yerin Konumuna Bağlı Yeradları, Renk Adlarıyla Kurulan Yeradları, Sayı Adlarıyla Kurulan Yeradları, Benzetmeye Dayalı (Metaforik) Yeradları başlıklarına yer verilmiş ve bu başlık altında yeradlarının tasnif ve tahlili yapılmıştır. Son olarak “Anlamı ya da Kaynağı Tespit Edilemeyen Yeradları” başlığı altında; Sadece Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradlarına ve Anlamı ve Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları başlıklarına yer verilmiş ve bu başlık altında yeradlarının tasnif ve tahlili yapılmıştır.

Bu tasnif çalışması birçok tezde sıkça kullanılan bir yöntemdir. Örneğin danışmanlığı, İbrahim Şahin tarafından yapılan, 2012 yılında Ebru Ada tarafından hazırlanmış olan “Eskişehir İli Yeradları”, 2013 yılında Fadime Erkol tarafından hazırlanmış olan “Afyonkarahisar İli Çay İlçesinin Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi” ve 2014 yılında Salih Köse tarafından hazırlanmış olan “İzmir-Karaburun Yöresi Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi” isimli yüksek lisans tezlerinde Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem yapılan çalışmaların bilimsel bulgularını en iyi şekilde tahlil ve tasnif etmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Biz de sahadan elde ettiğimiz verilerle bu çerçevede elde ettiğimiz verileri tasnife tâbi tuttuk.

Bu bölümde genellikle yerel halkın yeradı hakkında vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda sınıflandırma yapılmış olup bazı durumlarda sözlüklerden faydalanılarak yeradlarının anlamları açıklanmıştır. Derlenen yeradları, yöre halkının kullandığı telaffuz şekline sadık kalınarak aktarılmıştır.

1.3.1. İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Objeler Arasındaki Bağı Doğrudan Yansıtan Yeradlar

Samsun iline bağlı Bafra ilçesinde gerçekleşen bu çalışmada üç mahalle çalışılmıştır. Bunlar: Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca Mahalleleridir. Bu bölgelerden 150 yeradı derlenmiştir. Bu bölümde yeradları Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemi ile incelenecektir.

1.3.1.1 Kişi Adları (Antrotoponimler)

Yapılan saha çalışmasında 36 antrotoponime rastlanılmıştır. Bunlar:

Alisaat< Alisaat. *Fetinin bayırı*< fethi+nin+bayır+ı. *Osmanın yeri*< osman+ın yer+i. *Nenemin bahçesi*< nene+m+in bahçe+si. *Şakirin Yeri*< şakir+in yer+i. *Nenem yaka*< nene+m yaka. *Biberağa*< biber+ ağa. *Papazın avlusu*< papaz+ın avlu+su. *Paslının pınarı*< paslı+nın pınar+ı. *Topalağa*< topal ağa. *Tumba*< Tumba. *Maşatlık*< maşat+lık. *Kamiller korusu*< kamil+ler koru+su. *Kırcoğun yeri*< Kırcoğ+un yer+i. *Kılıçlının avlusu*< kılıç+lı+nın avlu+su. *Kuşçular*< kuşçu+lar. *Sevduron yeri* < sevdur+on+ yer+i. *Çömezoğu* < çömez+oğu. *Sumonom bahçe*< Sumonom bahçe. *Bey Gölü*<bey göl+ü. *Hacıbubalar* < hacı+baba+lar. *Hacı Kadir*< hacı kadir. *Hafızın Memet* <hafız+ın Mehmet. *Kaya memetler* < kahya Mehmet+ler.

Sahada elde edilen verinin büyük bir kısmı antrotoponimlerden oluşmaktadır. Toponomi alanında yapılan diğer çalışmalara bakıldığında ise aynı durum söz konusudur. Bu yer isimleri “*Önad, Soy ad, Önad-Soy adlarla Oluşanlar*”, “*Lakaplarla Oluşanlar*” ve “*Unvanlarla Oluşanlar*” olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmiştir.

1.3.1.1.1. Önad, Soyad, Önad-Soyadlarla Oluşanlar

Çalışma sahası içerisinde önadlarla oluşan 8 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Alisaat< Ali+saat. *Bandozor Köprüsü*< *Bandozor Köprü+üsü*. *Fetinin Bayırı*< Fethi+nin+bayır+ı. *Osmanın yeri*< Osman+ın yer+i. *Şakirin Yeri*< Şakir+in yer+i. *Marko Avlusu*< Marko Avlu+su. *Markonun Çeşmesi*< Marko+nun Çeşme+si. *Sumonom Köprüsü*< *Sumonom Köprü+üsü*.

1.3.1.1.2. Lakaplarla Oluşanlar

Çalışma sahası içerisinde lakaplarla oluşan 15 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Abdu Yakası < *Abdu yaka*+sı. *Biberağa* < *Biber*+ ağa. *Topalağa* < *Topal*+ağa. *Halloo Pınarı* < *Hallo* pınar+ı. *Halyon Pınarı* < *Halyon* Pınar+ı. *Karaman Pınarı* < *Karaman Pınar*+ı. *Tumba* < *Tumba*. *Maşatlık* < *maşat*+lık. *Kamiller Korusu* < *Kamiller* koru+su. *Kırcoğun Yeri* < *Kırcok*+un yer+i. *Kılıçlının avlusu* < *Kılıç*+lı+nın avlu+su. *Paslının pınarı* < *Paslı*+nın pınar+ı. *Sevduron Yeri* < *Sevdur*+on+ yer+i. *Çömezoğu* < *Çömez*+oğu. *Sumonom Bahçe* < *Sumonom* Bahçe.

Bölge halkı tarafından lakaplar sıklıkla kullanılmaktadır. Köyde hâlâ daha lakap verme geleneği devam etmektedir. Kişilikleri ve aileleri yansıtan lakaplar dikkat çekicidir.

1.3.1.1.3. Ünvanlarla Oluşanlar

Çalışma sahası içerisinde ünvanlarla oluşan 13 yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Beygözü < *Bey*+göl+ü. *Dede pınarı* < *Dede* Pınar+ı. *Hacı Pınarı* < *Hacı* Pınar+ı. *Hacıbubalar* < *Hacı*+baba+lar. *Hacı Kadir* < *Hacı* kadir. *Hacı pınarı* < *Hacı* Pınar+ı. *Hafızın Memet* < *Hafız*+ın *Mehmet*. *Hızırbey Türbesi* < *Hızırbey* Türbe+si. *İmam pınarı* < *İmam* Pınar+ı. *Kaya Memetler* < *Kahya* *Mehmet*+ler. *Nenemin Bahçesi* < *Nene*+m+in bahçe+si. *Papazun avlusu* < *Papaz*+ın avlu+su. *Nenem yaka* < *Nene*+m yaka.

Belirli bir görevi yerine getirdikten sonra verilen ünvanlar, köy halkı tarafından isimlerin önünde işlek bir şekilde kullanılmaktadır. Daha çok bu ünvanlar İslamî unsurlar barındırmaktadır.

1.3.1.2. Kökadar (Etnotoponimler)

Yapılan saha çalışmasında 8 etnotoponime rastlanılmıştır. Etnotoponimler “Millet Adları İle Oluşan Yeradları” ve “Boy, aşiret adlarıyla Oluşan Yeradları” olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

1.3.1.2.1. Millet Adları ile Oluşan Yeradları

Bu kısımda, soyadlarından, aile isimlerinden ve etnik kökenlere dayalı yeradları ele alınmıştır. Çalışma sahası içerisinde köken adlarıyla oluşan 2 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Gürcü Köklüğü < *Gürcü* kök+lük+ü. *Rum Mezarlığı* < *Rum* mezar+lık+ı.

Çalışma sahamızdan biri olan Hıdırellez Mahallesi bir mübadele köyüdür. Balkanlardan gelen Müslüman Türk göçmenlerden önce bölgede gayrimüslim Rumlar

yaşamıştır. Rumların zamanından kalma mezarlıklar halen daha mevcuttur. Gürcü köklüğü yeri ise Gürcistan asıllı bir kadının ağaç sökerek yaptığı tarla alanından gelmektedir.

1.3.1.2.2. Boy, Aşiret Adlarıyla Oluşan Yeradları

Yapılan saha çalışmasında boy, aşiret adlarıyla oluşan 2 yeradına rastlanılmıştır: alınmıştır:

Kıran< Kıran. *Yağmurca*< Yağmur+ca.

1.3.1.2.3. Mezhep, Tarikat Adlarıyla Oluşan Yeradları

Yapılan saha çalışmasında mezhep, tarikat adlarıyla oluşan 4 yeradına rastlanılmıştır:

Kuşçular< Kuş+çu+lar. *Kuşçular Yazısı*< Kuş+çu+lar Yazı+sı. *Kozak*<kozak. *Kozakla*< Kozak+la.

1.3.1.3. Yeradlılar (topotoponimler)

Yapılan saha çalışmalarında 18 yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Çeşmedüzü< Çeşme+düz+ü. *Dereli Tarla*< *Dere+li Tarla*. *Gölcük*< Göl+cük.. *Çirlik*< Çir+lik. *Yağlıca*< yağ+lı+ca. *Tepe Tarlası*< Tepe tarla+sı. *Saz yolu*< Saz yol+u. *Çetinkaya köprüsü*< *Çetinkaya köprü+sü*. *Gemidili*< *Gemi+dil+i*. *Kümpet*< *Kümpet*. *Kümpet Yakaları*< *Kümpet yaka+lar+ı*. *Mağasal Yakası*< *Mağasal yaka+sı*. *Ada Mahallesi*< *Ada Mahalle+si*. *Trabzon Mahallesi*< *Trabzon Mahalle+si*. *Ev Avlusu*< *Ev avlu+su*. *Çetinkaya*< *Çetinkaya*. *Yağmurca*< *Yağmur+ca*.

Yeradlılar (topotoponimler); orunadı (oykonim), dağadı (oronim), suadı (hidronim), bağadı (agroonim), eladı (horonim), ormanadı (drimonim), yoladı (dromonim) gibi her türlü yeradı türünü kapsayan bir terimdir (Şahin, 2015: 11). Bu nedenle araştırma sahamız içerisinde bu denli kapsamlı yapısından dolayı topotoponimler fazladır. 2013 yılında Fadime Erkol tarafından hazırlanan “*Afyonkarahisar İli Çay İlçesinin Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi*” başlıklı tez çalışmasında da toponim kaynaklı yeradları sayı bakımından önemli yere sahiptir.

Bu yeradları “Suadlılar (hidrotoponimler)”, “Dağadlılar (orotoponimler)”, “Bağadlılar (agrotoponimler)”, “Ormanadlılar (dirimotoponimler)”, “Yoladlılar (dromotoponimler)”, “Mevki Adları” ve “Diğer Dillerden Kaynaklı Yeradları” olmak üzere yedi ana başlık altında incelenmiştir.

1.3.1.3.1. Suadlılar (hidrotoponimler)

Çalışma sahası içerisinde suadları ile oluşan 4 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Çeşmedüzü< Çeşme+düz+ü. *Dereli Tarla*< *Dere+li Tarla*. *Gölcük*< *Göl+cük*.
Çirlik< *Çir+lik*.

Temel geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu bu bölgede su ve su kaynakları önemli bir yere sahiptir. Bölge halkı pınar kelimesini yerden çıkan kaynak su anlamında kullanmayıp çeşme anlamında kullanmaktadır. Su isimlerinin verilmesinde çevresel faktörler ve mal sahiplerinin izleri görülmektedir.

1.3.1.3.2. Dağadlılar (Orotoponimler)

Çalışma sahası içerisinde dağadları ile oluşan 1 yer ismine rastlanılmıştır:

Tepe Tarlası< *Tepe tarla+sı*.

Genel olarak düz bir arazi üstüne kurulan bu bölgede dağ formuna sahip çok az yer vardır.

1.3.1.3.3. Bağadlılar (agrotoponimler)

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırladığımız için bu bölgede bağ adına rastlanmamıştır.

1.3.1.3.4. Ormanadlılar (Dirimotoponimler)

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırladığımız için bu bölgede dirimotoponimlere rastlanmamıştır.

1.3.1.3.5. Yoladlılar (dromotoponimler)

Çalışma sahası içerisinde yoladları ile oluşan 2 yer ismine rastlanılmıştır:

Saz yolu< *Saz yol+u*. *Çetinkaya köprüsü*< *Çetinkaya köprü+sü*.

Eskiden saz ağaçları arasından denize erişim sağlanan güzergâh, günümüzde hâlâ kullanılmaktadır. Ancak günümüzde bu alanda saz ağaçlarına rastlanmamaktadır.

1.3.1.3.6. Mevki Adları

Çalışma Sahası içerisinde 11 mevki adına rastlanılmıştır. Bunlar:

Cami Mahallesi< *Cami Mahalle+si*. *Gemidili*< *Gemi+dil+i*. *Kümpet*< *Kümpet*.
Kümpet Yakaları< *Kümpet yaka+lar+ı*. *Mağasal*< *Mağasal*. *Mağasal Çeşmesi*< *Mağasal*

Çeşmesi. Mağasal Yakası < Mağasal yaka+sı. Ada Mahallesi < Ada Mahalle+si. Trabzon Mahallesi < Trabzon Mahalle+si. Ev Avlusu < Ev avlu+su. Çetinkaya < Çetinkaya.

Söz konusu coğrafi konumların isimlendirilmesi belirli mevkilere atfedilen adların oluşumunda, çevrelerindeki tarihi, coğrafi veya beşeri unsurların etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır.

1.3.1.4. Bitkiadlılar (Fitotoponimler)

Yapılan saha çalışmalarında 22 fitotoponime rastlanılmıştır. Bunlar:

Gavak dibi < kavak dip+i. Çınarlık < Çınar+lık. Çınarcı Gölü < Çınar+cı göl+ü. Meşelik < Meşe+lik. Kavak < Kavak. Çayır Tarla < çayır tarla. Çocukboğan < Çocuk+boğ+an. Güllü Tarla < Gül+lü Tarla. Kendirlik < Kendir+lik. Ketenlik < Keten+lik. Köklük < Kök+lük. Yapraklık < Yaprak+lık. Andız dağı < Andız Dağı. Cöğüzlük < ceviz+lik. Hayrat armut < hayrat armut. Elmalıklar < elma+lık+lar. İncirli < incir+li. İncirlik < İncir+lik. Kirazlık < kiraz+lık. Nar dibi < Nar dip+i. Arpacık/Arpacuk < Arpa+cık. Arpacuk Yakaları < arpa+cık yaka+lar+ı.

Bu yeradları “Ağaç Adlarına Bağlı Olanlar”, “Çalı Adlarına Bağlı Olanlar”, “Ot, Mantar, vb. Adlarına Bağlı Olanlar”, “Meyve Adlarına Bağlı Olanlar”, “Sebze Adlarına Bağlı Olanlar”, “Tahıllara Bağlı Olanlar” olmak üzere altı ana başlık altında incelenecektir.

1.3.1.4.1. Ağaç Adlarına Bağlı Olanlar

Çalışma sahası içerisinde ağaç adlarına ile oluşan 5 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Gavak dibi < kavak dip+i. Çınarlık < Çınar+lık. Çınarcı Gölü < Çınar+cı göl+ü. Meşelik < Meşe+lik. Kavak < Kavak.

Bölgede geniş tarım arazilerinin yaygın oluşu yabancı ağaç yoğunluğunu azaltmıştır. Yöre halkı genellikle ağaçları keserek bölgeyi tarım arazisine çevirmiştir.

1.3.1.4.2. Çalı Adlarına Bağlı Olanlar

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırladığımız için bu bölgede Çalı Adlarına rastlanmamıştır.

1.3.1.4.3. Ot, Mantar, vb. Adlarına Bağlı Olanlar

Çalışma sahası içerisinde ot, mantar, vb. adlar ile oluşan 7 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Çayır Tarla<çayır tarla. *Çocukboğan*< Çocuk+boğ+an. *Güllü Tarla*< Gül+lü Tarla. *Kendirlik*< Kendir+lik. *Ketenlik*< Keten+lik. *Köklük*< Kök+lük. *Yapraklık*< Yaprak+lık.

1.3.1.4.4. Meyve Adlarına Bağlı Olanlar

Çalışma sahası içerisinde meyve adları ile oluşan 8 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Andız dağı< *Andız Dağı*. *Cöğüzlük*< *ceviz+lik*. *Hayrat armut*< *hayrat armut*. *Elmalıklar*< *elma+lık+lar*. *İncirli*< *incir+li*. *İncirlik*< *İncir+lik*. *Kirazlık*<*kiraz+lık*. *Nar dibi*<*Nar dip+i*.

Şu anda Cöğüzlük, Kirazlık ve Nar Dibi adına sahip olan bu yerlerde zikredilen meyve ağaçlarına rastlanılmamaktadır. Bu ağaçlar zamanla kesilmiş ve bölgede tarım faaliyetleri sürdürülmüştür. Ancak, ilginç bir şekilde, bu meyve ağaçlarının isimleri hâlâ bölge halkı tarafından anılmaktadır.

1.3.1.4.5. Sebze Adlarına Bağlı Olanlar

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırladığımız için bu bölgede sebze adlarına rastlanmamıştır.

1.3.1.4.6. Tahıllara Bağlı Olanlar

Çalışma sahası içerisinde Tahıllara bağlı yeradları ile oluşan 2 yer ismine rastlanılmıştır:

Arpacık/Arpacuk< *Arpa+cık*. *Arpacuk Yakaları*< *arpa+cık yaka+lar+i*.

Tarım ve hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu bu gölgede tahıla bağlı adlandırma oldukça azdır. Yöre halkı, tarlalarını isimlendirirken farklı ölçütler ele almıştır.

1.3.1.5. Hayvan Adlılar (Zootoponimler)

Çalışma sahası içerisinde Zootoponim alanında 3 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Devecibaşı<deve-ci-baş-1. *Kedicoğun*< kedi+cok+un. *Mardar*< *mar+dar*

Zootoponimler “Evcil Hayvanlarla İlgili Yeradları” ve “Vahşi Hayvanlarla İlgili Yeradları” olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir.

1.3.1.5.1. Evcil Hayvanlarla İlgili Yeradları

Çalışma sahası içerisinde evcil hayvanlarla ilgili 2 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Devecibaşı<deve-ci-baş-1. *Kedicoğun*< kedi+cok+un.

Bölgede deve ticareti yapılmamaktadır fakat Engiz yöresinden gelen develer bu mekânda dinlendirilmiştir.

1.3.1.5.2. Vahşi Hayvanlarla İlgili Yeradları

Çalışma sahası içerisinde vahşi hayvanlarla ilgili 1 yer ismine rastlanılmıştır:

Mardar < *mar*+*dar*.

1.3.1.6. Hayvancılığa ve Konar-Göçer Hayata Bağlı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde hayvancılığa ve konar-göçer hayata bağlı 3 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Evlekbaşı < *evlek*+*baş*+1. *Kahya Salağı* < *kahya salak*+1. *Kışla* < *kış*+1a.

Tarımsal faaliyetleri yoğun olduğu bu coğrafyada yaşam, tarıma göre şekillenmektedir. Tarım ve hayvancılık iç içe bir yapıya sahiptir. Hayvancılık işlemleri tarım etrafında şekillenmiştir.

1.3.1.7. Tarıma Bağlı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde tarıma bağlı 2 yer ismine rastlanılmıştır:

Hırman yeri < *Harman yer*+i. *Harmançalı*+ *Harman*+*çal*+ı

1.3.1.8. Maden ve Madencilğe Bağlı Yeradları

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırlandırdığımız için bu bölgede maden ve madencilikle ilgili yeradlarına rastlanmamıştır.

1.3.1.9. Araç-Gereç, Giyim-Kuşam, Eşya Adlarıyla İlgili Yeradları

Çalışma sahası içerisinde Araç-gereç, giyim-kuşam, eşya adları ile oluşan 5 yer ismine rastlanılmıştır. Bunlar:

Baltalık Orman < *Balta*+*lık orman*. *Hasırlı* < *hasır*+1ı. *Nal Boğazı* < *Nal boğaz*+1. *Top yeri* < *top yer*+i. *Taşbedek* < *taş*+*petek*.

Bu sınıflandırma içerisinde Baltalık Orman ayrıca “Ormanadlılar (Dirimotoponimler)” başlığı altında da değerlendirilmiştir. Alisaat ise “Önad, Soy ad, Önad-Soy adlarla Oluşanlar” başlığı altında da ayrıca sınıflandırılmıştır.

1.3.1.10. Bir Olaya Dayalı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde 3 bir olaya bağlı yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Ganlu tarla< Kan+lı Tarla. *Küllük Yeri*<kül+lük yer+i. *Künlük*<kün+lük.

Belirli olayların tesiri altında bu yerler, toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul görmüş olup aynı zamanda günlük hayatta karşılaşılan olaylara dair bir hafıza tekniği olarak yer isimlerinde muhafaza edilmiştir.

1.3.1.11. Mitadlılar (Mitotoponimler)

Çalışma sahası içerisinde 5 mitotoponime rastlanılmıştır. Bunlar:

Basuk Dedesi< Basık Dede+si. *Çöp Dede*< Çöp dede. *Hıdırellez*< Hıdırellez. *Kümpet Dede*< kümpet dede. *Yağmurcu Dede*< Yağmur+cu dede.

Kutsal kabul edilen yerlerin mitolojik veya efsanevi hikâyelerle ilişkilendirilmesi, o bölgede yaşayan insanların bu yerlere duydukları saygıyı ve bağlılığı güçlendirir. Bu anlatılar, toplumun bir araya gelmesine, ortak bir geçmişe ve ortak değerlere sahip olmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda, mitolojik ve efsanevi öğeler, bir topluluğun kimliğini oluşturan unsurlar arasında önemli bir rol oynar.

1.3.1.12. Yiyecek, İçecek Adlarına Bağlı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde yiyecek, içecek adlarına bağlı yeradlarına rastlanılmamıştır.

1.3.1.13. Meslek Adlarına Bağlı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde 1 meslek adlarına bağlı yeradlarına rastlanılmıştır:

Kemerci Yeri< kemer+ci Yer+i.

1.3.1.14. Sosyal, Dinî Hayat ve Etkinliğe Bağlı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde bu sınıflandırma adı altında 5 yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Mezarlık Avlusu< mezar+lık avlu+su. *Gavur yeri*< gavur yer+i. *Meşveret*< meşveret. *Meşretler*< meşret+ler. *Nişan avlusu*< nişan avlu+su.

Bu başlık “*Dinî Hayatla İlgili Yeradları*” ve “*Dinî Hayatla İlgili Yeradları*” olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. “*Dinî Hayatla İlgili Yeradları*” başlığı kendi içinde “*Dinî Hayatla İlgili Yeradları*”, “*İslâm Diniyle İlgili Yeradları*” ve “*Hristiyanlık Diniyle İlgili Yeradları*” olmak üzere üç alt başlığa ayrılmaktadır.

1.3.1.14.1. Dinî Hayatla İlgili Yeradları

Yapılan sınıflandırma sonucunda Dinî Hayatla İlgili yeradları, iki temel başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar sırasıyla "İslâm Diniyle İlgili Yeradları" ve "Hristiyanlık Diniyle İlgili Yeradları" şeklinde sıralanmıştır.

1.3.1.14.1.1. İslâm Diniyle İlgili Yeradlar

Çalışma sahası içerisinde İslam dini ile ilgili 1 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Mezarlık Avlusu < mezar+luk avlu+su.

1.3.1.14.1.2. Hristiyanlık Diniyle İlgili Yeradları

Çalışma sahası içerisinde Hristiyanlık diniyle ilgili 1 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Gavur Yeri < Gavur yer+i

Çalışma yaptığımız bölgelerden biri olan Hıdırellez kötü bir mübadele köyüdür ve bölgede mübadeleden önce gayrimüslimler yaşamaktadır. Bu insanlar yıllar önce bölgeden gitmiş olsalar bile bazı bölgelerde dinlerinden ve kültürlerinden izler taşıyan yer isimleri bırakmışlardır.

1.3.1.14.2. Sosyal Hayatla İlgili Yeradları

Çalışma sahası içerisinde Sosyal Hayatla ilgili 3 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Meşveret < meşveret. *Meşretler* < meşret+ler. *Nişan avlusu* < nişan avlu+su.

Saha çalışmaları sırasında belirlenen bu yeradları halkın günlük yaşayış ve sosyal hayatının adlandırma pratiklerinin önemli bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, toplu düzenlenen kına düğün merasimleri için geniş alanlardan biri olan *Nişan avlusu* ve imece faaliyetinin yürütüldüğü geniş bir mekân olan *Meşretler* toplumun sosyal etkileşimlerini yansıtan yerlerdir.

1.3.1.15. Yapıtadlılar (Hrematoponimler)

Çalışma sahası içerisinde 1 hrematoponime rastlanılmıştır. Bunlar:

Hamam < hamam.

Bu yapıtlar, buldukları bölgeye kendi isimlerini vermişlerdir. Haritalar listesinde yer alan dördüncü harita, bölgenin görünümünü paylaşmaktadır. Yöre insanından edindiğimiz bilgiler, bu bölgenin aslında Bafra'nın ilk kuruluş yerlerinden biri olduğunu ve

hamam gibi önemli yapıların şehir merkezlerine inşa edildiği gerçeğini yansıtmaktadır. Bu durum, Bafra'nın asıl merkezinin bu bölge olduğunu göstermektedir.

1.3.1.16. Rüzgaradlılar (Anemotoponimler)

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırlandırdığımız için bu bölgede rüzgâr adları ilgili yeradlarına rastlanmamıştır.

1.3.1.17. Yıldızadlılar (Astrotoponimler)

Çalışma sahamızı Çetinkaya, Hıdırellez ve Yağmurca mahalleleri olarak sınırlandırdığımız için bu bölgede yıldız adları ilgili yeradlarına rastlanmamıştır.

1.3.1.18. Zamanadlılar (Hronotoponimler)

Çalışma sahası içerisinde 4 hronotoponime rastlanılmıştır. Bunlar:

Cuma çiftliği<Cuma çiftlik+i. *Cumağa pınarı*< Cuma+ğa pınar+ı. *Cuma Yeri*< Cuma yer+i. *Pazar yakası*<Pazar yaka+sı.

Zamanadlıları ile oluşan yer isimlerinde haftanın günlerinden sadece Cuma günü kullanılmıştır. İslamiyet açısından önemli bir gün olan bu gün yer isimlerinde varlığını göstermektedir.

1.3.2. İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Objeler Arasındaki Bağlı Dolaylı Yansıtan Yeradları

Bu bölümde bulunan yeradları, Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemi çerçevesinde İnsan ve İnsan Faaliyetleriyle Coğrafi Nesnelere Arasındaki Dolaylı İlişkileri Yansıtan yeradlarının sınıflandırılmasına tabi tutulacaktır.

1.3.2.2.1. Coğrafi Terim ve Coğrafi Terim Niteliğindeki Sözcüklerle Kurulan Yeradları

Yapılan saha çalışmalarında Coğrafi Terim ve Coğrafi Terim Niteliğindeki Sözcüklerle Kurulan 1 yeradına rastlanılmıştır:

Meşelik<meşelik.

1.3.2.2. Yerin Konumuna Bağlı Yeradları

Yapılan saha çalışmalarında Yerin Konumuna Bağlı 6 yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Çökekbaşı< Çökek+baş+ı. *Yukarı köy*< Yukarı köy. *Bakacak*< bak+acak. *Orta bakacak*< orta bak+acak. *Tepe Tarlası*< tepe tarla+sı. *Üst Bakacak*< üst bak+acak.

Bu sınıflandırma kapsamındaki yeradları, yerin konumuna bağlı olarak incelenmiştir.

1.3.2.3. Renk Adlarıyla Kurulan Yeradları

Çalışma sahası içerisinde renk adlarıyla kurulan 6 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Garadura< gara+dur+a. *Gara köy*< kara köy. *Karagöl*< Kara+göl. *Kara Toprak*< kara toprak. *Karaboğaz*< kara+boğaz. *Gara Bedirin çınarlığı*< kara bedir+in çınar+lık+ı.

Renklerle oluşturulan yer isimleri gelenellikle toprağın yapısına ve ilişkilendirildiği nesnenin rengine göre verilmiştir.

1.3.2.4. Sayı Adlarıyla Kurulan Yeradları

Çalışma sahası içerisinde sayı adlarıyla kurulan 3 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

İkiz tepe< İkiz Tepe. *Tek Mezar*< Tek mezar. *İlk bakacak*< İlk Bak+acak.

Bu sınıflandırma, yer isimlerinin buldukları coğrafi bölgedeki nesnenin miktarına bağlı olarak adlandırılmaktadır. “Tek mezar” adlı yeradı, bahsi geçen bölgede yalnızca bir mezarın bulunduğunu ve bu mezarın tek başına varlığının, söz konusu bölgeyi tanımlamak için yerel halk tarafından yeterli görüldüğünü ifade etmektedir. “İlk Bakacak” bu yeradı ilk gözlem ve inceleme yapılabilecek yükseklik noktası olarak belirlenmektedir. “İkiz tepe” mevkisi ise Çetinkaya köyü içinde yer alan bir konumu belirtirken, bu ismin “ikiz tepe höyüğü” ile karıştırılmaması önemlidir.

1.3.2.5. Benzetmeye Dayalı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde benzetmeye dayalı 20 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Alçak< Alçak. *Bıyık gölü*< bıyık göl+ü. Uzun yaka. Gardlar. Gayırlık. Gumlar. *Kaynar Pınarı*< Kaynar Pınar+ı. *Kocadüz*< koca+düz. *Kozakla*< kozak+la. *Kozak*<kozak. *Körpınar*< kör+pınar. *Hasiyer*< has+yer. *Kıran*<kıran. *Kozakla*< kozak+la. *Kozak*<kozak. *Hasiyer*< has+yer. *Aydaş Yakası*<aydaş yaka+sı. *Kıran*<kıran.

Bu sınıflandırma içerisinde yer alan yeradları buldukları bölgedeki coğrafi nesnenin konumuna ve benzerliğine göre oluşturulmuştur. Kör Pınar denilen suadı suyun az aktığını ifade etmektedir. Bu yeradında kör ifadesi mecaz anlamda kullanılmıştır. Bıyık Gölü denilen göl ile insan yüzünden dola çıkarak kenar anlamında kullanılmıştır. Sahada kaynak kişi bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Bıyık kenar demek, bu göl toprağın kenarında o yüzden Bıyık gölü denmiştir.”

1.3.2.5.1. Coğrafi Nesnenin Dış Görünümüne Dayalı Yeradlar

Çalışma sahası içerisinde coğrafi nesnenin dış görünümüne dayalı 12 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Alçak< *Alçak*. *Bıyık Gölü*< Bıyık göl+ü. *Daş köprü*< taş köprü. *Uzun Yaka*< uzun+yaka. *Gardlar*<kart+lar. *Gayırlık*<gayır+lık. *Gumlar*< kum+lar. *Kocadüz*< koca+düz. *Koca tarla*< koca tarla. *Kör pınar*< kör pınar. *Küçük Mezarlık*< *Küçük Mezar*+lık. *Büyük Mezarlık*< *Büyük mezar*+lık.

Bu sınıflandırma kapsamındaki yeradları yeradının görünüşüne göre verilmiştir.

1.3.2.5.2. Coğrafi Nesnenin İç Özelliğine Dayalı Yeradları

Çalışma sahası içerisinde coğrafi nesnenin iç özelliğine dayalı 6 yeradlarına rastlanılmıştır. Bunlar:

Aruk Yakası< Aruk yaka+sı. *Aydaş Yakası*<aydaş yaka+sı. *Hasiyer*< has+yer. *Pamukluk*< Pamuk+luk. *Yağlıca*< Yağlı+ca. *Yağlıca Çeşmesi*< Yağlıca Çeşme+si

Bu sınıflandırma kapsamındaki yeradları toprağın iç özelliği olan verimliliği, verimsizliği, yumuşaklığı ve sertliği özelliklerine sahiptir.

1.3.2.6. Anlamı ya da Kaynağı Tespit Edilemeyen Yeradları

Bu başlık altında değerlendirilen yeradları “Sadece Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları” ve “Anlamı ve Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları” olarak iki altı başlıkta değerlendirilmiştir. Çalışma sahası içerisinde anlamı ya da veriliş sebebi tam olarak tespit edilemeyen 4 yeradına rastlanılmıştır.

1.3.2.6.1. Sadece Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları

Çalışma sahası içerisinde Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen 1 yeradına rastlanılmıştır:

Havruz<havruz.

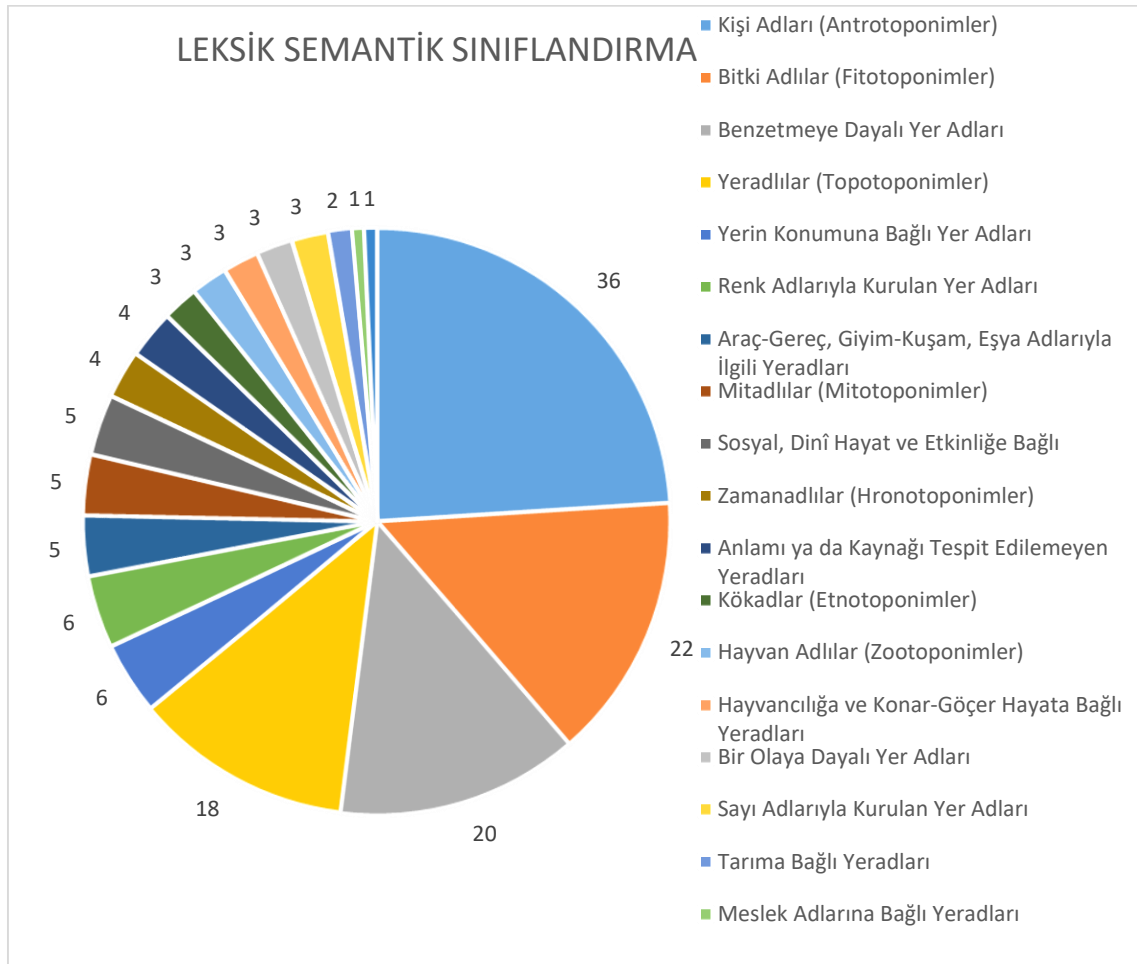
1.3.3. Anlamı ve Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen Yeradları

Çalışma sahası içerisinde Anlamı ve Veriliş Sebebi Tespit Edilemeyen 3 yeradına rastlanılmıştır. Bunlar:

Hozan< Hozan. *Soğoton*< soğoton. *Andavlar*<andav+lar.

Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Bu sınıflandırma içerisinde yer alan “Anlamı ve Veriliş Sebebi Tam Olarak Tespit Edilemeyen Yeradları” başlığı altında değerlendirilen yeradlarının tespit edilememesinin önemli sebeplerinden biri, bu yerlerin adının veriliş sebebini bilen kişilerin şu anda yaşamıyor olmasıdır. Bu yer isimleri, önceden araştırılarak kayıt altına alınmış olsaydı, bu kültürün korunmasına katkıda bulunulabilirdi. Ancak şu anda, sadece adlarını bilmekle yetinmek zorundayız. Aynı zamanda bölgede yaşanan gelişmeler ve değişen yaşam koşulları, büyük bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm, yeradlarına da etki etmiştir. Veriliş sebebi unutulmuş veya anlamı anlaşılamayan yeradlarında değişiklik sürecine girilmiştir.

Tablo 2. Sahadan Derlenen Yeradlarının Leksik-Semantik Sınıflandırması

Antroponimler başlığının 15'i lakap, 8'i önad, 3'ü ünvanlarla oluşan yeradlarıdır. Bu değerler, antroponim kaynaklı isimlerde lakapların önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. 8 etnotoponime rastlanılmıştır.

Yeradlılar (topotoponimler) başlığının 4'ü suadlılar (hidrotoponimler), 1'i dağadlılar (orotoponimler), 2'si yoladlılar (dromotoponimler), 11'i mevki Adlarından oluşmaktadır.

Bitkiadlılar (fitotoponimler) başlığının 4'ü ağaç adlarına bağlı yeradları, 6'sı ot, mantar, vb. adlara bağlı yeradları, 7'si meyve adlarına bağlı yeradları ve 1'i tahıllara bağlı yeradlarından oluşmaktadır.

Zootoponimler başlığının 3'ü evcil hayvan adlı yeradlarından oluşmaktadır.

Hayvancılığa ve Konar-Göçer Hayata Bağlı Yeradları başlığı altında 3 yeradına, Tarıma Bağlı Yeradları başlığı altında 2 yeradına, Araç-Gereç, Giyim-Kuşam, Eşya Adlarıyla İlgili Yeradları başlığı altında 5 yeradına, Bir Olaya Bağlı Yeradları başlığı altında 3 yeradına, 5 mitotoponime, 1 Meslek Adlarına Bağlı Yeradlarına rastlanılmıştır. Sosyal, Dinî Hayat ve Etkinlik Bağlı Yeradları başlığının 1'i İslam dini ile ilgili yeradları, 1'i Hristiyanlık diniyle ilgili yeradları ve 3'ü sosyal hayatla ilgili yeradlarından oluşmaktadır. Sahada 1 Yapıtadına, 4 zaman adına (hronotoponimler) rastlanılmıştır. 6 yerin konumuna bağlı yeradları, 6 renk adlarıyla kurulan yeradlarına, 3 sayı adlarıyla kurulan yeradları, 20 benzetmeye dayalı (Metaforik) yeradlarına son olarak da 4 anlamı ya da kaynağı tespit edilemeyen yeradlarına rastlanılmıştır.

Araştırmadaki 3 göl adının 1'i toponim kaynaklıyken 1'i coğrafyanın dış görünüşüne dayalı diğeri ise bölgede yaşayan birinin ünvanından oluşmaktadır.

Tespit edilen yeradlarının büyük bir çoğunluğu toponim kaynaklıdır ve birden fazla başlık altına girmektedir. Düz/yaka adlandırmalarında toponimlerin ve coğrafi nesnenin görünüm ve yapısının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Pınar adlarının *Kaynar Pınar* ve *Kör Pınar* örneklerinde olduğu gibi görünüm ve yapılarına göre adlandırıldıkları görülmektedir. Bunun yanında pınarı çıkaran kişinin adı, ünvanı ve lakabı ile anılan pınarlar da çoktur. Çalışmadaki yakaların çoğunluğu toponim kaynaklıdır.

Bu bölümde derlenen yeradları, İbrahim Şahin'in 2015 yılında yazdığı "Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi" başlıklı makalesinden esinlenilerek sınıflandırılmıştır. Adbilim açısından yeterli bir sınıflandırma olarak değerlendirilebilir ancak adbilim disiplininin disiplinlerarası doğası ve çalışma sahasından elde edilen çeşitli bilgiler, oluşturulan sınıflandırmada keskin bir temsilin mümkün olmadığını göstermektedir. Bir başlık altında değerlendirilen yeradları aynı zamanda başka bir başlık altında da değerlendirilebilmektedir.

Leksik-Semantik sınıflandırma yönteminde karşılaştığımız bu sorun, sahadan derlediğimiz veriler ile halkbilim açısından daha kapsamlı bir şekilde tasnif etme sürecine itmiştir. Halkbilim açısından gerçekleştirdiğimiz tasnif çalışmasında, adbilim alanında kullanılan ölçütlerden farklı ölçütler kullanılmıştır.

Bu bölümde, sahadan elde edilen veriler tür sınıflandırması ve Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemi kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca tarihi kaynaklardan ulaşabildiğimiz kadarıyla (Salname kayıtları, Tahrir defterleri, Halaçoğlu 2011; Lezina ve Superanskaya, 2009; Türkay, 2005) yeradlarının katman analizi yapılmıştır. Çalışmanın devamında, saha çalışmaları aracılığıyla elde edilen veriler, adbilim odaklı folklor çalışmalarında ve özellikle mikrotoponim çalışmalarında halk etimolojisi yaklaşımı merkeze alınarak yeni bir tasnif önerisi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

II. BÖLÜM:

SAMSUN İLİ BAFRA İLÇESİNE BAĞLI ÇETİNKAYA, YAĞMURCA VE HIDIRELLEZ KÖYLERİNDEN DERLENEN YERADLARININ HALK ETİMOLOJİSİ BAĞLAMINDA SINIFLANDIRILMASI VE ÇÖZÜMLENMESİ

Folklor, adbilim ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Adbilimde bir nesnenin adının verilmiş süreci ve bu süreçte uğradığı ses ve yapı değişimlerini incelerken adın oluşum aşamasında gerçekleşen anlatı doğrudan folklor ile de ilişkilidir. Folklor, insanın ürettiği ve kültürle bağlantılı olan her şeyle ilgilenir. Dilbilim alanının bir alt disiplini olan adbilim ise insanın iletişim kurarken nesnelere temsil etmesi için verilen isimleri inceler. Bu nesnelere birçoğu insan ile bir kültür bağı oluşturmaktadır. Bu kültürel yaratımlar doğrudan folklorun inceleme alanına girmektedir. Halk inanışlarının gündelik hayattaki etkisi ile insanın çevresindeki unsurlara bu adları verirken söz konusu inanışların biçimlendirici etkisi, konunun folklorun da doğrudan inceleme alanına girmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla da sahadan elde edilen verilerin, folklor bağlamında daha ayrıntılı biçimde değerlendirilebilmesi için, folklor odağında yeni bir tasnifle ele alınması yerinde olacaktır.

Bu yaklaşımdan hareketle, çalışmanın bu bölümünde, sahadan elde ettiğimiz 150 yeradını halkın inanışları, anlatıları ve açıklamaları ve bu açıklamalardaki değişkenleri dikkate alarak folklor merkezinde yeni bir tasnif çalışması yaptık. Elde edilen malzemeyi tasnife tâbi tuttuğumuzda başlıca şu tasnif maddelerinin altında değerlendirmek uygun görülecektir:

1. Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları
2. Halk İnanışları, Kültürleri ve Ritüelleriyle Açıklanan Yeradları
3. Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla Açıklanan Yeradları
4. Bitki Adlarıyla Açıklanan Yeradları
5. Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılığıyla Açıklanan Yeradları
6. Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle Açıklanan Yeradları
7. Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla Açıklanan Yeradları
8. Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle Açıklanan Yeradları
9. Etnik Kökenle Açıklanan Yeradları
10. Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yeradları

“Kişiadlarıyla Açıklanan Yeradları” başlığı altında değerlendirilen toponimler, kişi adlarından temel alınarak açıklanan yeradlarıdır. Sahadan derlediğimiz malzemenin büyük

bir kısmını kapsamayan antrotoponimler; dilbilimin incelediği dilin ve folklorun temeli olan insana dayanmaktadır. Bu bağlamda, ortaya çıkan yeradlarının birçoğunun antrotoponim olması son derece olasıdır.

“Halk İnanışları, Kültleri ve Ritüelleriyle Açıklanan Yeradları” başlığı altında değerlendirilen yeradları halkın inandığı değerler esas alınarak incelenmiştir. Bölgede yer alan türbe ve kutsal mekânlarda gerçekleştirilen ritüeller halkın gündelik yaşamında hala izler barındırmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde yer alan yeradları Folklor disiplini içerisinde bir yaklaşım ve kuram olan işlevsel kuram bakış açısı ile değerlendirilirken Performans Kuramı ile de yeradları incelenmiştir. Örnek olarak Yağmurca Köyü’nde yer alan *Yağmurcu Dede* adlı yer, insanların dualarının ve dileklerinin kabul olduğu ve toplumun temel geçim kaynağı olan tarımın yağmur ile ilişkisinden kaynaklı gerçekleştirilen dua ritüelinin mekânıdır.

“Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla Açıklanan Yeradları” adlı sınıflandırma altında coğrafi görünüm, konum ve yer şekilleri esas alınmıştır. Halk isimlendirme çalışması yaparken nesnenin görünümü de dikkate almaktadır ancak sadece görünümünden yola çıkarak bir adlandırma çalışması yapılmamaktadır. Aynı zamanda bu nesnenin oluşumuna katkı sağlayan halk anlatıları da oluşturmaktadır. Örnek olarak verilecekse *Kümpet* denilen mevkinin adı orada bulunan kümpet şeklinde mezardan gelmektedir. Fakat bu mezar sadece şekil açısından verilen bir isimlendirme değildir. Bu mezarda yatan kişi kutsaldır ve bu kutsal etrafında bir anlatı doğmuştur.

“Bitki Adlarıyla Açıklanan Yeradları” başlığı altında bitki adları referans alınarak adlandırılan yeradları incelenmiştir. Sınıflandırmada meyve ağaçlarının varlığı daha fazladır ve bölgeyi temsil eden meyve ağaçları günümüzde adlandırılan yerlerde tespit edilememiştir. Bu durum halkın adlandırma ölçütlerinde yer alan bu meyve ağaçlarının adının yanında o bölgedeki meyvenin değeri ve nimet olarak kabul edilen varlığın kutsallığıdır.

“Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılığıyla Açıklanan Yeradları” adlı sınıflandırma altında halkın ekonomisi, tarım ve hayvancılıkla ilişkilendirilen yeradları esas alınmıştır. Bölgenin verimli toprak yapısı ve geçim kaynakları göz önünde bulundurulduğunda yeradlarında halkın böyle bir ölçülendirmeyi esas alması oldukça olağandır. Bazı ekonomik ve hayvancılık faaliyetleri günümüzde devam etmese de halk bu yerlere hala eski adlandırmaları ile seslenmektedir. Bunlardan birisi olan ketenlik aslında bir bitki üretimi ile

oluşan kumaş adıdır. Yöre halkı geçmiş dönemlerde bu ürünün imalatı ile ilgilense de günümüzde böyle bir durum söz konusu değildir.

“Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle Açıklanan Yeradları” başlığı altında yer alan yeradları, halk takvimi ve konar-geçerlikle ilgili yeradlarına dayandırılmaktadır. Bu yeradları, halkın takvim ve zaman ölçümüne dayanan kavramları dil yoluyla ifade etmesi ve adlandırma sürecinde bu unsurları kullanması sebebiyle, bu sınıflandırma bağlamında ele alınmıştır.

“Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla Açıklanan Yeradları” başlığı altında değerlendirilen yeradları halkın bir yerin etrafında oluşan maddi ve görsel unsurları gözetenek oluşturduğu adlandırmalara dayanmaktadır. Bu başlık altında yer alan yeradları, halkın bu unsurları dikkate alarak bir yerin isimlendirilmesine yönelik eylemini yansıtmakta ve bu bağlamda detaylı bir incelemeye tabi tutulmaktadır.

“Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle Açıklanan Yeradları” başlığı altında değerlendirilen yeradları bir anlatıya dayandırılmaktadır. Aslında sahada elde ettiğimiz yeradlarının hepsi halk anlatısına dayanan yeradları olabilir. Bu yeradlarının kimisi unutulmuştur, kimisi hatırlanmak ve anlatılmak istenmiş olabilir. Yeradları, adlandırıldıktan sonra unutilan asıl adlandırma süreçlerinin bilinçli bir yorumlama ile tekrar hatırlanması sonucunda yeni hikâyeler ortaya çıkarır. Anlatıbilim ve folklor disiplini arasındaki ilişki tam da bu anlatılan hikâyenin kaynağı olan insanın toponimi çevresinde oluşturduğu kültür ile oluşmaktadır. Tüm bu yeradları ile doğrudan yaşayanların ve tespit edilenlerin hepsinin aslında halk anlatısı çerçevesinde örneklerine ulaşmak mümkündür.

“Etnik Kökenle Açıklanan Yeradları” başlığı altında bulunan yeradları halk tarafından aktarılan birer halketnotoponimine dönüşmüş ve aktarılmış yeradlarıdır.

“Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlere Dayanan Yeradları” başlıklı bu sınıflandırma altında incelediğimiz yeradları bir değişim ve dönüşüme tâbi tutulmuştur. Çalışma sahamızı Çetinkaya, Yağmurca ve Hıdırellez köylerinde gerçekleştirdik. Bu köylerden biri olan Hıdırellez köyü bir mübadele köyüdür ve bu mübadele de bir etnik kimlik değişimi olmuştur. Bu değişim sosyal ve kültürel hayatta değişim ve dönüşüme sebebiyet vermiştir. Bu kategori altında bu değişim ve dönüşümü yansıtan yeradları incelenmiştir.

Çalışmanın devamında, her bir tasnif maddesi altında ilgili yeradlarının değerlendirilmesi yerinde olacaktır. İnsanın anlatan bir canlı türü olması nedeniyle yeradlarının oluşumundaki süreçte kültürün de folklor türünün de etkisi vardır. İnsan

çevresindeki bölgelere neden o adın verildiğini sürekli anlamlandırmaya çalışır ve bu anlamlandırmalar halkbilim ve dilbilim disiplinleri tarafından incelenir. Bu tür anlamlandırmalar ve etimolojiler dilbilim alanında da yapılır ama bu çalışmaların folklor alanında da yapılması gerekir. Halkın ne dediği de önemlidir. Biz bu tasnif çalışmasında halkın açıklamasını merkez aldık. O bölge için neden bu şekilde adlandırma gerçekleştirildiğini halkın dilinden çözümleyerek sınıflandırmamızı gerçekleştirdik. Bu yeradlarını incelerken yeradlarının içerisinde dağınık halde bulunan halkbilim unsurları kaşımıza çıkmaktadır. Bir yeradı içerisinde kült, inanış ve ritüellere rastlamak mümkündür. Halk, yeradlarını halkbilim unsurları ile ilişkilendirmekte ve geleneksel dünya görüşünü yansıtmaktadır. Dilbilim alanının göz ardı ettiği halk etimolojisi halkın gerçeğidir. Halk toponimlere kendi gerçeği ile yaklaşıyor ve bu gerçeği bir ürüne dönüştürüyor. Tüm bu oluşum ve dönüşüm halk etimolojisini bilimsel bir yaklaşım olarak görmemiz gerektiğini göstermektedir. Netice olarak halk etimolojisi bilimsel bir sınıflandırma kategorisi olarak ele alınmalıdır.

Çalışmanın devamında sahadan elde edinilen veriler önerilen bu tasnif maddeleri altında ayrıntılandırılarak değerlendirilecektir.

2.1. Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Bölge halkı tarafından lakaplar sıklıkla kullanılmaktadır. Köyde hâlâ daha lakap verme geleneği devam etmektedir. Kişilikleri ve aileleri yansıtan lakaplar dikkat çekicidir.

Antrotoponimleri inceleyen ana disiplin dilbilim disiplinidir ama dilin de folklorun da temeli insandır. Dolayısıyla ortaya çıkan yeradlarının birçoğunun antrotoponim olması son derece olağandır. Ad verme kültürü Türklerde çok önemlidir. Sahada derlenen yeradlarının büyük bir kısmı kişi adlarından oluşmaktadır.

Abdu yakası < *Abdu yaka+sı*. *Nenem yaka* < *nene+m yaka*. *Biberağa* < *biber+ağa*. *Çömez oğu/çömez in adası* < *çömez+in ada+sı*, *Fetinin bayırı* < *fethi+nin bayır+i*, *Gara bedirin çınarlığı*, *Garaman pınarı* < *karaman+pınar+i*. *Topalağa* < *topal ağa*. *Tumba* < *Tumba*. *Maşatlık* < *maşat+lık*, *Kedicoğun*, *Kemerci yeri*, *Kırcoğun yeri* < *Kırcok+un yer+i*, *Kuşçular yazısı* < *kuş+cu+lar yazı+sı*. *Sevduron yeri* < *sevdur+on+ yer+i*, *Sumonom bahçe*, *Şakirin yeri*. *Kamiller Korusu* < *kamil+ler koru+su*. *Osmanın yeri* < *osman+ın yer+i*. *Bey gölü*, *Hacıbubalar* < *hacı+baba+lar*, *Hacı Kadir* < , *Hafızın Memet* < *hafız+ın Mehmet*. *Halyon pınarı* < *halyon pınar+i*. *Kaya memetler* < *kahya Mehmet+ler*. *Alisaat* < *alisaat*.

Paslının Pınarı < pas+lı+nın pınar+ı. *Kılıçlının Avlusu* < kılıç+lı+nın avlu+su. *Hacı Pınarı*.
İmam Pınarı.

Bu yeradları, genellikle bölgede yaşamış veya yaşadığı kabul edilen, halk arasında kutsal, kahramanlıkla ilişkilendirilen ya da önemli bir olaya karışmış kişilerin adlarına dayanmaktadır. Bir yeradının toplum tarafından benimsenmesi ve kullanılabilmesi için genellikle halkın ona değer vermesi ve bu değerın ortak kabul göstermesi gereklidir. Zira saha çalışmalarında kullanılan birçok yeradının anlamlarının bilinmediği veya zaman içinde unutulduğu, değiştirildiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple, bu coğrafi isimler, toplumun önemli gördüğü kişilerle ilişkilendirilen anlatılar ve halk hikâyeleri sayesinde zihinlerde ve dillerde yer bulmaktadır. Bu yeradları halkın belleğinde yer aldığı için, yeradlarının adbilim ve dilbilime ek olarak folklor perspektifiyle de ele alınması, bu isimlerin yaşayan anlatılardan, efsanelerden ve mitlerden kaynaklanarak yazılı ve belgeli bir form kazanmasını sağlayacaktır. İşte bu nedenle, halkın hafızasında yer etmiş olan bu antroponimlerin folklor ve halk etimolojisi açısından yeni bir sınıflandırma altında tasnif ve tahliline ihtiyaç duyulmaktadır. Sahadan derlenen yeradlarından biri olan “*Fetinin Bayırı*” bir ön addan oluşmaktadır kaynak kişi bu yerin adının verilış sebebini bir olay ile açıklamaktadır bu olay şu şekildedir:

“Fetinin bayırı derler zaten bu Hacıubanın altına Fetinin bayırı derler. Fetibey vardı çok azgın olduğu için onu vurmuşlar burada. Şurda dere var burdan aşağı inen o dereye onu jandarmalara vur emri veriliyor. Jandarmalar vuruyor” [KK-1]

Kaynak kişi öldürülen kişiyi tanımamaktadır ve geçmiş dönemlerde gerçekleşen bu olayı bir büyüğünden duymuştur. Olayın hatırlanması ve azgın insanın başına gelebilecek kötü olayları vurgulamak amacıyla, halk bu anlatının gerçekleştiği yeri bu şekilde adlandırmıştır.

Lakap verme geleneği, çok eski dönemlere kadar uzanan bir pratiktir. İnsanlar, birbirlerini tanımlayan özelliklerden yola çıkarak bu lakapları oluştururlar. Bu adlar, bireylerin toplum içinde farklı yönleriyle öne çıkmasına hizmet eder. Aynı zamanda toplumun değer yargıları hakkında da bizlere bilgiler verir. Dilbilimin en çok çalışılan alt dalı olan adbilim bu isimlendirmeleri ses, biçim, anlam, sözdizimi bakımından incelemektedir. Fakat halkbilim verilen bu lakapları kültürel bakımdan da ayrıca ele almaktadır. Bu noktada da her iki disiplin de konuyu farklı açılardan ele alarak

değerlendirmiştir. Lakapların yanı sıra ünvanlar ve ön adlardan oluşan yeradları da göze çarpmaktadır. Bunlar:

Hacı Kadir < *Hafızın Memet* < *hafız+ın Mehmet*, *Kaya memetler* < *kahya Mehmet+ler*. *Kahya Salağı* < *kahya salak+ı*. *Hacı Pınarı* < *hacı pınar+ı*. *İmam Pınarı* < *imam pınar+ı*.

Ünvanların neredeyse hepsi İslami unsurlar barındırmaktadır. *Kahya Salağı* denilen yer zengin bir ailenin ünvanıdır. Salak kelimesi bölgedeki hayvan otlatılan yer anlamına gelmektedir. Şimdilerde bu bölgede tarlalar mevcuttur. Bu yeradları buldukları çevredeki kişilerin ünvanı ile adlandırılmıştır.

2.2. Halk İnanışları, Kültleri ve Ritüelleriyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Yeradlarının oluşumunda halkın inanış ve kültürleri belirleyici niteliktedir. Halk, verilmiş sebebin ve anlamını bilmediği yeradını anlamlandırmak ister. Bu anlamlandırmada kimi zaman mitolojik öğelerle bezenen bir anlatı oluşurken kimi zaman gündelik hayatın dinamiğinde işlerin yürütülmesindeki ritüeller esas alınmıştır. Tüm bu inanış ve ritüeller bir açıklama ile yapılmakta olup bu açıklamalar birer halk etimolojisi özelliği taşımaktadır. Etimoloji disiplini yıllarca dilbilim disiplininin alanında yer alsa da dil ile folklorun ilişkisi; etimolojinin de temelinde halkın ürettiği ve işlek olarak kullandığı kelimenin hikâyesi yer almaktadır. Bu hikâyelendirmeler anlatıbilim disiplininin incelediği insan anlatılarının nesilden nesile aktarılması ile günümüze kadar ulaşmıştır. Bu anlatıların halk arasında bu kadar değerli kabul edilmesi halkın bu anlatılarla var olması ile alakalıdır. Geçmiş dönemlerde bu halk anlatılarına olan inanış daha kuvvetlidir. Fakat teknolojinin gelişmesi ve insanların daha materyal düşünceleri benimsemesi, oluşturulan bu anlatı kültürü ve inanışların işlevini yavaş yavaş kaybetmesine neden olmuştur. Halk hekimliği uygulamaları da inanış ile ilgilidir. Bu uygulamaların gerçekleşmesinde inanış temel unsurdur.

Bölgede geçmiş yıllarda halk hekimliği uygulamalarının yapıldığı mevkiiler mevcuttur. Şu anda bu yerler, mevki ve tarla adları olarak bilinmektedir. Bunlardan biri *Çökek Başı*'dir. Kaynak kişi bu yeradını şu şekilde açıklamıştır:

“Çökek başı eskiden hasta olan insanları çökeğe gömerlermiş sıtma tutince çamurlu bir yer. Eskiden sıtma hasdalığı olurmuş burda sivrisinek çok ya burda sıtmadan dolayı ateş falan oluyo ya insandan çökeğe gömerlermiş çamur zehirile ateşi alsın diye.” [KK-3]

“Çökek başı var. Başında çökek varmış. Çökek bataklık demek çamurlu yer. Eskiden burda çok sinek olurdu sıtma olanları çökeğe gömerlerdi. Ağrıyı ateşi alırdı. Şu an arazi başında var düz oralar” [KK-9]

Her iki kaynak kişi de çökek kelimesini bataklık olarak açıklamıştır. Eskiden sivrisineklerin yoğun olarak var olduğu bu bölgede sıtma hastalığı sıkça görülen vakalardandır. Yöre halkı, sıtma hastalığına yakalanan bireyleri bu bölgedeki çökeklere gömmüşlerdir ve bu çamurun sıtma hastalığının zehrine ve verdiği ateşe iyi geldiğine inanmışlardır.

Basuk Dedesi adı verilen bölgede, geçmişte ağzı dualı bir yaşlı kadının yaşadığına inanılmaktadır. Köyde yürüyemeyen çocuklar, yaşlı kadının evinin önünde yıkanarak tedavi edilirdi ve bu yöntemle basıklık sorunları çözüldü. Basuk terimi, DS’ünde yürüme gecikmesi yaşayan çocuk anlamına gelmektedir. Kaynak kişi bu olayı şu şekilde açıklamaktadır:

“Basuk dedesinde. Basuk olmuş da basukluktan gitsin diye. Orda da goca garı varmış. Goca garı da az çok dua biliyormuş okurmuş onun evi altında çimdirirlermiş banyo yaptururlarmış öyle çocuk iyi olurmuş.” [KK-2]

Bu tedavi yönteminde tedavi sürecini yöneten kişinin alelade bir kişi olmadığı biraz da olsa dua bildiği söylenmektedir. Coğrafyanın çalışma şartları ve toplumun günlük hayattaki koşuşturmaları insanların dinî öğretilerine vakit ayırmasına engel olmaktadır. Eskiden köy halkı çok fazla okuma yazma bilmediğini hatta dua bilmenin bile bir ayrıcalık sayıldığını dile getirmektedir.

Çökek Başı< Çökek baş+ı. Basuk Dedesi< Basuk Dede+si.

Bölgede halen kalıntıları bulunan yıkık örenler bulunmaktadır. Fakat bu yeradları efsanelere konu olacak nitelikte yeni hikâye yaratmaları ile tekrardan anlamlandırılmıştır. Mesela *Hızır Bey Türbesi* bir tarihe kadar evliya, dede olarak düşünülmüştür ve çocuğu olmayan, bir derdi sıkıntısı olanlar bu örenden medet ummuşlardır. Yapılan tarihî ve coğrafi çalışmalarla *Hızır Bey Türbesi*’nin içinde yatan kişinin bir evliya olmadığı İsfendiyar Bey’in vebadan ölen oğlu olduğu öğrenilmiştir. Fakat bu gerçek halk tarafından bilinse de yerin önemi azalmamıştır. Bu inanişta bir azalma olmamasının nedeni Türk inaniş sistemleri içerisinde yer alan atalar kültürüdür. Bu türbenin yakınında bir de hamam bulunmaktadır. Bu bölgede yakın mesafeler içerisinde bulunan kümpet, türbe ve hamam, bize bu bölgenin merkezî bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Şehirleşme ve medeniyetin bir

göstergesi olarak, hamamlar genellikle şehir merkezlerine kurulmaktadır. Yöre halkından edindiğimiz bilgilere göre Bafra'nın iki kuruluş yeri vardır. Bunlardan biri Çetinkaya-Hıdırellez Köyleridir. Bu durumla ilgili kaynak kişiden edinilen bilgi şu şekildedir:

“Köyümüzün adı Hıdırellez Bafra'nın kuruluşu burda olduğu için burda karşıda kümpet diye bir yer var yatır var bu mardarın üzeri şu sırtta orda bayram olduğu için orda Hıdırellez yapılıyordu önceden eğlence önceden burda yapılıyordu sonradan burda Bafra'yı kurma istemişler kuramamışlar demek. Siyasette bilmez değilsin hani bura yerleşememişler alan az gelmiş evvelden şehir buraymış Bafra aşa kurulmuş asıl buraymış yani merkez oranın Hıdırellezi bura Hıdırellez alanı olarak geçtiği için o ismi taşıyı devamlı ilk kurulmada devamlı sürekli burada Hıdırellez yapıyormuş Bafra denilen yer. Buraya yerleşen kişi adı Hızır İlyas'muş Hıdırellez diye geçmiş Hıdırellez eğlencesi yapılınc Hıdırellez olarak geçmiş” [KK-1]

Bütün bu yeradlarının oluşumunda inanışların ve kültürün etkisi vardır. Türk halk kültüründe Hızır-İlyas kültü önemli bir konuma sahiptir. Anadolu'nun farklı bölgelerinde, bu külte dair çeşitli inanışlar ve ritüeller geliştirilmiştir. Araştırma sahamızda yer alan Hıdırellez köyü de bu kültürel değerlere sahip bir köydür. Köy halkı, köye göç ettikten sonra kısa sürede bölgenin kültürel yapısını benimsemiş ve inanışlarıyla bütünleştirmiştir. Kümpet adı taşıyan bölge, geniş bir alanı ifade eder ve bölgede gerçekleştirilen Hıdırellez şenliklerine ev sahipliği yapar. Bu bölgeye asıl ismini veren unsurlardan biri, burada bulunan *Kümpet Dede* olarak anılan bir mezarın varlığıdır. Bu mezarın kümpet şeklinde özgün bir tasarımı vardır ve kümpetin içinde bir bilge kişinin yattığına dair bir inanış bulunur. Bu kutsal kabul edilen mekân, yöre halkı tarafından dileklerin ve duaların kabul edilmesi için sık sık ziyaret edilir.

Hızırbey Türbesi < hızır bey türbe+si. *Hamam* < hamam. *Kümpet* < Kümpet.

Ekklezionim, Yun. Ekklysia “kilise” onima “ad” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan bir terimdir (Şahin, 2015: 100). Kutsal mekân adı anlamında kullanılan terimlerden biri “dede”, “baba” ya da “eren” gibi isimlerle sıkça nitelendirilir ve belirli törenlerin icra edildiği yerler olarak bilinir.

Halk arasında *Çöp Dede* olarak adlandırılan mekânın kutsallığına ilişkin birçok tartışma bulunmaktadır. Kaynak kişilerden edinilen bilgiler şu şekildedir:

“Çöp dede gelen giden esas ora değil çöp dedem esas tapuda erdem gilin yeri. Orda birinin mezarı varmış tarihi dede demişler gelen çöp atmış giden çöp atmış çöp dede olmuş.

Ormanlığın içinde ağaçlara da çaput bağlarlarmış. (Sizce bu kişi gerçek bir dede mi?) yook sen hakiki dedenin üstüne atsana çöpü bak ne yapar seni.” [KK-4]

“Çöp dede var orada bir mezar varımış dedeymiş o” [KK-12]

Bu alan, ormanın yakınında bulunur ve halk, çevresindeki ağaçlara çaput bağlayarak bölgeye kutsal bir değer atfeder. Bu alan, önceden çeşitli törenlerin icra edildiği yer olsa da günümüzde yerel halkın bir kısmı tarafından kutsal olarak kabul edilmemektedir. Bu durumun nedeni bölgeye bırakılan çokça çöpe karşılık, kutsal bir figür olan *Dede*'nin herhangi bir tepki vermeyişidir. Dolayısıyla bir kesim insan bu tür saygısız davranışların etkisiyle bu mezarın normal bir bireye ait olduğunu düşünmektedir. Bunun temel nedeni, böyle bir yerdeki mezarın kutsal bir figüre ait olabileceği düşüncesiyle, mezarın sıradan bir insanın mezarı olduğu fikri arasındaki çatışmadır. Halk daha çok inanmayı tercih etmektedir. Çünkü bu inanış onu manevi olarak beslemektedir.

Topal Ağa denilen mevkide ağaçlara ip bağlanıp dilek dilenirmiş. Kaynak kişiden elde edilen bilgi şu şekildedir:

“ ...eski bağlarlardı (çapul bağlamak dilek için) yolun kenarında orda bir dede varmış topal ağa dedesi. Dede topalmış amma dede midur nene midur bilmem.” [KK-3]

Bölgede yatan kişinin topal bir ermiş olduğuna inanılmaktadır. Fakat kişinin cinsiyeti ile ilgili çelişkiler de mevcuttur. Bu bölge de dua ve ritüellerin gerçekleştiği bir bölgedir.

Çöp Dede < Çöp dede. *Gavur yeri* < gavur yer+i. *Hıdırellez* < Hıdırellez. *Nişan Avlusu* < Nişan avlu+su. *Topal ağa* < Topal ağa. *Yağmurca* < yağmur+ca. *Yağmurcu dede* < yağmur+cu dede.

Araştırma sahasında yer alan köylerden biri *Yağmurca Köyü*'dür. Bu köy, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan yağmur duası inanışıyla bütünleşmiştir. Köyün muhtarı, köyün adının verilmiş sebebinin şu şekilde açıklamıştır:

“Eskiden yağmurcu dede varmış. Yağmur yağması gerektiği zamanlar çevre halkı Çetinkaya, Örencik yağmurcadaki mezarlığın oraya toplanırlarmış. Orda yağmur duası yaparlarmış. Bizim arası Yağmurca olarak kalmış. Bu dua Yağmurcu dede denilen yerde yapılırdı.” [KK-8]

Yağmurca Köyü'nün adı köyde bulunan bir mezarlıktan gelmektedir. Bu mezar *Yağmurcu Dede* mezarlığıdır. Yağmur duasının gerçekleştiği bu mezarın etrafında köy halkı toplanırdı ve ritüel gerçekleştirilirdi. Bu toplanmada mutlaka çocuklar da yer almalıydı. Bu

mecburiyetinin temel nedeni günahsız olmaları ve dualarının daha hızlı kabul edilişiydi. Bu inanış çerçevesinde köy birleşmiş olup buldukları bölgeyi bu kutsaldan yola çıkararak adlandırmışlardır.

Çetinkaya Köyü'nün ismiyle ilgili yaptığımız araştırmalarda köyün ilk adının *Mardar* olduğu belirlenmiştir ve bu adın kökeninin, bu bölgede yaşayan bol miktarda yılanlara dayandığı anlaşılmıştır. Köydeki halk, bu adın etimolojisini şu şekilde yapmıştır:

“...buralar pataklık su bu yılan yatağıymış mar yılan demek dar da ev demek” [KK-3]

Halk tarafından yapılan bu etimoloji sözlük anlamıyla uyuşan bir etimolojidir. *Mardar* kelimesi, Arapça ve Farsça kökenli iki kelimenin birleşiminden oluşmaktadır. Farsça kökenli “Mâr” (مار) yılan anlamına gelmektedir ve Arapça kökenli “Dâr” (راد) mesken, ev, konak anlamına gelmektedir.

Halk, muhtemelen bilinçli bir şekilde köye bu adı vermiştir ve ismin veriliş sürecinde sıklıkla karşılaştıkları vahşi hayvandan esinlenmişlerdir. Yılan, insan doğasına aykırı bir hayvandır. Tarım yapılan bu topraklarda varlığı, toprak kalitesi ve ekin için önemli olmasına rağmen insanlar için korkutucu bir hayvan olarak kabul edilir. Çevrede çokça yılanın bulunması, bu köyü diğer köylerden ayırmış ve köy başlangıçta bu isimle anılmıştır.

2.3. Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Yöre halkı tarafından bir cismin yapısına, şekline dokusuna bakılarak verilmiş yeradları da mevcuttur. Bu yeradları birden fazla sınıflandırma altında değerlendirilebilir. Bu durum yer isimlerinin tek bir yönden incelenemeyecek kadar kapsamlı ve kültür birikintileri taşımasından kaynaklanmaktadır. Örneğin *Pamukluk* denilen tarla hakkında yöre halkı tarafından derlediğimiz iki farklı görüş vardır.

“*Bi de Pamukluk var. Orda pamuk yetişmez. Toprağı yumuşak olduğundan.*”

“*Pamukluk var. (Siz pamuk ekiyor musunuz?) yok burda pamuk olmaz eskiden oralar su olmadığı zaman ufak pamuk otu oluyordu yani tozan ot.*” [KK-10]

Birincisi tarlanın toprağının pamuk gibi yumuşak olması ikincisi ise tarlada çok fazla yabani pamukçuk çiçeğinin açması sebep gösterilmiştir. Pamukçuk çiçeğini sebep gösteren kaynak kişi tarlanın toprağının yumuşak olduğuna da değinmektedir.

Yaptığımız saha çalışmalarında halk, yer isimlerini çeşitli gerekçeler ve etimolojik açıklamalar yaparak açıklamaya çalışmıştır. Bu etimolojik açıklamalar daha çok, kelimenin nereden geldiği ya da benzetme yoluna giderek nasıl oluştuğu yönünde olmuştur. Bu açıklamaların bazıları sözcüğün sözlük anlamları ile örtüşürken bazı açıklamalar hiçbir gerçek dayanağı olmayan halkın uydurduğu ve ürettiği ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünler folklorun inceleme alanına girmektedir. Bu tür benzetmeler ve yakıştırmalar halkın estetik kapasitesini gösterir ve bir şeyin folklor olması için mutlaka estetik bir değer kazanması gerekir.

Sahada derlenen yer isimlerinden biri olan “Bıyık gölü” halk tarafından şu şekilde tahlil edilmiştir:

“İki yerin arasından. Bıyık gölü var her tarafı göl değilmiştir bir kenarı gölmüştür ondan bıyık gölü. (Bıyık ne demek?) burası alçak olur burası yüksek olur göl olmaz nedir bıyık gölü kenarsı toprak ortası su (Bıyık kenar mı demek?) öyle ya kenar demek bıyığın yanı başı göl.” [KK-14]

Bıyık kelimesi DR ve TR sözlüklerinde fasulye kılçığı ya da asma şeklinde geçmektedir. Bıyık kelimesinin kenar anlamına hiçbir sözlükte rastlanmamıştır. Anlatıcıya sordüğümüzda ise “bıyık” kelimesinin dudağın kenarında olduğu için kenar anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

Sahada yeradlarına halk, yeradının verilmiş sebebinden ya da kastettiği manadan yola çıkarak açıklamalar yapmıştır. Fakat bazen bu açıklamalar birbiri ile uyuşmamaktadır. Garadura denilen yer ile ilgili bir kişi şu şekilde açıklama yapmıştır:

“Garadura var tarla isimleri. Garadura dedikleri Çetinkaya’ya uzak bi bölge orası ormanlık alanmış. Garadura yani ormanlık alan uzak anlamında söyleniyor” [KK-2]

Bir diğer açıklama ise şu şekildedir:

“Garadura toprağı gara imiş o yüzden demişler.” [KK-4]

İlk açıklamada, “gara” kelimesini uzak anlamında kullandığını belirtirken, bir başka kaynak kişi toprağının renginden dolayı bu ismin verildiğini öne sürmüştür. Son olarak sordüğümüz bir diğer anlatıcı *Garadura* adlı yeri şu şekilde açıklamaktadır:

“Garadura mardara Çetinkay’ya çok uzak ormanlık bir yer urası yani ormanlık alan uzag anlamında. Böyle gara Garadura guşların göç yaparken durduğu yer ura. Garadura’nın bir manası da o Karadeniz üzerinden guşlar gelirken denizden sonra ilk

durakladıkları yer. Dinlenme yerleri Sibirya'dan Avrupa'dan gelirken gonakladıkları yer, denizi geçiyor şimdi ördeg gaz duruyolar orada.” [KK-3]

Burada kaynak kişi “gara” kelimesini uzak anlamında kullanmıştır ve “dura” kelimesinin de denizden gelen kuşların durak yeri olduğu için bu ismin verildiğini ifade etmiştir. “Gara” kelimesinin sözlükte “uzak” anlamına rastlanılmamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken iki unsur vardır bir yer ismi üzerinden üç farklı görüş dile getirilmiştir. İnsan sosyal varlıktır ve üretmeye ürettiğini paylaşmaya programlanmıştır. Yeradının verilmiş sebebi unutulmuş olabilir ya da ilk zamanlarda toprağı siyah olduğu ve köye uzak bir yer olduğu için verilmiş bir ad olmuştur, sonralarda kuşların göç ederken uğrak yerine dönmüştür. Yöre halkının söyledikleri tüm açıklamalar aslında doğrudur. Bu açıklamaları kendi doğruları ve ürettikleri hikayeler üzerinden yapmaktadırlar.

Bıyık gölü< bıyık göl+ü. *Garadura*<kara+dur+a. *Andız dağı*< andız dağ+ı. *Pamukluk*< pamuk+luk. *Körpınar*< kör pınar.

Genel olarak köy düz bir yapıya sahiptir. Fakat mevcut konumdan daha yüksek coğrafi şekiller de vardır. Burada üç tepe vardır. Alaçam'dan gelirken tam tepede Bafra'ya doğru bakıldığı zaman köyün çevresinin görüldüğü rampa aşağı dik bir yer olan *İlk bakacak*, kademeli olarak yükseltinin azalmaya başladığı bölge *Orta Bakacak*, kademeli olarak yükseltinin en aza inmeye başladığı bölge *Üst Bakacak* olarak adlandırılmıştır.

Top Yeri diye adlandırılan bölge, bir mevki adıdır fakat bölge, coğrafi şekil olarak tepe formundan dolayı bu başlık altında değerlendirilmiştir. Ayrıca burada top şeklinde yuvarlak bir de taş vardır. İnternetin gelişmiş olmadığı zamanlarda bu bölgede Rusya'yı izlemek üzere askerî bölükler gelip konuşlanmışlardır.

İlk bakacak< ilk bak+acak. *Orta bakacak*<orta bak+acak. *Üst bakacak*< üst bak+acak. *Top yeri*< top yer+i. *İkiz Tepe*< ikiz tepe. *Kara toprak*< kara toprak. *Gayırlık*< gayır+lık. *Gumlar*<kum+lar. *Çayır tarla*< çayır tarla. *Dereli tarla*< Dere+li tarla. *Koca tarla*< koca tarla. *Tepe tarlası*< tepe tarla+sı. *Gara Köy*< kara köy.

Kültür de dil de insanın anlatma ihtiyacından doğmuştur. Biz bu çalışmada insanların anlattıklarının önemli olduğu ve dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Halkın anlattığı tüm bu etimolojik açıklamalar yalnızca folklor disiplini açısından değil adbibilim araştırmacıları tarafından da dikkate alınmalıdır. Halkın yeradının verilmiş sürecinde anlattığı her ayrıntı değerlidir. Bu anlatıma bütüncül bir şekilde yaklaşılmalı ve yeradlarının oluşmasında etkili olan anlatıları halkın inanış ve değerleri üzerinden değerlendirmeliyiz.

Derleme yaptığımız üç köyde de ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarlaların verimli oluşu isim verme geleneğinde kullanılan sözlerle dile getirilmiştir. Mesela *Aruk Yakası* verimsiz bir tarladır. Bu yeradı halk tarafından bölgenin verimsizliğini dile getirmek için verilmiştir. Toprağın verimliliği ile ilgili verilen yeradlarından biri olan *Hasiyer* bazı kaynak kişiler tarafından *Hasyer* olarak da geçmektedir. Bir senede üç mahsulün alınabileceği tarla olması sebebi ile *Hasyer* denildiği söylenmektedir. Arapçadan gelen “has” sözcüğü “iyi” anlamına gelmektedir. Köy halkı bu kelimeyi verimli anlamında kullanmaktadır. *Kuşçular Yazısı* ismi bir kişinin adından oluşmaktadır. Fakat yer ismini açıklayan kaynak kişi yazı kelimesini düzlük olarak açıklamıştır. TR ve DR sözlüklerinde yazı kelimesinin “düzlük, ova, tarlaların bulunduğu geniş alan, arazi” anlamlarına rastlanmıştır. Kaynak kişinin etimolojik açıklaması ile sözcüğün sözlük anlamı arasında bir uyum bulunmaktadır.

Gayırlık olarak adlandırılan bölgenin ismi, bu alanın toprağında yoğun miktarda taşın bulunmasına dayanmaktadır. Kaynak kişi bu yer ismini şu şekilde açıklamıştır:

“Şuralar *Gayırlık* mesela. Çakıl çıktığı için demişler. *Gayır* mucır demek.” [KK-6]

“Gayır” kelimesi DS’nde “iri kum” olarak geçmektedir. Halk, bu kelimeye isimden isim yapım eki olan “-lik” eki getirerek bölgeyi adlandırmıştır. Kaynak kişinin açıklaması ve bölgeye adlandırma şekli de bu taş yapıdan yola çıkarak oluşmuştur. Aynı şekilde *Kumluk* olarak adlandırılan bölgenin ismi de toprağının kum gibi olan yapısından dolayı verilmiştir.

Aruk yakası. Gardlar< kart+lar, Kozak. Kıran. Hasiyer. Kümpet Yakası. Bakacak: İlk bakacak. Orta bakacak. Üst bakacak. Kozakla < kozak+la. *Aruk yakası*, *Kuşçular Yazısı*. Kozakla < kozak+la.

Aruk Yakası olarak geçen yer tarlanın zayıf olması cılız olmasından kaynaklı verilen bir isimdir. Yöre halkı tarafından “aruk” kelimesi zayıf olarak açıklanmaktadır. Aynı yer ismi başka bir köy sakini tarafından yerin şekil özelliklerinden dolayı verildiğini ileri sürmektedir. DS’nde “aruk” kelimesi “zayıf, cılız, sıska” olarak tanımlanmaktadır. Aynı şekilde *Aydaş Yakası* verimsiz tarla olmasından dolayı verilmiş bir isimdir. “Aydaş” kelimesi DS’nde “verimsiz, cılız” olarak geçmektedir. Yöre halkı tarlalarına yer ismi verirken verimliliği ve verimsizliği göz önünde bulundurmıştır.

2.4. Bitki Adlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Bu yeradları halkın bitkilerle yeradlarını ilişkilendirmesi ve çevresinde bulunan bitki ve bitki kökenli isimlerin zamanla hikâyeleşerek bir anlatı ve bütünlük bağlamında yeradına dönüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Bölgede, halkfitotoponimi oluşumları genellikle meyve ağaçlarının adlarından türetilmektedir. Bu bitkiler, genellikle yerel isimlendirmelerde temel bir kriter oluşturur. Ad verilen çevrede bu bitkinin doğal olarak bulunması bu isimlendirmenin temel dayanağını oluşturmaktadır.

Çınarlık<çınar+lık. *Çöğüzlük*<ceğüz+lük. *Gavak dibi*< kavak dip+i. *Güllü tarla*< gül+lü tarla. *Nar dibi*<nar dip+i. *Elmalıklar*< elma+lık+lar. *Kavak*< kavak. *Yapraklık*< yaprak+lık. *Kirazlık*< kiraz+lık. *Saz yolu*< saz yol+u. *Hayrat armut*< hayrat armut. *İncirli*< incir+li. *İncirlik*< incir+lik. *Arpacık*< arpa+cık. *Meşelik*< meşe+lik.

Bölgede *Çınarlık* olarak adlandırılan birkaç yer bulunmaktadır. Bu yerlerin ortak özelliği çevresinde çınar ağaçlarının bulunmasıdır. *Çöğüzlük* denilen yerde ceviz ağaçları yer almaktadır. Aynı şekilde *Gavak Dibi*, *Nar Dibi*, *Elmalıklar*, *Kirazlık*, *İncirli* ve *İncirlik* adları ile anılan yerlerde de zikredilen meyve ağaçları yer almaktadır.

Hayrat Armut adı, bir hayırsever bireyin özel bir niyetle diktiği armut ağacından türetilmiştir. Bu kişi, meyve ağacı aracılığıyla dua almak için bu ağacı dikmiştir. Bölge halkı, bu özel niyetle dikilen armut ağacı nedeniyle bu yerleşim yerini “hayrat armut” olarak adlandırmıştır. Kaynak kişi bu yer ismini şöyle açıklamıştır:

“*Şu bölgede Hayrat Armut diye bir bölgemiz var tarlalarımız urda büyük bir armut ağacı varmış merada zamanında vatandaşın biri hayırına armut dikmiş hayrat yani herkes yiyebilir. O bölgenin ismi de hayrat armut.*” [KK-2]

Kaynak kişiden elde ettiğimiz bilgilere göre şu anda o bölgede herhangi bir armut ağacı mevcut değildir ve halk, büyüklerinden duydukları armut ağacının varlığına dayanarak hâlâ *Hayrat Armut* olarak bahsetmeye devam etmektedir. *Hayrat Armut* yerinin neden bu şekilde adlandırıldığı unutulduğunda veya bu yer isminin oluşum nedeni yeni kuşaklara aktarılmadığında, muhtemelen bu isim bir değişim ve dönüşüm sürecine girecektir. Bu değişim, bölgede yaşanan yeni bir olaya bağlı olarak ortaya çıkabilir veya eski ismin anlatılarında farklılık oluşarak tekrar adlandırma sürecine geçilebilir. Her durumda, yeradı kaybolmayacaktır. Ancak isimle birlikte unutilan kültürün, bölgenin kaybettiği bir değer olduğunu düşündüğümüzde, bu değişim süreci daha geniş bir anlam kazanmaktadır.

Bölgede çınar ağaçlarının artık bulunmamasına rağmen, geçmişteki varlığından dolayı verilen bir yeradı bulunmaktadır. Bu yeradı ile ilgili kaynak kişiden edinilen bilgi şu şekildedir:

“Bi de bir bölgemiz var Meşelik. Meşelik dediğimiz yerde orda çınar ağaçları böyle ince uzun şey yapar yani ağaçlık bir yer manasında söylüyoruz. Şimdi tarla oldu ama önceden meşeliymiş.” [KK-2]

Karadeniz çevresinde orman anlamında meşe ismi de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Aslında burada *Meşelik* olarak zikredilen, fazlaca var olan çınar ağaçlarının olduğu yerdir. Fakat tarım faaliyetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesi için halk çevrede bir yapılandırma aşamasına gitmiştir.

Yapraklık denilen yer “yaprak” ve isimden isim yapım eki olan “+lık” ekinden türetilmiştir. Kaynak kişi bu yerin verilmiş sebebini şu şekilde aktarmıştır:

“Daha ilerde bir bölgemiz var Yapraklık ağaçlığıymış orda hayvanlar yani dış budak ağacı oluyomuş yani sizin çınar. Esas çınar ağa bu bunlar dış budak buların yaprağını hayvanlara gödürdükleriçün o bölgeye yapraklık diyorlar.” [KK-2]

Bu anlatıdan hareketle görülmektedir ki tarım ve hayvancılığı destekleyen her unsur halk için önemlidir. Kışın hayvanların üşümemesi için toplanan yaprakların bol olduğu bölgeye halk bir isim vermiştir. Burada aslında vurgulanan bölgedeki yaprağın yoğunluğu değil o ürüne olan ihtiyaçtır.

Saz Yolu etrafı sazla çevrili pakika bir yoldur. Kaynak kişiden edinilen bilgi ise şu şekildedir:

“Saz Yolu var. Rumların taaa şeyden Elmacuk’tan Örencük’ten gelipte saza gittikleri yol denize doğru giden saz yolu ormanın içinden.” [KK-3]

Kaynak kişiden edinilen bilgiye göre bu yol şu an kullanılmamaktadır. Rumların kullandığı bu yol çevresinde yetişen bitki adından dolayı bu isim verilmiştir.

2.5. Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılıkla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Bölgede temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır ve bunun yanında halk kısa dönem de olsa çeşitli zanaat faaliyetleri ile uğraşmıştır. Bu zanaat faaliyetleri genel olarak sepet örme ve keten kumaş yapımıdır.

*Çetinkaya Köyü'nün adlarından biri olan “Hasırlı” ismi üretilen hasır eşyalardan kaynaklanmaktadır. Köyde kamış üretimi gerçekleşmese de yakın çevrede yetiştirilen kamış, el işçiliğiyle hasır formuna getirilmektedir. Bu üretim faaliyeti bir dönem köyün geçim kaynağı olmuştur ve yoğun üretimden dolayı köye *Hasırlı Köyü* denmiştir.*

Geçmiş yıllarda köyde geçim kaynaklarından biri kenevir üretimidir. Üretilen bu bitkinin iplikleri çamurda yumuşatılır ve ipliğinin daha kolay alınması sağlanır. Kaynak kişi bu işlemi şu şekilde anlatmaktadır:

“Kendirlik var. Bu dediğimiz yer de zamanında kendir ekiyolarmış burda elbise yapmak için. Sonbaharda onu yapıyorlar lifini ayırmak için çamura batırıyorlarmış yumuşuyor ipini alıyorlarmış yoksa alamıyo ipini. Kendirlik oradan geliyor herkes dokularmış göynek. Eskiden büyüklerimiz pamuglu değil de kendirden giyilermiş elbiseyi” [KK-10]

Bölgede bu işlemin yapıldığı bir bölge daha vardır bu bölgeye *Kendirlik* üretilen kumaşın adı verilmiştir. Kaynak kişi bu diğer yeri şu şekilde açıklamıştır:

“Daha ilerde Ketenlik var. Ketenlik dediğimiz yer de şu eskiden burda kenevir ekerlirmiş elbise uçun dokuma o belli bi şeye geldi mi onu biçiyolar çamura yatırıyorlar onu çamurda yumuşuyor liflerini alıyolar yani ip elbise yapmak için şile bezinin ham maddesi öyle diyelim. Şimdi ekilmiyor ama ismi öyle kalmış orası” [KK-3]

Kendirlik ve *Ketenlik* yerlerinin özelliği birbirine çok benzemektedir. Halkın bir kısmı yere bitkinin adını verirken diğer kısmı üretilen eşyanın ismini vermiştir. Her iki yerde bölgenin ekonomisine katkı sağlayacak işler yürütülmüştür.

Kendirlik < kendir+lik. *Ketenlik* < keten+lik. *Hasırlı* < hasır+lı.

Hırman Yeri ve *Hırmançalı* adı verilen yerler, geleneksel olarak buğday hasatının ardından gerçekleştirilen yığma işleminin yapıldığı meydanları temsil etmektedir. Köyde günümüzde harman faaliyetlerinin sürdürülüyor olmasına rağmen, bu alanların adlandırması hala bu geleneği yansıtmaktadır. “Hırmançalı” kelimesi, “hırman” ve “-çalı” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. DR sözlüğüne göre, “-çalı” kelimesi “bahçe, meydan” anlamlarını içermektedir. Kaynak kişiden elde edilen bilgilere göre, bu harman yığma işlemi geniş bir bahçede icra edilmektedir. Bu açıklama, sözlük anlamıyla uyumlu bir durum sunmaktadır.

Pazar Yakası< Pazar yaka+sı. *Hırman yeri*< harman yer+i. *Hırmançalı*< harman+ça+lı. *Baltalık orman*< balta+lık orman. *Taş Bedek*< taş petek. *Deveci başı*< deve+ci baş+ı

Halk, genellikle çalışma sahasında ölçü birimi olarak göz ile anlaşılabilen terimleri kullanarak yerin boyutuna göre “büyük, küçük” ifadeleri kullanarak yeradını oluşturmuştur. Bu kullanımdan farklı olarak yöre halkı tarafından bilinen bir ölçü biri vardır bu ölçü birimi “evlek”tir. Kaynak kişiden *Evlek Başı* ile ilgili edinilen bilgi ise şu şekildedir:

“*Bakacağın altında Evlek Başı var. Evlek şu eski buranın halk dilinde bi ölçü birimi öküzler cif sürerken evlek attı derler. Tarlanın bir kısmı ölçüde evlek derler ona. Arazi ölçü birimi.*” [KK-3]

Evlek kelimesinin sözlük anlamına baktığımız da ise TDK’de “Tarlanın, tohum ekmek için saban iziyle bölünen bölümlerinden her biri” olarak açıklanmaktadır. Sözlük açıklaması ile derleme sahasında kaynak kişiden edindiğimiz bilgi aynıdır.

Baltalık Orman, halkın yakacak ihtiyacını karşıladığı bir ormandır ve bu ormanın adı, buradaki ağaçların genişliği ve büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Halk, ormanı bu şekilde adlandırarak aslında bir uyarı ve öğretim mekanizması oluşturmuştur. Bu ormanda odun kesmek isteyen kişinin küçük bir aletle başarılı olamayacağına dikkat çekilmiştir. Buradaki ağaçlar, sadece bir balta yardımıyla kesilebilir. Bu mesaj, halkın kendini olası olumsuz durumlara karşı koruma amacını taşımakta ve bu uyarı, bir yeradı üzerinden iletilmektedir.

Koca Düz< koca düz. *Küçük mezarlık*< küçük mezar+lık. *Büyük mezarlık*< büyük mezar+lık. *Uzun Yaka*< uzun yaka. *Tek Mezar*< tek mezar. *Evlek başı*< evlek baş+o. İkiz tepe< ikiz tepe.

Koca Düz, *Küçük Mezarlık*, *Büyük Mezarlık* ve *Uzun Yaka* adlı yeradları bölgenin yüz ölçümüne ve görünümüne göre adlandırılmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere *Koca Düz* yüz ölçümü olarak büyük bir yerdir. *Uzun Yaka* ise uzun kenar anlamında kullanılmıştır. *Yaka* kelimesi DS’ndeki anlamına göre “*sırt bayır*” anlamında kullanıştır. Kaynak kişi bu yeradını şu şekilde açıklamıştır:

“*Uzun yaka var. Dik yamaç hacı bubanın altında şöyle uzun bir arazlar vardır parsel parsel ordan gelirken iki kilometre üç kilometre uzunluğunda.*” [KK-13]

Görüleceği üzere halk gözlemlene yapılarak yerin coğrafi şekillerini de göz önünde bulundurarak bir isimlendirme yapmıştır.

Sayısal veriler kullanılarak isimlendirilen *Tek Mezar* ve *İkiz Tepe* yerleri çevrede bulunan ve bu bölgeyi niteleyen nesnelere adlarından oluşturulmuştur. Halk tek bir mezarın bulunduğu bölgeyi diğer bölgelerden ayırmak için onun tek oluşunu yeterli bir ölçüt görmüş olup bu şekilde bir isimlendirme yoluna girmiştir. *İkiz Tepe* denilen yer *İkiz Tepe* höyüğü ile karıştırılmamalıdır. *İkiz tepe* bölgede bulunan iki eş tepeden yola çıkılarak verilmiş bir isimdir.

2.6. Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Bu sınıflandırma altında değerlendirilen yeradları, konar-göçer yaşam tarzı ve halkın takvim ve zaman ölçümüne dayalı olarak ortaya çıkmış ve ad verilirken bu unsurların kullanılması, bu sınıflandırma tasnifini açmamıza ve bu sınıflandırma altında ilgili yeradlarını incelenmesine olanak sağlamıştır. Halk, içinde bulunduğu durumları ve ihtiyaçları anlamak veya bir ihtiyacı karşılamak amacıyla zaman içinde kendine özgü faaliyetlerde bulunmuştur. Bu ihtiyaçlarından biri zamanı doğru ve verimli kullanma isteğidir. Hangi dönemde hangi bölgede ne olacağını kararını doğa belirlemektedir. Örneğin *Kışla* mevki kaynak kişi tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

“*Kışla zamanında hayvanları kışın hayvan barınakları var oraya götürülmüş. Kışın kalınan yer.*” [KK-2]

Bölgenin geçim kaynağının tarım olması ve bu tarımın da yerleşik hayatı desteklemesi, göç terimlerinin ve göç yerlerinin sınırlı olmasını beraberinde getirmiştir. *Çetinkaya Köyünde Kışla* olarak adlandırılan yer kışın hayvanların götürüldüğü yer olarak geçmektedir.

Cumağa Pınarı. Cumağa Cifliği. Cumağa yeri. Kışla< kış+la.

Bölgedeki yer isimlerinde, haftanın günleri arasında sadece Cuma gününe vurgu yapılmaktadır. Bu durum, İslamiyet'in etkisiyle ilişkilendirilmektedir. İslam inancına göre Cuma günü, kutsal bir gün olarak kabul edilir ve bu gün yapılan duaların diğer günlerden daha fazla kabul olma ihtimaline sahip olduğuna inanılır. Bu kutsal kabul, bölge halkı tarafından yeradlarına yansıtılmıştır.

Halk takvimi, insanların gündelik hayatında işlevsel ve pragmatik bir rehberlik sunar. Takvimsel döngü tarım ve hayvancılık gibi temel faaliyetlerle bütünleşmiştir. Bu nedenle halkın kabul ve değerleri belirli geçişlerle ve yaşam tarzı ile doğrudan yeradlarına yansır.

Bölgede “Halk Takvimi ve Konar-göçerlik ile İlgili” yeradlarına çok sık rastlanmamıştır. Bu durumun temel nedeni tarım faaliyetleridir. Tarım, kurulu düzen ister ve konar-göçerlik gibi yerin kısa dönemsel terk edilişlerini kabul etmez.

2.7. Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Derleme yaptığımız sahada mimarî köprüler mevcuttur. Fakat bu köprülerden bazıları çökmüş ve günümüze ulaşmamıştır. Bu yıkılan köprülerden bir tanesi olan *Taş Köprü* (Daş Göprü) hakkında kaynak kişi şu şekilde bahsetmiştir:

“Bi tanesi Daş göprü oraya zamanında Osmanlı göprü yapmış. Bakmadukça göçtü orası şeydeki Daş Göprüyle garıştırma bizimdi eski. Şimdi tarla orası.” [KK-4]

Kaynak kişi burada mimari yapının Osmanlı zamanında yapıldığını söylemektedir. Başka bir kaynak kişi işe bu yer ismini şu şekilde aktarmıştır:

“Eski Rumların yaptığı köprü Taş Göprü derik heman bu yolun üzerinde Hızır beye giderken tarihi taş göprü dediğimiz şeyle Hızır Beyin yapımı aynıdır. Stil olarak aynı mimarisi aynı hepsi Horozandan yapılmış. Çaydan daş geliyor kireçile eski usul yapılma İstanbul’da camiler gibi.” [KK-3]

Kaynak kişi tarihi köprünün Rumlar tarafından yapıldığını ve görünüş olarak Hızır Bey Türbesi ile aynı özellikte olduğunu dile getirmiştir. Fakat şimdi bu mimari yapı zikredildiği bölgede yer almamaktadır.

Daş göprü< Taş Köprü.

2.8. Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Sahada tespit ettiğimiz yeradlarının çoğu, temelde halk anlatılarına dayanır. Bu yeradlarının bazıları zamanla unutulmuş olabilirken bazıları da hatırlanmak ve aktarılmak istenmemiş olabilir. Bu yüzden bizler bazı yeradlarının hikâyelerine ulaşırken bazı yeradlarının hikâyelerine ulaşamadık. Yeradları folklor ile asıl adlandırma süreçleri unutulduktan sonra bile, anlamını koruma ve yeni bir yorumlama sürecine tabi tutularak tekrar adlandırılma eğilimine girer. Bu süreç, ortaya çıkan yeni hikâyelerle

sonuçlanmaktadır. Bu hikâyelerin çözümlenmesi ve anlamlandırılması folklor ve anlatıbilimin ortak çalışmaları ile ortaya konulabilir.

Anlatıbilim ve folklor disiplini arasındaki ilişki, bu anlatılan hikâyelerin kaynağı olan insanın toponomi çevresinde oluşturduğu kültürle şekillenmektedir. Bu bağlamda, tüm bu yeradlarının, doğrudan yaşayan ve tespit edilen örnekler arasında, halk anlatı geleneği çerçevesinde izlerine rastlamak mümkündür. Yeradları, halkın anlatılarına ve anlatma ihtiyacına dayalı olarak gelişmiş ve zaman içinde adların bir anlatı ve bütünlük bağlamında yeradına dönüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yeradları resmî kayıtlarda yer almayan sadece yöre halkı tarafından bilinen silikyeraadlarıdır. Halkın zihninde ve anlatısında yer alan bu yeradları, anlatma ihtiyacının ve anlatıbilimin temelini oluşturan bir parça olarak kabul edilir. Derleme sahası içerisinde yer alan *Çetinkaya Köyü*'ne adını veren köprü ile ilgili bir halk anlatısı oluşmuştur.

Çetinkaya Köyü'ne adını veren *Çetinkaya Köprüsü*, Kızılırmak Nehri'nin üzerinde konumlanmıştır. İlk inşa edildiğinde 650 metre uzunluğunda tahtadan yapılmış olan bu köprü, Bafra ve çevresinde devam eden bir gelenek olan “gelin geçirme” âdetiyle ilişkilendirilmiştir. Bu adetten dolayı “*Gelin Köprüsü*” olarak da adlandırılır. Bu gelenekte, gelin ve damat köprüden geçerken Kızılırmak Nehri'ne taş atar ve dilek dilerler. Bu ritüelin kökeninde bir hikâye yatar. Eski tahta köprüden geçen bir gelin alayı, köprü'nün çökmesi sonucunda Kızılırmak Nehri'ne düşer ve hayatını kaybeder. Bu olay günümüzde bilerek veya bilmeyerek hala göndermelerle anılır. Ayrıca, köprüden geçerken gelin ve damada yapılan büyülerin suyun üstünden geçince etkisiz hale geleceğine dair bir inanış, köprüden gelin geçirme geleneğinin temelinde yatan bir diğer unsurdur.

Çetinkaya Köprüsü < *Çetin+kaya Köprü+sü*.

Yöre halkına yöneltilen sorulardan biri, toplumu etkileyen olayların sonrasında belli bir bölgeye ad verilme sürecinin yaşanıp yaşanmadığıdır. Çok fazla olay yaşamayan köy halkı bu soruya iki yer ismi ile yanıt vermiştir. Bundan biri *Ganlu Tarla*'dır. Birileri arasında geçen husumet sebebi ile geniş bir alanı niteleyen bu yerde kan dökülmüş ve bölgenin adı bu şekilde anılmaya başlanmıştır. Kaynak kişiden edinilen bilgi şu şekildedir:

“*Hıdırellez arasında bizim bir tarlamız var Ganlu tarla diye orda adam öldürmüşler vurgunluk olmuş, orası öyle Ganlu Tarla.*” [KK-3]

Bir diğer yer ismi ise *Çocuk Boğan* tarlasıdır. Bulunduğu bölgede herhangi bir su birinkisi olmamasına rağmen geçmiş zamanlarda tarlada boğulmuş bir çocuk bulunmuş bu

yüzden bu tarla bu şekilde isimlendirilmiştir. Olayla ilgili kaynak kişiden elde edilen bilgi şu şekildedir:

“Çocukboğan diyolar. Zamanında biri boğdu çocuğu tarlaya attı öyle kaldı asvat boyunda dedimiz yer.” [KK-14]

Bazen yeradları biz araştırmacılara insanların korku ve endişelerini anlamak için veriler sağlar. Toplumun en değerli parçası olan çocuğun böylesine kötü bir olay ile karşılaşması toplumu derinden etkilemiş görünüyor. Normalde, benzer türden olumsuz olaylar unutulmaya çalışılıp ve örtmece söylemlerle üstü kapanırken bu yer isminde toplum, böyle acı olayları unutmamak ve yeniden yaşanmamasını temin etmek için burayı adlandırma ihtiyacı duymuştur.

Ganlu tarla < kan+lı tarla. *Çocukboğan* < Çocuk+boğ+an.

Köy halkının mevki adı olarak verdiği yerlerde genellikle tarlalar bulunmaktadır. Bazen tarlalarını mevki adlarını kullanarak ifade etmişlerdir. Eskiden *Gemi Dili* denilen bölgeye kadar köy sular altındaymış ve bu bölgede gemilerin bağlanması için diller olurmuş. Kaynak kişiden edinilen bilgi şu şekildedir:

“*Gemidili var buralar hep denizdi eskiden yukarda ağaçlığa kadar gelirdi deniz orada gemiler gancalara bağlanırdı. Şimdi uralar tarla.*” [KK-4]

Köyde şu anda yaşayan halk, yeradının veriliş hikâyesine tanık olmasa da büyüklerinden duyduğu bu anlatıyı günümüzde yeradı olarak yaşatmışlardır. Bir diğer yeradı ise *Nal Boğazı*'dir. Atların koşturulduğu ve yarış yapıldığı yere *Nal Boğazı* denmektedir.

Gemi Dili < Gemi dil+i. *Köklük*. *Nal Boğazı* < Nal Boğaz+ı. *Küllük Yeri* < kül+lük yer+i. *Künlük* < kül+lük. *Meşveret* < Meşveret. *Meşret* < meşveret.

Bir yeradı olan *Meşretler* ile ilgili halktan dinlediğimiz bir çözümleme yöntemi vardır. Kaynak kişi bölgede büyük ceviz ağaçlarının ekili olduğunu ifade etmiş, o ağaçların dibinde toplanıp eğlenildiğini konuşmaktan, sohbet etmekten dolayı *meşveret* denildiğini dile getirmiştir:

“*Meşretler deniliyor büyük ceviz ağaçları varmış bu arkada. Bizim bu evin arkasındaki alan öbür evlere kadar olan boşluk. Eskiden çok sürülüp ekilmiyormuş orası. Büyük ceviz ağaçları varmış. O ağaçların dibinde toplanıp eğlenirlermiş. Konuşmaktan getirdiler. Meşveretten geldiler.*” [KK-5]

Zamanla Meşveret sözcüğünden *Meşret* formuna geçtiğini görülmektedir. Arapça “danişma” anlamına gelen *meşveret* kelimesi bölge halkı tarafından bir yere ad olarak verilmiş olup yeradına halk tarafından verilen açıklaması doğru bir etimolojidir. Ayrıca köyde farklı yerlerde *Meşveret* olarak anılan başka yerler de vardır. Bu yerlerin ortak noktası bu yerlerin bir araya toplanma yeri olmalarıdır.

Küllük Yeri adı, bir yangın olayının ardından ortaya çıkmıştır. Bu yeradı, yangın sonucu oluşan ateşin kalıntısı olan “kül” kelimesinden türetilmiştir. Bu ad, toplumu korkutan bir olayın izlerini taşımakta ve köy halkının bu bölgeyle ilgili anılarını canlı tutmasına katkıda bulunmaktadır. Başka bir yerde meydana gelen bir yangında ise aynı ad kullanılmış, ancak zamanla adın söyleniş biçimi “küllük” olarak dönüşmüştür. Bu dönüşüm ve verilen yeradları, yangınların toplum üzerinde bıraktığı etkileri ve halkın bu tür olaylara dair anılarını yansıtmaktadır.

2.9. Etnik Kökenle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları

Çalışmanın yürütüldüğü bölge çok göç alan bir bölgedir. Hatta Hıdırellez köyü bir mübadele köyüdür. Gerçekleşen bu mübadelede köyden Balkanlara göç eden çok sayıda Rum vardır. Bu insanlar yöreden göç etmiş olsalar da yaşadıkları topraklarda hâlâ anılmaktadırlar. Bunlardan biri olan *Gürcü Köklüğü* denilen yer Gürcistan asıllı bir kadının ormandan ağaç sökerek oluşturduğu yerdir. Kaynak kişi bu yeradını şu şekilde açıklamıştır:

“*Gürcü köklüğü var urda gürcü bir karı var. Ormandan kök sökmüş tarla yapmış*” [KK-2]

Açıklamadan da anlaşılacağı üzere kök sökmek ağaç kesmek anlamında kullanılmaktadır. Tarım faaliyetinin ve yerleşimin sağlanması için yapılan iş, yerin sahibi olan kişinin etnik kimliği ile ilişkilendirilerek adlandırılmıştır.

Gürcü Köklüğü < *Gürcü kök+lük+ü. Rum Mezarlığı* < *Rum mezar+lık+ı*

Bafra çevresine göç ile çok fazla etnik grup gelmiştir fakat bunların birçoğu kabul görmemiştir. Etnik yapılarını uzun süre taşımaları etnik anlamda mümkün olmamıştır. Bu yüzden bu çevrede Etnotoponim alanında yapılan adlandırmalar azdır. Halk etnik kimliğe sahip olan topluluğu hızlı bir şekilde unutmuş ve İslamî değerleri göz önünde bulundurarak onları tekrar adlandırma sürecini gerçekleştirmiştir.

Diğer bir neden, sahanın bu madde tasnifine uygun örneklerin ya da kaynak kişilerin bu tasnife uygun örnekler verememesi olabilir. Sahanın Hıdırellez, Çetinkaya ve Yağmurca

Köyleri ile sınırlı tutulması, erişilecek kaynak kişilerin azlığına sebebiyet vermiştir. Bu tür yeradları zamanla yok olmuş, unutulmuş veya çeşitli nedenlerden dolayı halk bunları unutmak veya yaşatmak istememiş olabilir. Bu sebepten ötürü halkın ve folklor unsurlarının göz ardı edilmeden yeradlarının yeni bir tasnife ihtiyaç duyulduğu gibi, bu saha çalışmalarının da bir an önce yapılması gerekmektedir. Gelişen ve değişen dünya, sözlü kültür ve anlatıların zayıflamasına sebep olurken, her yeni nesil önceki nesle kıyasla halkın ürünlerine aynı değeri vermemekte ve bu ürünleri zihninde ve sözlü kültüründe aynı özenle yaşatmamaktadır.

2.10. Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yeradları

Çalışma sahamız, Bafra ilçesi içerisinde yer alan *Hıdırellez*, *Yağmurca* ve *Çetinkaya* köylerini içermektedir. Bu köylerden biri, tarihî bir çerçevede değerlendirildiğinde mübadele sürecine tâbi tutulmuş bir yerleşim birimi konumundadır. *Yağmurca* ve *Çetinkaya* köylerinden farklı olarak, *Hıdırellez köyü*, Hristiyanlık ile ilgili yer isimlerine daha sık rastlanan bir yerdir. Bu isimler, zaman içinde o bölgede yaşamış olan gayrimüslim bireylerin adları veya lakaplarından türetilmiştir. Aynı zamanda, Hristiyanlık dininin temsilcileri olan papa adıyla anılan yerler de mevcuttur. Ancak mübadele süreciyle birlikte toplum yapısında yaşanan değişiklikler, Müslüman topluluğun bu gayrimüslim isimlerinden rahatsızlık duymuştur. Yeni gelen Müslümanlar bu isimleri İslamlaştırmak amacıyla yeni yer isimleri üretmişlerdir. Bu rahatsızlık, yeni yer isimlerinin kullanılmaya başlanmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin, Marko adıyla anılan bir gayrimüslim bireyin ev çevresi olan “*Marko Avlusu*” yeni sakinleri tarafından “*Ev Avlusu*” olarak adlandırılmaya başlamıştır. “*Markonun Çeşmesi*” ise “*Çeşme Düzü*” adıyla anılmıştır. Bu isimler şu anda ikili bir kullanımla varlıklarını sürdürse de zaman içinde bu bölgelerde yaşamış gayrimüslim bireylerin varlığı unutulmaya başlanacak ve yeni isimler, burada yaşayanların yaşantılarında daha fazla hâkim olacaktır. *Papazın Avlusu* ile ilgili kaynak kişiden edinilen bilgi şu şekildedir:

“*Papazın Avlusu var Hıdırellez köyünde orda kilise varmış zamanında kilise olduğunun orda papaz kilise de olduğu için o mevkiin adını o tarla papazın umuş o tarla Papazın Avlusu olarak kalmış. Rumlardan galma.*” [KK-4]

Markonun Avlusu ile ilgili kaynak kişiden elde edilen bilgi şu şekildedir:

“*Bura Ev Avlusu diyerekten geçiyo ... Gavurları burdan alıyorlar bizi getiriyorlar becaış yapıldığında bu avlunun tam ismi Marko avlusu gavurun ismi Marko (Neresi tam*

olarak burası) bura ha bu Evin Avlusu (Burası papaza mı aitti) tabi burada onun yeri. Mezarlık Avlusu diye geçiyi ha bu yeşillik olan yerler (Neden böyle bir adlandırma yaptınız?) mezarlık burda diye diyerekten geçiyi.” [KK-1]

Rum bir kişinin adının verildiği bu yerler içerisinde bir de çeşme adı vardır. Kaynak kişiden *Markanun Çeşmesi* ile ilgili elde edilen bilgi şu şekildedir.

“Bu çeşmenin adı Markonun Çeşmesi o çeşme aktıyo devamlı köy meydanında gavurların oraya indirdiği su ama biz Çeşme Düzü diyoruz.” [KK-1]

Papazun Avlusu < papaz+un avlu+su. *Markonun Çeşmesi* < marko+nun çeşme+si. *Çeşme Düzü* < çeşme düz+ü. *Marko Avlusu* < marko avlu+su. *Ev Avlusu* < ev avlu+su.

Kaynak kişi çeşmenin adının *Markonun Çeşmesi* olduğunu bilmesine rağmen bu yeri bu isimle anmak yerine *Çeşme Düzü* demeyi tercih etmektedir. Su, Türk toplumu için önemli bir olgudur ve İslamiyet’te temizliği ve paklığı simgelemektedir. Halkın çoğunluğu Müslüman inanca sahiptir ve Müslümanlar, gayrimüslim birinin adını taşıyan sudan faydalanmak istememiş olabilirler.

Tüm bu süreçlere tâbi olan yeradlarından anlaşıldığı üzere, zaman içinde kullanılan yeradı değişirken, bu değişime neden olan etkenler arasında meydana gelen göçler ve köyün nüfus yapısının değişmesi vardır. Tüm bu değişimler sonucunda yeniden adlandırma ihtiyacı artmıştır. Bu sebeple, yaşanan sosyokültürel değişim ve dönüşüm sonucunda, yeradlarına bu değişim ve dönüşüm yansımış ve iki farklı yeradı ortaya çıkmıştır.

Derleme yaptığımız *Çetinkaya Köyünün* ilk adı *Mardar*’dır daha sonra köyün adı *Hasırlı* olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin sebebi, köyde bol miktarda kamışın yetişiyor olması ve köyde hasır örme geleneğinin yaygın olmasıdır. Son olarak köy sınırları içinde bulunan köprü nedeniyle köy, *Çetinkaya* ismini almıştır. *Çetinkaya Köprüsü*’nün adının ise bir halk hikâyesine dayandığı daha önce ifade edilmiştir. *Çetinkaya* isminin sosyo-kültürel değişimini ve dönüşümünü ayrıca bu başlık altında da incelemek gerektiğini düşünmekteyiz.

Bölüm Sonucu ve Değerlendirme

Dilbilim alanında yapılan tasnif çalışmalarında sınıflandırma ölçütü söz, şekil ve gramer özelliklerinden oluşmaktadır. Ayrıca Leksik-Semantik Sınıflandırma bugüne kadar çeşitli çalışmalarda defalarca kez sınanmıştır. Bizim bu bölümde yaptığımız sınıflandırma çalışması folklor açısından daha önce denenmemiş bir tasnif çalışmasıdır. Yapmış olduğumuz bu tasnif çalışmasının yapılacak olan yeni çalışmalarla sınanması faydalı

olacaktır ve yapılacak olan yeni araştırmalarla bu tasnif maddeleri genişleyecek ve ilgili alt başlıklar açılacaktır.

Biz sahadan elde ettiğimiz verileri folklor odağında yeni bir sınıflandırmaya tabi tuttuk. Bugüne kadar dilbilim başlığı altın etimolojik çalışmalar yapılmıştır. Fakat folklor çerçevesinden etimoloji alanına tam anlamıyla bir yaklaşım sağlanmamıştır. Halkın yaptığı etimolojik tahliller birer etimolojik açıklamalardır. Folklor bu açıklamaların doğruluğuna ya da yanlışlığına bakmaz. Halkın ürettiği ürünün işlevi ile ilgilenir. Halk açıkladığı yeradının hikâyesine inanmaktadır ve bu yeri bu hikâye ile kabul etmektedir.

Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemi adbilim çerçevesinden bakıldığında son derece yeterli bir sınıflandırma yöntemidir. Bu alandaki araştırmaların sınıflandırması yeterli olsa da adbilim çalışmaları genellikle leksik ve semantik unsurları merkeze almaktadır. Yeradlarının bilimsel bakımdan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu katmanlı yapıyı anlamak ve çözümlmek için yeradlarının disiplinlerarası özelliklerinden yola çıkarak bir sınıflandırma denemesi gerçekleştirdik. Bu tasnif çalışmasında bazı yeradları birden fazla sınıflandırma altında incelenme imkânı verebilmektedir. Özellikle lakaplardan oluşan yeradlarının lakap verme sürecindeki olaylar anlatıbilim, folklor çevresinden bakıldığında “Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” başlığı altında da değerlendirilebilir. Bu sınıflandırma yönteminde halkın ürettiği kültürel değerleri ve adların verililiş sürecinde halkın ölçütleri esas alınmıştır.

Folklor çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve dilbilimle doğrudan ilişkilidir. Toponomi alanında gerçekleştirilen adlandırma biçimleri de folklorun içerisinde hem kültürle hem dil hem sosyoloji ile hem felsefeyle hem de geleneksel halk düşüncesi ile ilişkilidir. Yerin verililiş sebebinde ortaya çıkan mistik ve efsanevi olaya halk inanmaktadır. Pragmatik anlamda mitolojiden itibaren insanların kendilerini iyi hissetmek için karşılaştıkları şeyi tanımlama ve onun kaynağına dair bir bilgi sahibi olma isteğı ve bu bilgi ile hükmetme ihtiyacı insanı bilmenin rahatlığı ile hareket etmesini beraberinde getirmiştir.

Etimoloji sadece dilbilimini ilgilendirmez. Halk etimolojisi her ne kadar daha yeni dönemlerde önerilen bir yaklaşım olsa da bu yaklaşım hem dilbilim hem halkbilim çalışmaları için önem taşımaktadır. şu ana kadar Toponomi alanında hep dilbilim çerçevesinden bir tasnif çalışması gerçekleştirildi halk etimolojisi bakımından da bir tasnif gerçekleştirilebilir. Bugüne kadar dilbilim alanı ile ilişkilili tasnif çalışmaları yapılmıştır fakat bu çalışmalar folklor alanı bakımından eksiktir. Çünkü dilbilim dediğimiz şey folklorun

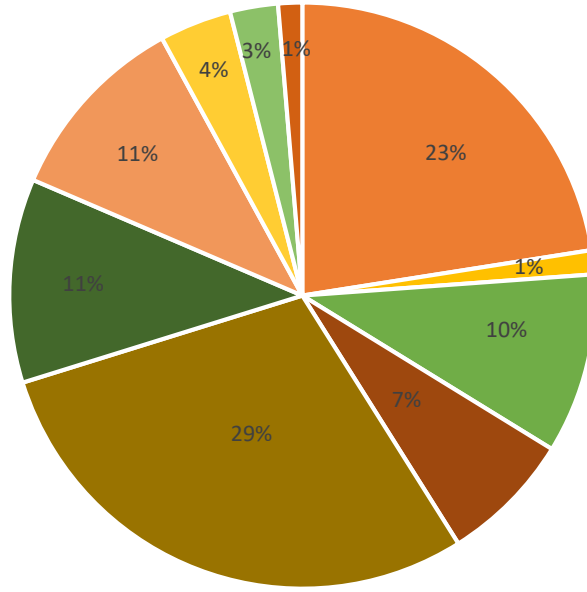
bizzat kendisidir. Oluşturulan yeradı bir kültür çevresinde oluştuğu için kültürün çalışma sahasına girmektedir. Dilbilim alanında yapılan çalışmalar bu durumu yıllardır göz ardı etmekte ve elde edilen yeradlarını kendi açısından sınıflandırmış olup halkın açıklamalarından da bir sınıflandırma yapmamıştır. Bu çalışmada halkın açıklamaları sınıflandırma ölçütlerinde kullanılmıştır. Halkbilim içerisinden oluşan her şey aslında dilbilimsel malzemedir. Halkbilim ile adbilim ilişkisi yeradlarının inanışla kültürle ve kabullerle açıklamasından kaynaklanmaktadır.

Araştırma sahasında elde ettiğimiz veriler doğrultusunda ad verme geleneği ile ilgili çeşitli bilgiler edindik. Bölgedeki yer isimlerinin verilmiş eğilimleri genel olarak antrotoponimlere, halk inanışları, kültürlere ve ritüellere dayandırılan yeradlarından oluşmaktadır. Yapılan çalışma içerisinde halk etimolojisi kapsamında açıklanan yer isimlerinin varlığı da oldukça fazladır.

10 madde ile sınırlandırılarak gerçekleştirilen bu sınıflandırma, yeradlarının folklor bağlamında daha kapsamlı biçimde incelenmesini sağlamak üzere biçimlendirilmiştir. Yapılan bu yeni sınıflandırma denemesi, ilgili çalışma sahasından elde edilen verilerden yola çıkılarak oluşturulmuş olup yapılacak olan yeni saha araştırmalarıyla ve çevre sahalardaki verilerle desteklenerek söz konusu sınıflandırmaya yeni maddeler eklenebilir. Böylelikle bu alanda yapmış olduğumuz bu sınıflandırma denemesi her çalışmada daha da kapsamlı hale getirilebilir.

Sahadan elde edilen yeradlarının 34'ü "Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 2'si "Etnik Kökenle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 15'i "Halk İnanışları, Kültürleri ve Ritüelleriyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 11'i "Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 44'ü "Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 17'si "Bitki Adlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 16'sı "Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılıkla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 4'ü "Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 2'si "Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları", 6'sı "Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yeradları" başlığı altında değerlendirilmiştir.

ELDE EDİLEN VERİNİN ORANSAL DAĞILIMI

1. Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları
2. Etnik Kökenle Açıklanan Yeradları
3. Halk İnanışları, Kültürleri ve Ritüelleriyle Açıklanan Yeradları
4. Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle Açıklanan Yeradları
5. Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla Açıklanan Yeradları
6. Bitki Adlarıyla Açıklanan Yeradları
7. Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılığıyla Açıklanan Yeradları
8. Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yer Adları
9. Halk Takvimi ve Konar Göçerlikle Açıklanan Yeradları
10. Halk Mimarisi, Maddi ve Görsel Unsurlarla Açıklanan Yeradları

Tablo 3. Halk Etimolojisi Tasnifi ve Tahlili Sonucunda Elde Edilen Verilerin Oransal Dağılımı

Buna göre “Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” başlığı altında değerlendirilen yeradları diğer sınıflandırma başlıklarına göre %29 oranda daha fazladır. Bunun sebebi sınıflandırma başlığını geniş tutmamız ve bölgede yerin fiziki özelliklere bağlı yeradlarının fazla kullanılmasıdır. Örneğin toprağın iç özelliğine göre *Hasiyer*, *Kozakla*, *Kozak*, *Gardlar* ve *Pamukluk* gibi tarlanın toprağının fiziki görünümü esas alınmış ve bu ölçüt yeradlarında çokça kullanılmıştır. Bu sınıflandırma başlığından sonra %23 oranla “Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” gelmektedir. Türkiye’de yürütülen tüm toponomi çalışmalarında en çok yeradı antroponimlerle oluşturulmaktadır. Bu gayet olağan bir durumdur. Genellikle üzerinde şahsi alanı bulanan kişilerle nitelendirilen alanlarda daha çok

lakaplar ve ünvan adları tercih edilmiştir. Ayrıca %11 oran ile “Bitki Adlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” adlarını *Nar Dibi*, *Çöğüzlük* ve *İncirli* toponimlerinde olduğu gibi üzerinde yer alan bitkilerin adlarından almışlardır. Aynı şekilde “Halk Ekonomisi, Tarım ve Hayvancılıkla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” %11 orana sahiptir. Daha sonra %10 oranla “Halk İnanışları, Kültürleri ve Ritüelleriyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” gelmektedir. Bu sınıflandırma içerisinde ulaşılan yeradları, halk tarafından dayandırılan inanışlarla açıklanan yeradlarıdır. Halkın kuşaktan kuşağa aktardığı yeradlarını inanışlar, kültürler ve ritüeller başta olmak üzere bir bütün halinde inceleyerek değerlendirdik. Adbilimin halkbilimi ilgilendiren tarafıyla oluşturduğumuz bu tasnif maddelerinde halkın inanışlarının yansıdığı yeradları bir sınıflandırma alanı içerisinde oransal olarak oldukça fazladır. Bir diğer sınıflandırma %7 oranla karşımıza çıkan “Belirgin Bir İnsan Öyküsüyle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” verilen yeradlarının verilmiş hikâyelerine dayanmaktadır. Başlangıçta her nesnenin adının verilmesinde bir hikâyeye olduğu kanaatindeyiz. Zamanla bu hikâyelerin halk arasında anlatılması bırakılmış, kuşaklararası yaşanan kopukluklar ve sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm bu yeradlarının hikâyelerinin unutulmasına sebebiyet vermiş olabilir. Bizler yaptığımız bu derleme çalışmasında hikâyelerine ulaşabildiğimiz yeradlarını kayıt altına aldık. “Sosyo-Kültürel Değişim ve Dönüşümlerle Biçimlenen Yeradları” %4 oran ile karşımıza çıkmaktadır. Bu sosyo-kültürel değişimin dayandığı yeradları genellikle bir mübadele köyü olan *Hıdırellez Köyü*’nde ortaya çıkmaktadır. “Halk Takvimi ve Konar-Göçerlikle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” başlıklı sınıflandırmada %3 oranla karşımıza çıkmaktadır ve bu oran Türk toplumundaki zaman kavramına verilen önem karşısında az bir orandır. Bunun başlıca nedenlerinden biri alanın üç köyle sınırlı olması, ulaşılan kaynak kişilerin aktardığı yeradlarının bu sınıflandırma başlığı altında yer almayan yeradlarının olması ve köy halkının adlandırma olgusunda tutundukları farklı tutumlardır. Son olarak zikredeceğimiz %1 oranla “Etnik Kökenle İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları”dır. Etnotoponimler derleme sahasında çokça karşımıza çıkmamaktadır. Bunun başlıca nedeni bölgedeki etnik kimliklerin zamana karşı yenik düşmesi ve araştırma alanının *Çetinkaya*, *Hıdırellez* ve *Yağmurca* köyleri ile sınırlı olmasıdır.

Türkiye’nin farklı coğrafi bölgelerinde yürütülen toponimi araştırmalarda, Leksik-Semantik Sınıflandırma yöntemi çeşitli malzemelere uygulandığında dahi benzer sonuçlar ortaya koyacaktır. Fakat bizim oluşturduğumuz bu sınıflandırmada Anadolu’dan elde edilen yeradlarının verilmiş süreçlerindeki anlatılarla ilişkilendirilerek aktarılmıştır. Her bölgede

yeradlarının oluşumundaki inanış farklı olacaktır. Farklı inanışlarla farklı kültürlerle oluşan bu yeradları oluşturulan tasnif maddelerini sınavarak genişletecek ve gerek duyulursa ilgili alt maddeler oluşacaktır. Bu tasnif maddeleri bizim derleme yaptığımız *Çetinkaya*, *Hıdırellez* ve *Yağmurca* köylerinde, bu alanda kaynak kişi olarak kullandığımız kişilerle ve onların inanış ve anlatılarıyla sınırlıdır. Bu çalışmada öne sürülen görüşler her bölgede yapılan yeni çalışmalarla sınırlıdır. Ortaya hem folklor hem de yeradbilim çerçevesinde daha önemli sonuçlar ve veriler çıkacaktır. Buradan hareketle yeni yapılacak olan çalışmalarla da bu çalışmanın eksikleri giderilecektir.

Gelişen ve değişen sosyal hayat ve teknoloji kırsal kesimde aile ilişkilerini ve kuşaklararası bilgi aktarımını etkilemektedir. Değişen dünya koşullarında insanlar daha çok sosyallikten uzaklaşmaktadır ve kültürün oluşturulduğu, aktarıldığı geniş aile kavramı yavaş yavaş yok olmaktadır. Sahada elde edilen yeradlarının veriliş hikâyeleri yeni kuşaklar tarafından hiç bilinmemektedir. Ulaşabildiğimiz yaşlı kesim de bu bilgileri belleklerinde muhafaza edebildikleri hali ile bizlere aktarmışlardır. Tüm bu değişim içerisinde halkın anlatma ve aktarma ihtiyacının yeni kuşaklarca farklılaşması, dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, elde edilen verilerin, halkın anlatıları ve sözlü kültürün bir ürünü olarak kayıt altına alınması, geçmişle bağlantıyı korumanın yanı sıra gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak açısından da ayrıca önemlidir.

Kırsaldan kente göç oldukça fazladır. Köyün büyük bir kısmı köyde ve merkezde ev sahibidir ve köyle kent arasında yaşamaktadır. Bu durum yeradlarının hatırlanmasına ve işlek bir şekilde kullanılmasına engel olmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal ve kültürel değerlerin paylaşılmasına ket vurmaktadır.

Kültürün kaynağı toplumdur ve toplumun dili ve ürettiği ürünler sürekli değişen bir dinamiğe sahiptir. Saha çalışmaları önemini hala korumakta olup kayıt altına alınan ürünlerin sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Toplumların ve kültürlerin sürekli değişim içerisinde olduğu göz önüne alındığında, mevcut yeradlarının gelecekte de var olup olmayacağı veya nasıl değişeceği konusunda kesinlik bulunmamaktadır.

Saha çalışmalarının bir diğer önemi Türk dili ve kültürüne kaynaklık edecek benzersiz zenginlikleri koruma altına almaktır. Bu ürünler koruma altına alınırken gelecek kuşaklara da aktarımı gerçekleştirilmelidir. Üretilen ürünler yazı ile kayıt altına alınsa da kültürün özellikle sözlü kültürün değişimine ve dönüşümüne engel de olmaktır. Sözlü kültürün icra ortamları ve kültürel çalışmalar desteklenmelidir.

Bu nedenle, saha çalışmaları ve akademik çalışmalar, sözlü kültür ve anlatıları koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda hayati bir rol oynamaktadır. Folklor unsurlarının göz ardı edilmemesi ve yeni çalışmalara olan ihtiyaç, bu değerli kültürel ögelerin kaybolmasını önlemek adına elzemdir. Saha alışmaları kültürel değerlerin tespitini ve sürdürülebilirliğini sağlamak için ayrıca önem taşımaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada Samsun ili Bafra ilçesine bağlı Çetinkaya, Yağmurca, Hıdırellez Köylerinden derlenen yeradları halk etimolojisi ve toponomi bağlamında incelenmiştir. Bu veriler öncelikle Tür Sınıflandırması ve Leksik-Semantik Sınıflandırma yöntemi kullanılarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca elde edilen mikroyeradlarının katman analizleri tarihi kaynaklardan yola çıkılarak incelenmiştir. Daha sonra aynı veriler “Halk Etimolojisi” bağlamında incelenmiştir. Alandan elde edilen veriler ve bu verilerin tasnif ve tahlili sonucunda ulaşılan sonuçlar hakkında başlıca şu değerlendirmelerde bulunulabilir:

Bu çalışmayla toplumların yeradlarını kullanma biçimlerini inceleyerek yeradlarının sadece bir isim olmanın ötesinde bir toplumun tarihi, kültürü, ekonomisi, eğitimi ve sağlığı hakkında özel ve önemli bilgiler içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede yeradlarının kültürel belleğin taşıyıcı görevini üstlendiği ve artık yaşayanı ya da icra edeni kalmamış olmasa bile sözlü aktarım yoluyla gelecek nesillere içlerinde yaşadıkları toplum hakkında bilgi aktarabildiği görülmektedir.

İsimlerin kökenleri ve değişimleri genellikle tarihi olaylar, kültürel etkileşimler ve toplumsal değişimlerle ilişkilidir. Adbilimciler, isimlerin tarihsel arka planını inceleyerek bir bölgenin veya bir topluluğun tarihini ve kültürünü daha iyi çözümleyebilirler. Yeradlarının incelenmesi tarihsel araştırmalara kaynaklık eder. Yeradlarının tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamını anlamak, tarihî olayları daha derinlemesine kavramak için önemlidir. Aynı şekilde yeradının veriliş sürecinde tarihî olayların incelenmesi, adların kökenleri ve kullanımları hakkında daha fazla bilgi sağlar. Bu nedenle adbilim ve folklor disiplinlerine ek olarak özellikle tarih disiplininin kuram ve yöntemlerinden, veri inceleme yaklaşımlarından yararlanılmalıdır. Mevcut tarihi kaynaklardan hareketle (Salname kayıtları, Tahrir defterleri, Halaçoğlu, 2011; Lezina ve Superanskaya, 2009; Türkay, 2005) şehir ve ilçe adları üzerinden katman analizi yapabilmekteyiz. Ancak resmi kayıtlarda bulunmayan mikro yer adları için durum farklılık göstermektedir. Bu bağlamda yakın bir zaman diliminde yok olma riski taşıyan mikroyeradları tespit edilmeli ve kayıt altına alınmalıdır. Bu şekilde gelecekte silikyeradları üzerine yapılacak çalışmalarda bu döneme özgü katman analizlerine ulaşılabilir. Hızlı kentleşme ile mikroyeradlarının derlenmesi ve kayıt altına alınması günden güne zorlaşmaktadır. Bu nedenle bu tür çalışmaların hızlandırılması gerekmektedir. Derleme çalışmalarının yürütüldüğü saha kültürel açıdan, hakbilim ve dilbilim araştırmaları bakımından oldukça zengin malzemeler sunan bir

bölgedir. Bölgedeki yeradları incelendiğinde, bölgenin inancı, kültürü, coğrafi yapısı ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen veriler tür ve Leksik-Semantik Sınıflandırma yöntemi kapsamında incelenmiştir. Tür ve Leksik-Semantik sınıflandırma yöntem dilbilim disiplini açısından oldukça yaygın olarak kullanılan bir sınıflandırma yöntemidir. Bu çalışma kapsamında yeradlarının folklor açısından daha kapsamlı biçimde incelenmesine imkan tanıyacak yeni bir sınıflandırma yöntemi önerilmiştir. Fakat bu yeni sınıflandırma önerisi derleme yaptığımız sahadan elde ettiğimiz verilerden hareketle oluşturulduğu için belirli bir sınırlılık içermektedir. Alanda yapılacak olan folklor merkezli toponimi çalışmalarında yararlanılabilecek bir örnek olmakla birlikte bu tasnif önerisinin yeni çalışmalarla sınanarak geliştirilmesi ve yeni bölgelerde elde edilen verilerle zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu yeradlarının geneli iç içe çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve bu özelliklerinden dolayı tek bir tasnifle açıklanmaları eksik bir açıklama olacaktır.

Leksik-Semantik Sınıflandırma içerisinde yoğun olarak antropotoponimlere ve topotoponimlere rastlanılmıştır. Dilbilim alanında yapılan diğer bildiri, tez ve makale çalışmalarında da bu durum benzer düzeydedir. Sahanın sınırlandırılması, sosyo-kültürel değişim ve dönüşüm ve köyden kente yaşanan yoğun göç yeradlarına ulaşmamızda zorluklar yaratmıştır.

Elde edilen malzeme Halk Etimolojisi ve Toponimi bağlamında oluşturulan on maddelik bir tasnif çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu maddelerden biri olan “Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” genele oranla en fazla örneği kapsamaktadır. Bunun nedenlerinden biri başlığın kapsayıcılığı ve halkın adlandırma sürecinde bölgedeki varlıkları, yer şekil özellikleri ve yapıları dikkate alarak temel bir adlandırma ve açıklama yöntemini öncelemesidir. Yeradlarının yoğun olarak toplandığı diğer başlık ise “Kişiadlarıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” başlığıdır.

Her iki sınıflandırmada da adlandırma olguları benzer sınıflandırmalar altında yoğunlaşmaktadır. Leksik-Semantik sınıflandırmada topotoponimler halk etimolojisi ve toponomi bağlamında gerçekleştirdiğimiz sınıflandırma içerisinde “Yerin Fiziki Görünümüyle, Konumuyla ve Yapısıyla İlişkilendirilerek Açıklanan Yeradları” başlığı altında toplanmıştır.

Bu çalışma ile günümüze kadar daha çok dilbilim perspektifinden ele alınan ve dilbilim alanının bir sınıflandırma ölçütü olan Leksik-Semantik sınıflandırma yöntemiyle değerlendirilen yeradlarına folklor ve halk etimolojisi temelinde yeni bir sınıflandırma yöntemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma, ilgili çevreden derlenen yeradlarıyla ilgili halk etimolojisi çerçevesinde oluşan anlatı ve açıklamalar merkeze alınarak gerçekleştirilmiştir. Farklı sahalarda yapılacak çalışmalar aracılığıyla derlenen yeradları ile yeni sınıflandırma kategorileri oluşturulup söz konusu bu tasnif genişletilebilir. Bu doğrultuda yapılacak yeni çalışmalar hem önerilen tasnifin geçerliliğinin sınanması hem de yeradlarının kültür ve folklor bağlamındaki zenginliklerinin daha iyi kavranarak bu çerçevede yapılacak yeni çalışmaları biçimlendirme potansiyeline sahip olması bakımından değerlidir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, V. (2004). Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme. *Millî Folklor*, 61, 124-133.
- Acaroğlu, M. T. (1978). Denizli İlinde Yer Adları. *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu*, Denizli, 22-73.
- Acaroğlu, M. T. (1987). Erzurum İlinde Yer Adları. *Erzurum Sempozyumu*, Erzurum.
- Acaroğlu, M. T. (1988). Malatya İlinde Yer Adları. *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu*, Malatya, 15-21.
- Acaroğlu, M. T. (1988). Malatya İlinde Yer Adları. *İnönü Üniversitesi I. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler*, İstanbul 15-22.
- Acaroğlu, M. T. (1992). Gagavuzca'da Takma Adlar, Soyadları, Yer Adları. *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri II.*, Ankara.
- Acaroğlu, M. T. (2014). *Dünyada Türkçe ve Türkçeleşmiş Yer Adları Kılavuzu*. İstanbul: Avrasya Kütüphaneciler Birliği Derneği Yayınları.
- Açikel, A. (2003). Artukabad Kazası Yer Adları (1455-1600). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 181-202.
- Akar, A. (2006). Renge Bağlı Yer Adlandırmalarında Muğla Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1), 51-63.
- Akbayar, N. (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akın, E. (2022). *Halk Dini/Dindarlığı Olgusunun Ziyaret Fenomeni Bağlamında Alevilik, Sünnilik, Süryanilik İnançları Açısından Halkbilimsel İncelemesi: Diyarbakır, Siirt, Mardin Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı.
- Akın, V. (1990). Trakya Köy ve Şehir Yer Adları Üzerine Bir İnceleme. *Türk Kültürü (TKAE) Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 329, 530-538.
- Akkaş, E. (1967). *Türkçede Hayvan Adlarının Kullanıldığı Yerler*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, D. (1974). Anadolu Yer Adları Üzerine En Yeni Araştırmalar. *TDAY Belleten*, 21 (22), 185-193.
- Aksan, D. (1982). Türkçe Çalışmalarında ve Öğretiminde Dilbilimin Yeri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 30 (1-2), 43-49.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksu, F. (1936). *Isparta İli Yer Adları*. Isparta: Isparta Halkevi Yayınları.
- Aktan, B. (1971). *Türkiye Toponomisinde İstanbul Yöresi 'Beyoğlu Kazası' Yer Adları*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Türkoloji Bölümü.
- Aktepe, O. Z. (1968). *Rize Vilayeti Yer Adları*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- Aktüzel, S. (1950). *İzmir Vilayeti Toponymiesi*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- Alagöz, C. A. (1984). Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler. *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildiriler*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 11-23.
- Albayrak Hacaloğlu, R. (2002). Borçalı Toponimleri. *Erdem*, 14 (40), 27-68.
- Aldan, M. (1965). *Türlü Yönleriyle Ayaş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Algeo, J.ve Algeo, K. (2000). Onomastics as an Interdisciplinary Study. *Journal of Names*, 48 (3), 265-273.
- Aliğaoğlu, A. (2013). Şehrsel Toponimi: Balıkesir İlinde Mahalle Adları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (29), 45-62.
- Alptekin, A. Berat (1990). Halk Hikâyelerinde Kahramanlara Nasıl Ad Verilmektedir?. *Millî Kültür*, 70, 36-39.
- Altunışık, İ. (2009). *Coğrafi Bakımdan Batman İli Yer adları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anorqulov, S. I. (2020). Toponyms as Culturaly Significant Language Units. *International Scientific Journal*, 9 (89), 1308-4944.
- Arslan, M. (2011). Beyşehir (Konya) Yer Adları ve Onomastik Bilimine Katkıları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı. 25. (s.329-335).
- Atalay, B. (1973). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. İstanbul: Dizerkonca Matbaası.
- Aydın, E. (2012). *Eski Türk Yazıtlarına Göre Eski Türk Yer Adları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2016). *Eski Türk Yer Adları*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Aysever, L. (2001). Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 153-166.
- Bahadır, E. (1975). *Hatay Vilayeti Toponymisi Denemesi*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barthes, R. (1996). *S/Z*. (Çev: S. Öztürk Kasar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başkan, Ö. (1971). Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 18, 237-251.
- Başkaya, M. (2008). *Denizli Adının Anlamı ve Çivril İlçesinin Bazı Yer Adlarının Tarihsel Gerçekleri (I B.)*. Denizli: Bilal Ofset.
- Başoğlu, Ş. (1964). *Türkiye Toponomisinde İstanbul Yöresi Sokak Adları*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başol, M. (1972). *Karaova Ağzı Üzerine Bir Dil Araştırması*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bauman, R. (2008). Tür, Performans ve Metinlerarasılığın Üretimi. (Çev: Işıl Altun). *Millî Folklor Dergisi*, 78, 114.122.
- Baykara, T. (1991). *Hınıs ve Malazgird Sancakları Yer Adları- XVI. Yüzyıl*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baykara, T. (2023). İlk Türk Devirleri: XI-XIV Yüzyıllarında Bafra. O, Köse (Ed.), *Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Bafra I* (109-119). Ankara: Berikan Yayınevi
- Bayrı, M. H. (1951). *İstanbul: Yer Adları ve Yer Adlarına Bağlı Folklor Bilgileriyle*. İstanbul: Hayat Yayınları.

- Belce, A. (1968). *Manisa İli Yer Adları*. Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bıçakcı, C. (2019). *Giresun İli Bulancak İlçesinin Yer Adları ve Dil İncelemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Bozyiğit, A. E. (1984). Atasözlerimizde Yer Adları. *Türk Folkloru Dergisi*, 5(60), 30-33.
- Bozyiğit, A. E. (1992). Kırıkkale İli Köy Adları. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 13-28.
- Bozyiğit, A. E. (1992). Kırşehir Köy Yer Adları Üzerine. *Anadolu Folkloru*, 523-527.
- Bozyiğit, A. E. (1995). *Türk Adbilim Bibliyografyası (Deneme)*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- Bozyiğit, A. E. (1997). Ankara İli Merkez İlçelerinde Bulunan Kişi Adlı Mahalle-BulvarCadde-Sokak ve Meydan Adları Üzerine. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 82-86.
- Bölük, R. (2018). Serik Ağzında Ünsüzler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 885-943.
- Budak, A. (2001). *Yurdumuza Yerleşen Oğuz–Türkmen Boyları ve Bazı Yer Adlarımızın Anlamları*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları.
- Candar, A. A. (1934). *Türk Budun, İl, Uruk, Ulus, Boy, Oymak, Avul, Oba ve Soy Adları*. Ankara.
- Ceylan, M. (2003). Ege Adalarının Türkçe Adlarına Genel Bir Bakış. *Avrasya Etüdler*. 25, 93-124.
- Ceylan, M. A. (2004). *Ege Adalarında Türkçe Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Chapman, R. L. (1966). Planter's Warts: A Folk Etymology. *American Speech, Duke University*, 41 (3), 238.
- Charlton T. (1879), *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press.
- CİNOĞLU, T. (1975). *Sakarya'da Yer Adları*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
- Connerton, P. (2014a). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (çev. Alaeddin şenel). 2. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkon, H. (2017). *Sariveli ve Başıyayla (Karaman) İlçeleri Yer Adları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, O. (2013). *Yunanca, Ermenice, Lazca, Gürcüce ve Türkçe Kaynaklara Göre Doğu Karadeniz Yer Adları ve Söz Varlığı*. İstanbul: Çatı Yayınları.
- Çelebi, Z. (2005). *18. Yüzyıl Osmanlı Coğrafya Yazarı Uluslu İbrahim Efendi ve Bilinmeyen Yönleriyle Tarihsel Coğrafyamız*. İzmir: Altın Kalem Yayınları.
- Çelik, A. (2018). *Cumhuriyet döneminde Yer İsimlerinin Türkçeleşmesi Meselesi*. R. Doğanay ve A. Çelik ve F. Özçelik (Ed.), *Fırat Özdemir'e Armağan (495-531)*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

- Çelik, A. ve Uysal, R. (2020). Bartın ili Ulus ilçesi Uluköy ve Zafer köyleri mikrotoponimleri ve dil incelemesi. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 151-169.
- Çetin, Ö. (1971). *Aydın'daki Yerleşme Bölgelerinin Adlandırılması*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıraklı, M. F. (2015). *Anlatıbilim*. Ankara: Hece Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni. *Folklor/Edebiyat*, 24 (4), 27-42.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dégh L. (2001). *Legent and Belief: Dialectics of a Folklore Genre (Efsane ve İnanç: Folklor Türlerinin Diyalektiği)*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University
- Demiray, M. G. (1962). Gemerek'te Yer Adları: Gemerek Pınarları, Mahalleleri. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 7(154), 2726-2727.
- Doğru, A. M. (1985). *Yukarı Kür Boylarının Yeradları Üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Afşin Matbaası (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları).
- Dundes, A. ve Bronner, S. J. (2007). *The meaning of folklore: The analytical essays of Alan Dundes*. Logan: Utah State University Press.
- Ercilasun, A. (2022) Halk Etimolojisi. *Türk Dili Dergisi*, 841, 10-13
- Erciyes, O. (2011). *Osmanlı'dan Günümüze Ulaşan Tarihi Kıbrıs Türk Yer Adları. I. Uluslararası Lefke Avrupa Üniversitesi Tarih Kongresi*, Lefke: Lefke Avrupa Üniversitesi Yayınları, 435-441.
- Eren, H. (1965). Yer Adlarımızın Dili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 13, 155-165.
- Eren, H. (2010). *Yer Adlarımızın Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eröz, M. (1966). *Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Fliatouras, A. (2019). The folk etymology in Greek dialects: A first approach. Proceedings of the 7th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, *Patras: University of Patras*, 59-71.
- Gezgin, İ. (2020). *Homonarrans*. (3. Baskı). İstanbul: Redingot yayınları.
- Göl, S. (1972). *Niğde İli Toponomisi*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Gülbetekin, M. (2017). *Mekânın Hafızası Yer Adları*. Ankara: Kitapevi Yayınları.
- Gülensoy, T. (1984). Elâzığ, Bingöl ve Tunceli İlleri Yer Adlarına Bir Bakış. *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Başbakanlık Basımevi. 149- 156.
- Gülensoy, T. (1995). *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2011). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*. İstanbul: Togan yayıncılık.
- Hanilçe, M. (2013). Vatan Topraklarındaki İmza: Türk Yer Adları, Zile Kazası Örneği (1455-1575). *Turkish Studies*-8/2, 89-135.

- İzmir, R. (1986). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü (Almanca-Fransızca-İngilizce Karşılıkları Eski ve Yeni Şekilleriyle-İndeksli-)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kalkan, G. (2014). *Gaziantep Yer Adları Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplanoğlu, R. (1996). *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*. İstanbul: Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları.
- Kaplanoğlu, R. (2001). *Bursa Ansiklopedisi: 1 Yer Adları*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları.
- Karagöz, İ. (2003). *Maçka Yer Adları*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları.
- Karagöz, İ. (2006). *1933-Trabzon Yer Adları*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Karagöz, İ. (2006). *Grek, Bizans ve Eski Türk Kaynaklarına Göre- Trabzon Yer Adları*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Karaağaç, G. (2020) Sözlüklerimizde Halk Etimolojisi. *Belgü*. 5: 7-18.
- Karaoğlu, G. G. (2020). Toprağın Dili: Ad Bilimi Çerçevesinde Sinop İli İlçe Köyleri Adları Üzerine Bir İnceleme. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 1-12.
- Kemik, F. (2003). *Evliya Çelebi Seyahat namesinde Halk Etimolojisi (I-II Ciltler)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, A. (2019). *Folklor ve Disiplinlerarasılık*. Ankara: Akçağ.
- Keskin, A. (2019). Halkbilimi Çalışmalarında Disiplinlerarasılık: “Neden”, “Ne Zaman”, “Nerede” Ve “Nasıl”?. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 925-944.
- Keskin, A. (2020). *Türk Kültüründe Lakaplar*. Akçağ yayınları.
- Keskin, A. (2021). Adbilim Odağında Lakaplar ve Lakaplarla Karıştırılan Başlıca Terim ve Kavramlar. *Avrasya Terim Dergisi*, 9 (2), 54-62
- Keskin, A. (2023). “Adbilimin Disiplinlerarası Temellerini ‘Anlamak’ Ya Da ‘Anlamamak’: Folklor Çalışmaları Örneğinde Disiplinlerötesi-Analitik Bir Değerlendirme.” *III. Xalqaro Onomastika Simpozumu (III. Uluslararası Adbilim Sempozyumu) Tam Metin Bildiri Kitabı*. (Ed.: Nosirjon Uluqov), Namangan: Namangan Davlat Universiteti, 309-323.
- Keşan, F. (2022). *Sakarya İli Yer Adlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Kibar, O. (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köse, S. (2014). *İzmir – Karaburun Yöresi Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kuşdemir, A. (2018). *Yerköy İlçesi Yer Adları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
- Lezina, L. N. ve Superanskaya, A. V. (2009). *Bütün Türk Halkları*. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Mechling, J. (1997). Homo Narrans across the Disciplines. *Western States Folklore Society*, 50 (1), 41-51

- Mutzafi, H. (2018). Folk Etymology in the North-Eastern Neo-Aramaic. *Aramaic Studies*, 16, 215-233.
- Niles, J. D. (1999). *Homo narrans: The poetics and anthropology of oral literature*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Türkiye’de Folklorun İlk Makaleleri. *Millî Folklor*, 25(99), 5-14.
- Özel, Perihan. (1964). Antalya Vilayeti Toponimisi Denemesi. Tez (Bitirme), İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Özkaya, A. (1966). *Gaziantep Vilayeti Köy, Sokak, Mahalle ve Mevki İsimleri Toponimisi*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Pashayeva, F. ve Yunusov, Y. (2013). Adların Oluşumunda Ekstra-Linguistik Faktörlerin Rolü. 13. *Uluslararası Dil, Yazın Ve Değişibilim Sempozyumu: Basit Üslup*, 629.
- Sönmez, S. (2023). Xv. Yüzyıl Ortasında Tokat Nahiyesi: İskân Ve Nüfus. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2, 189-208.
- Stachowski, M. (2011). *Etimoloji*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şahin, G. (2010). Türkiye’de Yapılmış Toponomi Çalışmaları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 134-156.
- Şahin, İ. (2007). Türkçe Yer Adlarının Yapısı Üzerine/ Dealing With the Structure of Turkish Place Names. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14 (32), 1-14.
- Şahin, İ. (2013). Türkiye Yeradbiliminde Terim Ve Tür Sınıflandırması Sorunları. *Avrasya Terim Dergisi*, 1 (1), 46-58
- Şahin, İ. (2015). Türkiye Yeradbiliminde Leksik-Semantik Sınıflandırma Meselesi. *Avrasya Terim Dergisi*, 3 (1), 10-21.
- Şahin, İ. (2016). Filoloji ve Botanik Alanlarının Kavşığında Yerel Fitonimler (Bitkiadları) Meselesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (56), 775-791.
- Şahin, İ. (2016). Saruhan ve Saruhanoğulları Adlarının Kökeni Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 10 (18), 219-233.
- Şahin, İ. (2019). *Adbilim*. (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Şen, S. (2008). Türkiye’de Meyvelerden Yararlanılarak Verilmiş Yer Adları. *Turkish Studies*, 3(5), 401-419.
- Şenel, M. (2017). Gençliğin Adıyla İmtihani. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD)*, 1 (1), 72-84
- Şenel, M. (2006). Rize İlinin Uzak Taşınmış (Paralel) Yer Adları. *I. Rize Sempozyumu*, İstanbul, 405-407.
- Şenel, M. (2008). Gaziantep İlinin Yakın Taşınmış (Paralel) Yer Adları Örneği. *Uluslararası Gaziantep Araştırmaları Sempozyumu*, Gaziantep.
- Şentürk, M. (2021). Adbilim, Kültürdilbilim ve Folklor Odaklı Türk Kültüründe Lakaplar. *Gazi Türkiyat*, 0 (29), 280-282.

- Talas, M. (2001). Prof. Dr. Mehmet ERÖZ'e Göre Türkiye'de Yer Adları Meselesi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (135), 237-240.
- Tan, N. (1984). Türkiye'de Yer Adları Verilirken veya Değiştirilirken Neler Esas Alınmalıdır? *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 779-783.
- Tanriverdi, H. (2018). Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8 (3), 595-601.
- Tekin, M. (1990). Hatay'da Türkmen Aşiret ve Oymaklarının Adını Taşıyan Köyler, Mahalleler. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (66), 187-191.
- Top Yılmaz, S. (2021). Türkiye Toponimi Çalışmalarında Semantik Tasnif Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 61 (2), s. 1123-1161.
- Topal, S. (2019). *Başkurt Destanlarındaki Toponimler Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.
- Tuncay, H. (1945). Trabzon Adı Üzerine Bir Araştırma – IV. *İnan Dergisi*, 0(20).
- Tuncel, H. (2000). Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 23-34.
- Turan, A. (1991). Batı Trakya ve Doğu Anadolu Köy Adları Üzerine Bir Mukayese. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (71), 167-177.
- Turan, A. (1993). Kırım ve Doğu Anadolu Yer Adları Üzerine. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (85), 89-135.
- Türkay, C. (2005). *Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*. (2. Baskı). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Uğurlu, M. (2007). Türkçe Yer Adları: Günlükbaşı. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (34), 129- 137.
- Uğurlu, M. (2011). Türkçe Yer Adları: Göcek. *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri I*, Muğla, 315-318.
- Uyanık, H. (1971). *Kars Vilayeti Kaza, Nahiye ve Köy Toponomisi (Yer Adları)*. Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yabancı Dil Yayınları.
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. (Çev B. İnandı). Ankara: Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Yay.
- Yağmur, Ö. (2014). Höbek Köyü Yer Adları Üzerine Bir İnceleme. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 49, 243-264.
- Yavuz, S. ve Şenel, M. (2013). Yer Adları (Toponim) Terimleri Sözlüğü. *Turkish Studies*, 8 (8), 2239-2254.
- Yıldırım, D. (1998). Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler. *Milli Folklor*, 1, 16-17.
- Yıldız, H. (2007). Türkiye'de Çingeneler için Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 61-82.
- Yiğit, H. ve Dinç, H. (2023). Adbilim Açısından Osmaniye Hasanbeyli İlçesinde Kullanılan Lakaplar. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0 (10), 835-855.

Yürüdü, E. ve Toksoy, M. (2017). Halk Kültürü Ve Doğa Koruma: Tokat Örneği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12 (2) , 161-176.

<https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Gopsbad/Issue/48589/617328> (25.07.2023)

<https://www.etymonline.com/search?q=Pineapple> (18.09.2023)

EKLER

Ek-1: Etik Kurul Onayı

Bu çalışma, Samsun Üniversitesi Etik Kurulu'nun 22.02.2023 tarihli toplantısında alınan 2023/16 karar sayılı etik kurul onayı ile gerçekleştirilmiştir.

Ek-2: Görüşme ve Anket Soruları Listesi

a)

1. Kaynak kişinin adı ve soyadı:
2. Kaynak kişinin doğum yeri:
3. Kaynak kişinin doğum yılı / yaşı:
4. Kaynak kişinin eğitim durumu:
5. Kaynak kişinin verdiği bilgiyi kimden öğrendiği:
6. Kaynak kişinin ikamet adresi:
7. Derleme çalışmasının yapıldığı yer:
8. Derlemenin yapıldığı tarih (gg.ay.yıl.):

b)

1. Bu çevrede bildiğiniz yeradları var mıdır? (Dağ, ova, çay, akarsu, yerleşke vb.)
2. Varsa nelerdir?
3. Bu yerler arasında hangilerinde buldunuz?
4. Bu yerler ile ilgili herhangi bir anlatı, efsane veya buna benzer şeyler biliyor musunuz?
5. Biliyorsanız bunlar nelerdir?
6. Bu yeradlarının sizce anlamları nelerdir?
7. Bu yeradlarında fiil veya isim geçmekte midir?
8. Bu anlatıları kimden, nerede, ne zaman öğrendiniz?
9. Bilmiyorsanız çevrenizde bilen birileri var mı?
10. Bilen kişinin bilgilerini paylaşabilir misiniz?
11. Bulduğunuz yerlerle ilgili sizin yaşadığınız bir olay var mıdır?
12. Varsa bunu anlatır mısınız?
13. Bu yeradlarının başka adları veya sizin günlük hayatta kullandığınız bir ad var mı?
14. Sizce bu yeradları ile ilgili anlatı, efsaneler ne derece inanılır?
15. Bu yeradlarının adlandırılışında sizce günlük hayat, inanış veya yöre ile bir ilgilisi var mıdır?
16. Bu çevrede yazamış tarihe mal olmuş insanlar var mıdır?
17. Düğün, kına gecesi, gelin alma gibi toplantılardan önce uğradığınız veya ziyaret ettiğiniz yerler var mı?
18. Bu yeradlarından sizce kutsallık atfedilen veya çevrenizde kutsal olarak görülen yerler var mıdır?
19. Varsa nelerdir?

20. Peki, bunlarla ilgili bir anlatı biliyor musunuz?
21. Bu çevrenin tarihi veya geçmişi hakkında başka bilgileriniz var mı?
22. Adı değişen yeradları veya sizlerin kullandığı özel adı olan yerler var mıdır?
23. Varsa bunlar nelerdir?
24. Bunlar hakkında bir anlatı veya adları ile ilgili bir bilginiz var mı?
25. Varsa anlatı mısınız?

EK-3: Derlenen Malzeme Örneği

[KK-1]

1. Bu çevrede bildiğiniz yeradları var mıdır? (Dağ, ova, çay, akarsu, yerleşke, tarla vb.)

Var.

2. Varsa nelerdir?

Bura *Ev avlusu* diyerekten geçiyö. Bu tepelere *Hacıbubalar* diyolar (neden öyle diyorlar?) lakabı öyle bizim gelmemizde o şekilde sahibi öyle bura mübade olduğu için mübadil yerleşimi burası. Aşağıda *Hozan* diye geçiyi bir tane tarlamız var. (Nedir anlamı) o zaman öyle koymuşlar biz öyle bulduk. Bu yanda bir tarlamız var *Tumba* diyerekten Mardar mevki yani Çetinkaya mevki de Tumba olarak geçiyi lakabı öyle. (Siz mi koydunuz adını?) Hayır, biz koymadık gağurlardan kalma isim birinin lakabı. (Büyük bir olay veya toplumu derinden etkileyecek bir olaydan sonra isim verdiğiniz bir yeradı var mı?) Fetibey vardı. *Fetinin bayırı* derler zaten bu Hacıbubanın altına Fetinin bayırı derler. Fetibey vardı çok azgın olduğu için onu vurmuşlar burada. Şurda dere var burdan aşağı inen o dereye onu jandarmalara vur emri veriliyor. Jandarmalar vuruyor (Bu olay kaç yılında oluyor?) çok oluyor biz gelmelerimizde oluyor.

(Bildiğiniz Dağ isimleri var mı?) Meralar var işte *Kocadüz* diye gecen mera var köy merası. Her tarafı orman bütün çevresi orman ortası düz köyün mera hayvan yayılma alanı. *Biberağa* diyerekten var habu alt tarlalar Biberağa diyerek geçerler. *Maşatlık* denilen yerin bir üzerleri Biberağa diyerekten geçer. Biberağa daha öncelerin sahibi bu mübadeleden öncesinin. Yol boyunca sahibi olan kişilerin de *Hafızın Memet* diyolar onlarınmış buralar. O yolun altındaki düzlüklere *Meşveret* derler düz olana öyle derler hep bi seviye düz olduğu için Meşveret derler. Şimdi biz Bulgaristan'dan gelindiğinde bizim dedelerimiz olar mı koydu oların tabiri ile konuşuldu. Ziraad alanı zaten şimdi şu an çeltik yapılyo o Meşveret denilen alana çeltik yapılyo komple verimli güzel tarla hangi ziraati yaparsan olur barajdan geçti oranın suyu. Çetinkaya'nın mevkiinde *Kaya(kahya) Memetler* geçer Kahya memetlerin tarlaları vardır orda benim biraz önce Tumba diye yazdığım yerlerin içinde işte. (*Kahya Salağı* dediğiniz yer buranın içinde mi?) o şu düzlemede olması lazım salaklar yolun altındaki aynı düzlemede Çetinkaya'nın bi üzerinde oralar hep boşluklu oraları hayvan yaydırma şimdi sahiplendi. Kahya Memetler olar burda bu köyün çıkışında köyün hemen bitişinde Papazın avlusu diye geçer şimdi bu bizim köyün sırtı ormana kadar Papazın avluları diye geçer. O işte gaurun ismi papaz diye (Önceden Papaz mı var mı burada) tabi canım

önceden burası gavurların elindeydi. Gavurları burdan alıyorlar bizi getiriyorlar becaiş yapıldığında bu avlunun tam ismi **Marko avlusu** gavurun ismi Marko (Neresi tam olarak burası) bura ha bu evin avlusu (Burası papaza mı aitti) tabi burada onun yeri. **Mezarlık Avlusu** diye geçiyi ha bu yeşillik olan yerler (Neden böyle bir adlandırma yaptınız?) mezarlık burda diye diyerekten geçiyi. Mezarlık avlusu denilen yere öğüne **Biberağa** direk geçer. Oradan mezarlık ayrılında bu tarladan mezarlık avlusu geçmiş. (Biber ağa ne demek? Neden bu isimi kullanıyorsunuz bir hikâyesi var mı?). Sahiplerin ismi o sülalenin ismi (Bu sülale gavur mu?) Evet. Artık buraya **Kılıçlınm avlusu** deniliyor. (Köyünüzün adı neden Hıdırellez?). Köyümüzün adı Hıdırellez Bafra'nın kuruluşu burda olduğu için burda karşıda kümpet diye bir yer var yatır var bu mardarın üzeri şu sırtta orda bayram olduğu için orda Hıdırellez yapılıyordu önceden eğlence önceden burda yapılıyordu sonradan burda Bafra'yı kurma istemişler kuramamışlar demek siyasette bilmez değilsin hani bura yerleşememişler alan az gelmiş evvelden şehir buraymış Bafra aşaa kurulmuş asıl buraymış yani merkez oranın Hıdırellezi bura Hıdırellez alanı olarak geçtiği için o ismi taşıyı devamlı ilk kurulmada devamlı sürekli burada Hıdırellez yapıyormuş Bafra denilen yer. Buraya yerleşen kişi adı Hızır İlyasmış Hıdırellez diye geçmiş Hıdırellez eğlencesi yapılıncı Hıdırellez olarak geçmiş. Evvelden dedeler varmış gömülüyomuş üç tane dede varmış şey üç tane kardeş varmış gelmişler oraya yerleşmişler biri oraya yerleşmiş ismi Hızırılmış oraya yerleşenin öldüğü zaman şeyini yapmışlar mezarını yapmışlar. Hamamlık yapmışlar herbir şeyi oraya kurmuşlar zamanında işte rahatsızlık olmuş neden olmuşsa hıdırellezi orada yapmayı bırakmışlar ama eserlerde orda kalmış. Hıdırellez yapmak unları için yapmışlar. **Kümpet** kümpet şeklinde mezar yapıldığı için denmiş. Onun içinde aslında mezar var evliyayı korumak için yapmışlar. Bu çeşmenin adı **Markonun çeşmesi** o çeşme akıyo devamlı köy meydanında gavurların oraya indirdiği su ama biz **Çeşme düzü** diyoruz.

Maşatlık burdan gidenlerin lakabı. **Nenem yaka** var mübadele ile gidenlerin nenelerinden kalma. (Bu yerler arasında hangilerinde bulundunuz?)

(Bu yerlerden hangilerinde bulundunuz?) Hepsi bizim köyün yerleridir, hepsinde bulundum.

[KK-2]

1. Bu çevrede bildiğiniz yeradları var mıdır? (Dağ, ova, çay, akarsu, yerleşke vb.)

Var.

2. Varsa nelerdir?

Gemi Dili var. Garadura var tarla isimleri. **Garadura** dedikleri Çetinkaya'ya uzak bi bölge orası ormanlık alanmış. Garadura yani ormanlık alan uzak anlamında söyleniyor bir tane de şey var **Top yeri** diyolar bir de şeymiz var kurtçularla bizim aramızda top yeri derler bu elektronik sistemler daha çok olmadan önce bizim çocukluğumuzda gençliğimizde oraya harita askeri bölükleri geliyordu orda bir ay iki ay yazın harita çalışması yapıyolardı orda büyük bir taş var ölçüm taşı tabi şimdi her şey uydudan halloluyor. Çetinkaya'nın yani buranın ilk ismi Mardar tapu kayıtlarında Mardar olur da sonra 62'de isimlerin Türkçeleştirilmesi oldu o zaman burası çok hasır dokurdu yani bu sazdan göllerden gamış getirirlerdi gamış. Bu gamışı evde gurudurlar serip daha sonra yumuşadırlar kilim gibi şey dokurlardı hasırdan gamışdan ondan dolayı burda çok yapıldığı için burayı **Hasırlı** dediler. 89 yılında burası belde belediyesi oldu belediye olduğu zaman da bu Çetinkaya köprüsünden dolayı burası **Çetinkaya** oldu kemerli köprümüz yokmu heh ondan dolayı da Çetinkaya oldu. Mesele şimdi şey var **kaya (kahya) Salağı** salak demek şey yani hayvan beslenen otlanan yer şimdi bu köydede en büyük eski sülale kahyalar derler kahyalar buların salakları varmış ordan ismi kahya salağı kaldı. Şu bölgede **Hayrat armut** diye bir bölgemiz var tarlalarımız urda büyük bir armut ağacı varmış merada zamanında vatandaşın biri hayırına armut dikmiş hayrat yani herkes yiyebilir. O bölgenin ismi de hayrat armut. Şimdi **Garaman pınarı** burda lakabı karaman diye vatandaş varmış hayırserver burda yolunkenarına pınar ektirmiş çok eskiden pınar dediğim kuyu kenarı taş örgülü su kuyusu demiş ki urdanda yer bırakmış iki dönüm üç dönüm bu yeri kim isterse bu kuyunun bakımını o yapsın demiş burdanda gelip geçen su için demiş hayrat garaman pınarı bölgesine undan Garaman pınarı diyolar bizde pınar derler kuyuya bazı bölgelerde akan suya pınar derler. **Hızrbey Türbesi** dedimiz yer var. Orda türbe var türbenin yanında galıntıları olsa da tarihi Hammam var. O hamamın üstünde büyük su kaynaklarımız var o hamama zamanında toprak ile su veriyolamış. Orası yerleşim yeriymiş. (Bu mekân halk tarafından kutsal olarak mı kabul ediliyor?) Önceden dua ediyidi ama şimdi hurafeler gaktuğuçun onuda beylik dediler ondan sonra dede mede değil giderlerdi çocuğu olmayanlar adak kesiyolardı çevresinde dolanıp işte dua falan yapıyolardı ama baktık biz öğrendiğimiz kadarıyla ordaki yatak evliya veya din adamı değil normal bir

beyin oğlu vebadan ölmüş. Sinop'tan İsfendiyaroğullarından iki kardeş geliyorlar biri oraya biri türbeye bide beylik yani hani Osman bey filmi varya öyle beylik şimdik orda dede mede olsa orayı söktüler mezarını sökemezlerdi Allah izin vermezdi. Eski horozan yapımı. Türbe 1360 larda yapıldı hamam da daha sonra yapıldı. Hamam daha sonra türbeden sonra yapıldı tam tarihi şeyi yok amma. (Bu yere hangi dönemler gidiyordunuz? Doğum, düğün ve ölüm). Yağmur duğasına çıkılıyordu. Bi de herhangi bir sıkıntısı olan aileler oraya gelip bir adak kesip türbesinde dua falan yapıyolardı. Bi de böyle taş vardı yazulu iki genç birbirini sevmek içi daş yapışturulardı. Onu çaldular götürdüler. Osmanlıcaydı.

Bu sinangilin tarlaları var **Kör pınar** orda da kayak suyu çıkıyor ama şey değil eyi su ama zaiif su az çıktığı için gür değil ama gine yetiyih. Daha ilerde bir bölgemiz var **Yapraklık** ağaçlıgımış orda hayvanlar yani dış budak ağacı oluyomuş yani sizin cınar. Esas cınar ağa bu bunlar dış budak buların yaprağını hayvanlara gödürdükleriçün o bölgeye yapraklık diyorlar. Taş bedek var. Bi de Kuşçularla aramızda bir yer var oraya **Kuşçular yazısı** diyorlar. **Kuşçulara** yakın bölge ya tarlalara demişler ki bu taraf Kuşçular yazısı yani arazi düzlük. Bir de bu tekel depolarının ardası var **Gardlar** derler gardlar. Orası daha çok hayvanlara mera olarak kullanılır. Sürülmeyen yer gard derler gard yani boz sert. **Gemi dili** var. Deniz buraya körfez gibi geliyormuş. Gemiler ta buraya bağlanıyormuş. Demek suveyş kanalı açıldı ya deniz çekilince gemiler öyle gidiyor buralar hep deniz imiş. **Hasiyer** tapuda Has yeri diye geçer o da Rumlardan galma orası da köyün hemen burda hem yer altı suyu güzel hem toprağı güzel olduğu için hasiyer demişler. Has yeri yanı yeri güzel dört mahsul olduğu yer. Burda da Basuk dedesi var. **Basuk dedesi** yürüyemeyen çocukları çimdendiriyorlar orda eskiden tabi şimdi bitti oda yürüyemeyen çocukları orda götürüp banyo yaptururlardı Basuk dedesinde. Basuk olmuş da basukluktan gitsin diye. Orda da goca garı varmış. Goca garı da az çok dua biliyormuş okurmuş onun evi altında çimdirirlermiş banyo yaptururlarmış öyle çocuk iyi olurmuş. Bi de bir bölgemiz var **Meşelik** meşelik dediğimiz yer de orda cınar ağaçları böyle ince uzun şey yapar yani ağaçlık bir yer manasında söylüyo. Şimdi tarla oldu ama önceden meşeliğimiş. **Yağlıca** var. Orda da bi su var içme suyu çok güzel. Adam yağ gidi gideyi demiş yağlıca kalmış ondan. Şurda **Devecibaşı** var. Bak meşur bölge burası eskiden Engiz'den develer gelip de deve kervanları geçerken devecibaşı orda eğleniyolarmış.

Alisaatin altında **karagöl** var. Büyük bir mera hayvan alanı bu yerin ortasında yer altından su çıkıyormuş şimdi yok bu artezyen biçiminde su peteklen örülmüş çevresi. Su kendiliğinden yukarı atardı. **Arpacık** dediğimiz bölge var. Bak ora baya geniş alan arpa

ekiliyidi oralarda baya büyük tarlalarımız var. Eskiden bura boşmuş bu maale burada düğün üdü nişan ıdı burada yapıyorlar. **Nişan avlusu** diyolar buraya. **Hirman yeri** var. Eskiden düvenler ilen biçen döver olmadan önce oragla buğdaylar biçiliye oralara yığı yığılıyo. Düven öküz veya at ile düvenle harman yaparlardı. **Paslının pınarı** su var oralarda oralar biraz gara sulukçu ya toprakları sulu. Bir de oranın adamının lakabı paslı. Pınar dedüğümüz onun tarlasında idi. Ben küçükken hatırlarım suluk yer idi. **Kışla** diye bi iki yer var. Askeriye ile ilgisi yok. Hayvanı olan orada kışlıyormuş. Koyun getirler götürler ya yaylalara götürüyle.

Bafra

Bafra'da salname kayıtları varmış o gayıtlarda o zaman burda Rumlarla beraber yaşıyoruz ya ahali tabi o zaman Türk falan demiyor köyler gayrimüslim köyler Çetinkaya Mardar Müslüman köy müslüman olan köyde muhtara muhtar diyolar imamın ismi var. Gayri Müslüm olan köylerde de muhtara kahya diyiler din adamına da koca baş diyile. 1830 yılının salname kayıtları. Gökçe köyü gayri müslüm köye

Güllü tarla var gül varmış. **Gürcü köklüğü** var urda gürcü bir karı var. **Kışla** zamanında hayvanları kışın hayvan barınakları var oraya götürülmüş. Kışın kalınan yer. **Arpacuk yakaları** oraya çok arpa ekiliyordu. Bey gölü var ama göl yok baraglık oralar nedendir adı bilmiyoz. **Andavlar** var bilmiyoz.

[KK-3]

1. Bu çevrede bildiğiniz yeradları var mıdır? (Dağ,ova,çay,akarsu,yerleşke vb.)

Var.

2. Varsa nelerdir?

Kahya Salağı köyün kahyasıymış ununda arazileri çok bolmuş ordada hayvanlara otlatması için büyük arazi bırakıyormuş böyle tarla salak derler şeye hayvan otlanan yere bizde salak derler Kahya Salağı da ordan geliyor. Garadura mardara Çetinkay' ya çok uzak ormanlık bir yer urası yani ormanlık alan uzag anlamında. Böyle gara Garadura guşların göç yaparken durduğu yer ura. **Garadura**'nın bir manası da o Karadeniz üzerinden guşlar gelirken denizden sonra ilk durakladıkları yer. Dinlenme yerleri Sibiryadan Avrupa'dan gelirken gonakladıkları yer, denizi geçiyor şimdi ördeg gaz duruyolar orada. **Alisaat** dediğimiz tarlalarımız var haneden biri köstekli saatini kaybetmiş önceden saat gıymetlidir. Saatini kaybettiği için oraya alisaat diyolar. Dört beş tarlamız var urada. Bir yerimiz var **Tek**

mezar var o bölgede oraya biri gömülmüş bir mezar vardı orda çok eskiden o bölgede tek mezar. *Bakacak* var pınar vardı onun aşağısında bakacakta şeyden geliyor şimdi Alaçam'dan gelirken tam depede Bafra'ya baktığın zaman orası rampa dik bi yer yani ordan geliyor bakacak. Üç dane yer *ilk bakacak, Orta bakacak, Üst Bakacak*. Bu tek mezarın yanında bi de *Saz yolu* var. Rumların taaa şeyden Elmacuk'tan Örencük'ten gelipte saza gittikleri yol denize doğru giden saz yolu ormanın içinden. Aşağıda sazlık çok var. Taş köprüünün olduğu yere Paşa boğazı üzerinden taa alur denize kadar kadar gider. Eski Rumların yaptığı köprü taş göprü derik heman bu yolun üzerinde Hızır beye giderken tarihi taş göprü dediğimiz şeyle hızır beyin yapımı aynıdır. Stil olarak aynı mimarisi aynı hepsi horozandan yapılmış. Çaydan daş geliyor kireçile eski usul yapıma İstanbul'da camiler gibi. *Topal ağa* eski bağlarlardı (çapul bağlamak dilek için) yolun kenarında orda bir dede varmış total ağa dedesi. Dede totalmış amma dede midur nene midur bilmem. Hıdırellez arasında bizim bir tarlamuz var *Ganlu tarla* diye orda adam öldürmüşler vurgunluk olmuş, orası öyle ganlu tarla. Ordan geçiyen bu tarafa *Çökek başı* eskiden hasta olan insanları çökeğe gömerlermiş sıtma tutince çamurlu bir yer. Eskiden sıtma hasdalığı olurmuş burda sivrisinek çok ya burda sıtmadan dolayı ateş falan oluyo ya insandan çökeğe gömerlermiş çamur zehirle ateşi alsın diye. Daha ilerde *Ketenlik* var. Ketenlik dediğimiz yer de şu eskiden burda kenevir ekerlirmiş elbise uçun dokuma o belli bi şeye geldi mi onu biçiyolar çamura yatırıyolar onu çamurda yumuşuyor liflerini alıyolar yani ip elbise yapmak için şile bezinin ham maddesi öyle diyelim. Şimdi ekilmiyor ama ismi öyle kalmış orası.

Bafra'nın tarihi mesela Bafra bi yılan yatağıymış eskiden onun için Baranoz diye bir Rum varmış onun ismi napıyolar sonra Türkler Bafra yapıyolar.

Mardar buralar pataklık su bu yılan yatağıymış. Mar yılan demek dar da ev demek.

Nişan avlusu derler buraya o zaman eskiden düğün nişan yapıyolardı. Büyük bi yer.

Aruk yaka diye bir yer var bizim Ganlu tarlanun üstüdür yani. Böyle inişi yokuşlu orası. *Kavak dibi* var orda. *Küllük yeri* var orda

O bölgeye *Cınarıcı gölü* diyorlar yani işte tarlan nerde Cınarıcı gölündeki tarla orda cınar ağaçları vardı orda çok eskiden altdan su geçen daldanın üstünde büyüyor. Sulak bir yer. Bakacağı altında *Evlek başı* var. Evlek şu eski buranın halk dilinde bi ölçü birimi öküzler cif sürerken evlek attı derler. Tarlanın bir kısmı ölçüde evlek derler ona. Arazi ölçü birimi. Bi de *Pamukluk* var. Orda pamuk yetişmez. Toprağı yumuşak olduğundan. *Gavak dibi* ile küllüğün arasında andız davı olduğu yere *künlük* var. *Ormanlıktı oralar. Gavak dibi*

şimdi oradan yukarı Hıdırellez ile aramızda bir dere geliyor çay gibi yani küçük su akmaz da yine de ıslak ora orada yabancı kavaklar bitti zamanında.

Künlük andız davınının az üstü. Künlük değil ya **Küllük** bak sizin zamanla zamanla künlük olmuş. Orada yangın yanmış küllük dediler.

Ek-4: Sözlü Kaynaklar

Çalışmada kullanılan verilerin elde edildiği ve arşivimizde mevcut bulunan sözlü kaynak kişilere ait bilgilere, ilgili etik kurul kararı gereğince, çalışma içerisinde yer verilmemiştir.

EK-5: Çalışma Sahasına Ait Görseller

Görsel 1. Kümpe

Görsel 2. Kümpe

Görsel 3. Hızır Bey Türbesi Mevkisi

Görsel 4. Hızır Bey Türbesi Mevkisi

Görsel 5. Hamam

Görsel 6. Hızır Bey Türbesi

Görsel 7. Hızır Bey Türbesi

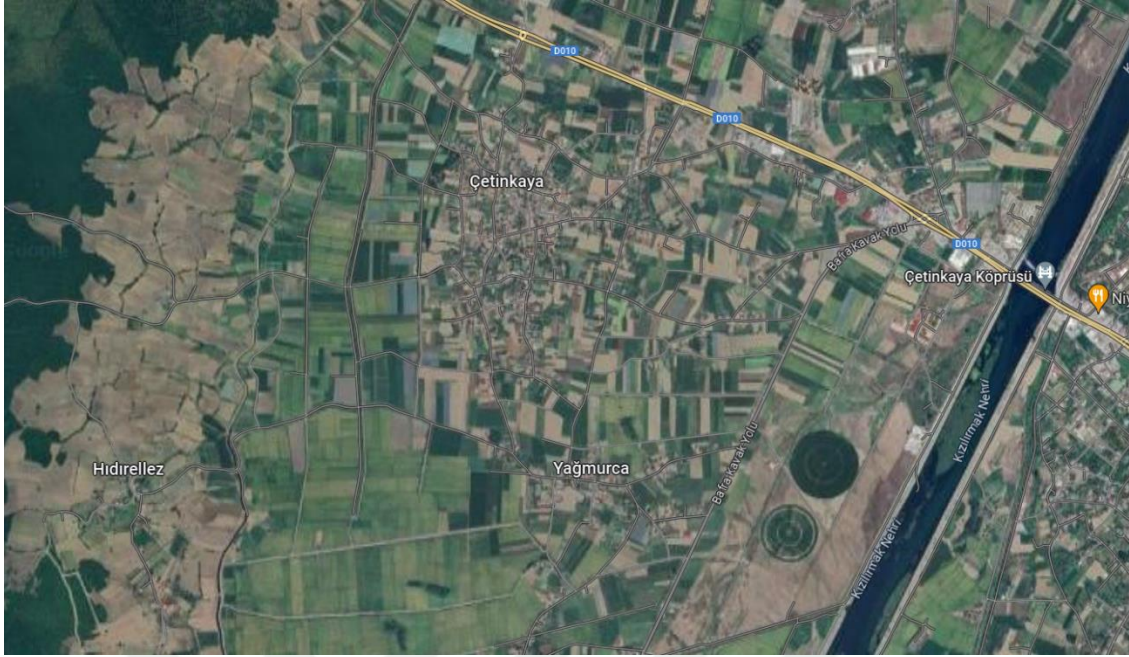

Görsel 8. Hızır Bey Kabri

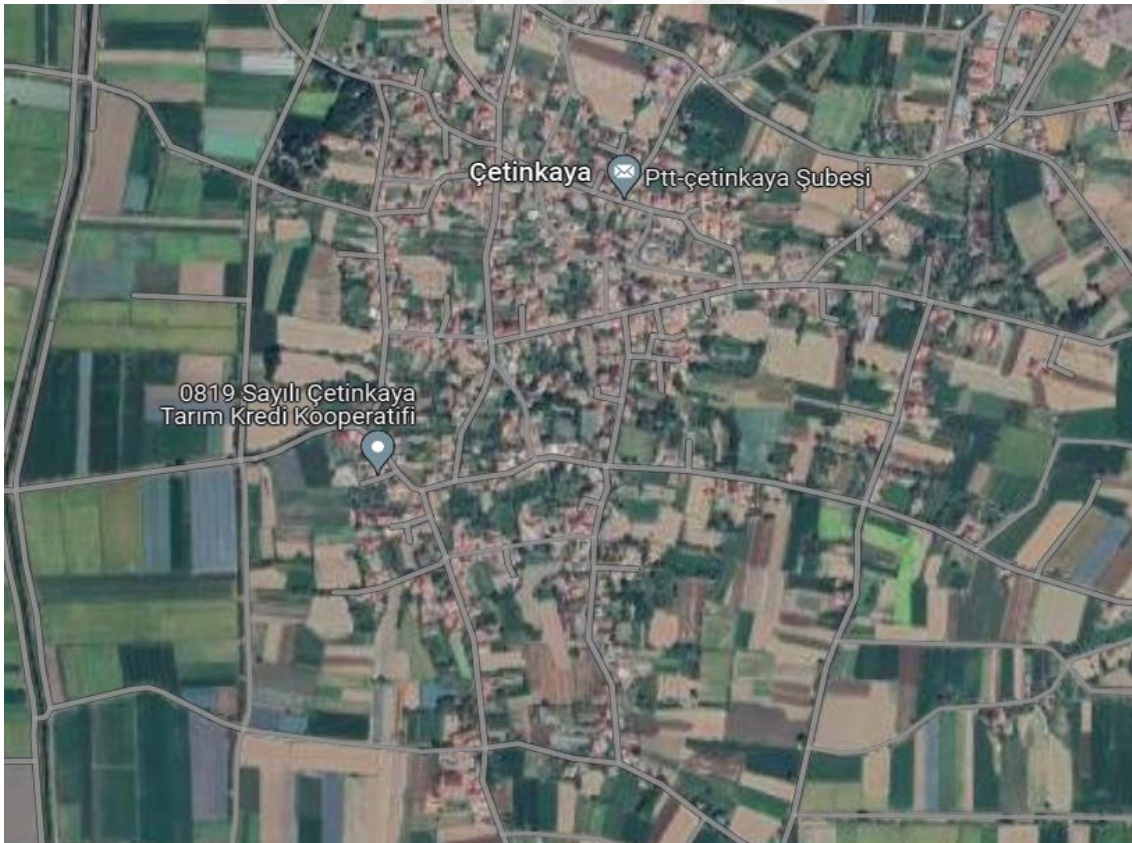

Görsel 9. Alan Araştırması ve Derleme Çalışması

EK-6: Çalışma Sahasına Ait Uydu Görüntüleri

Harita 1. Çetinkaya, Hıdırellez, Yağmurca'nın Uydu Görünümü

Harita 2. Çetinkaya'nın Uydu Görünümü

Harita 3. Çetinkaya Kümpet Mevkisi Uydu Görünümü

Harita 4. Kümpet, Hızır Bey Türbesi, Hamam'ın Uydu Görünümü

Harita 5. Hıdırellez'in Uydu Görünümü

Harita 6. Yağmurca'nın Uydu Görünümü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Esranur ER YILMAZ

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- Yıl, Üniversite, Enstitü/Fakülte, Bölüm, Anabilim Dalı

2015-2019, Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Lisans).

2019-2022, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (Tezli Yüksek Lisans).

- Yıl, Görev, Kurum, Birim

2022-2024, Usta Öğretici, İlkadım HEM,

Yayınları ve/veya Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri:

- Şimşek, Y. & Er, E. (2020). Kısasü'l-Enbiyâlarda Kişi Adları İçin Yapılan Açıklamalar Üzerine “Halk Etimolojisi” Bağlamında Bir Değerlendirme. Karadeniz Araştırmaları, 17 (68), 1075-1087.
- Demiröz, F. & Er, E. (2022). Firdevsî'nin Süleymân-Nâme-İ Kebîr'i 1. ve 2. Cilt Üzerine. Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature, 8 (4), 855-885.
- II. Genç Türkologlar Çalıştayı'nda “Kısas-ı Enbiyâ'ya (Ankara Nüshası) Göre Bâbil ve Babilliler” hakkında sözlü sunum.
- Tez: Süleymân-nâme-i Kebir I. Cilt (Giriş-Metin-Dizin)